

WIELEWAAL

A photograph of a misty forest landscape. In the foreground, there is a stream or a path covered with tall, green grasses and some small, pinkish flowers. The background shows a dense forest of trees, with a mist or fog hanging between the trees, creating a soft, ethereal atmosphere. The overall color palette is dominated by greens and browns, with a touch of pink from the flowers.

maandblad
jaargang 49
aug.-sept. 1983

WIELEWAAL

maandblad voor vogel- en natuurstudie

uitgegeven met ondersteuning van het Ministerie van Nationale Opvoeding en Nederlandse Cultuur.

Vroegere hoofdredacteurs: E.H. Fr. SEGERS: jaargang 1 tot en met 23
Dr. Fr. GROOTAERS: jaargang 24 tot en met 46

Hoofdredacteur

Dr. H. MEEUS, Langvenstraat 25, 2300 Turnhout (014/41 57 58)

Redactieraad

H. FRANCKX, Dr. Fr. GROOTAERS, J. BLOEMEN, A. DE JONGHE, J. KIEBOOMS, R. WILLOCKX, Prof. Dr. U. LIBBRECHT, G. LUYTS, Prof. Dr. A. DHONDT, P. VAN DEN BREMT, M. BECUWE, Dr. R. EYCKERMAN, J. VAN WINKEL, H. VOET, Dr. M. LOUETTE, Ir. G. BULTEEL, J. GABRIELS, Dr. J. VAN GOMPEL, Dr. J. PAULUSSEN, G. BURGGRAEVE.

Koninklijke Vereniging voor Vogel- en Natuurstudie DE WIELEWAAL

De vereniging heeft tot doel: de kennis en de bescherming van de natuur en in het bijzonder van de in het wild voorkomende vogels te bevorderen door alle middelen, o.m. door het oprichten van plaatselijke afdelingen, het houden van studiedagen, het uitgeven van een tijdschrift, het verspreiden van vogelboeken en natuurboeken, het oprichten van natuurreservaten. De vereniging werd in 1933 opgericht door E.H. Fr. Segers.

SAMENSTELLING VAN HET BESTUUR

Dagelijks bestuur:

H. FRANCKX, voorzitter, Vredelaan 29, 2500 Lier (03/480 47 32)
W. VAN SPAENDONK, ondervoorzitter en afgevaardigde Antwerpen, Zevenbergen 50, 2500 Lier (03/480 54 24).
F. VAN DEN BROECK, secretaris, De Wilgen 41, 2060 Merksem (03/645 02 52)
J. PEETERS, penningmeester, Hertevoetweg 3, 2958 Weerde (015/61 20 86)

Leden:

J. DHOLLANDER, afgevaardigde Oost-Vlaanderen, Bergstraat 25, 2780 St.-Gillis-Waas
P. HERROELEN, afgevaardigde Brabant, Van Asschestraat 33, 1910 Melsbroek.
R. DEBRUYNE, afgevaardigde West-Vlaanderen, Iepersteenweg 60, 8178 Woumen.
E. WELLENS, afgevaardigde Limburg, Statiestraat 89, 3900 Lommel.
W. ROGGEMAN, Gentseseenweg 161, 9300 Aalst
R. WILLOCKX, Sparrenstraat 23, 2930 Hombeek

Afgevaardigden Wielewaaljongeren:

J. ROYEAERD, St. Hubertstraat 277, 9800 Deinze
P. DELVAUX, Gierlesteenweg 351, 2300 Turnhout
A. VERBOVEN, Leeuwerikenstraat 45 bus 21, 3300 Heverlee.

Technisch Adviseur voor de Natuurreservaten:

Ir. S. TYS, Beekstraat 16, 2800 Mechelen (015/41 12 78)

LIDMAATSCHAP EN ABONNEMENTEN

Belgie: 400 F. Andere landen: 500 F. Bijlid (zonder abonnement): 50 F.
Administratie: De Wielewaal, Graatakker 11, 2300 Turnhout. Giro: 000-0319785-73. Tel.: 014/41 22 52.

De mosflora van het Bos van Zevenbergen te Lier

Theo Arts

Inleiding

Deze publikatie kwam tot stand naar aanleiding van de mosseninitiatiedag, georganiseerd door de werkgroep botanie van De Wielewaal op 11 december 1982 te Lier. In de voormiddag was er een uitstap naar het Bos van Zevenbergen, een beschermd natuurgebied dat mede door Wielewaal-afdeling Lier beheerd wordt. 's Namiddags werd een deel van het ingezameld materiaal gedetermineerd met behulp van stereo- en andere microscopen, meegebracht door enkele deelnemers. Het geheel groeide uit tot een boeiende belevenis met tal van verrassingen, ook voor de bryologen met enige ervaring.

Om de inventarisatie te vervolledigen werd het terrein op 3, 4 en 17 april jongstleden door de auteur grondig onderzocht. Het gebied, gelegen in het beekdal van de Zevenbergse Loop, wordt door een spoorweg doorkruist, en heeft als IFBL-coördinaten C4.48.42 (een vierkant van 1 x 1 km). We kunnen het grosso-modo in vijf vegetatietypen onderverdelen, namelijk:

- (1) Voedselrijk, gemengd loofbos ten noorden van de spoorweg.
- (2) Zuur, minder voedselrijk eikenbos ten zuiden van de spoorweg.
- (3) Populierbos ten noorden van de spoorweg.
- (4) De onmiddellijke omgeving van de spoorweg met spoorwegberm, aardestrook en een gracht in aangevoerde schelphoudende en dus kalkrijke zandgrond, wellicht afkomstig uit het Scheldebekken. Hiertoef rekenen we ook een stuk verharde bosweg ten zuiden van de spoorweg.
- (5) Met natuursteen gemetselde beekwand langs de rand van het loofbos.

1. Het gemengd loofbos

Het gemengd loofbos is op het eerste zicht zeer arm aan mossen. Vooral algemene soorten werden er aangetroffen zoals: Gewoon Dikkopmos *Brachythecium rutabulum*, Rimpelmos *Atrichum undulatum*, Gewoon Sterremos *Mnium hornum*, Fraai Haarmos *Polytrichum formosum*, Pluisjesmos *Dicranella heteromalla*, Klauwtjesmos *Hypnum cupressiformes* (zie fig. 1) en het thalleuze levermos *Pellia epiphylla* (zie fig. 2). Voor de naamgeving volgen we Mardagant & During (1982), uitgezonderd voor het geslacht *Bryum* waar de patronymen vermeld zijn. Om de leesbaarheid van het artikel te bevorderen werden zoveel mogelijk ook de Nederlandse namen gebruikt, alhoewel deze bij bryologen niet gebruikelijk zijn. Deze Nederlandse namen zijn immers van recente datum en werden enkel aan

opvallende en gemakkelijk herkenbare soorten en geslachten toegekend.

Onderaan de beekwand van de Zevenbergse Loop groeit een sterremossoort met liggende stengels, namelijk *Plagiomnium affine* var. *elatum*, tesamen met het Lippenmos *Chiloscyphus polyanthos* var. *pallidus* en het Klein Laddermos *Eurhynchium praelongum*.

2. Het eikenbos

Het eikenbos ten zuiden van de spoorweg (2) is op de hoger gelegen delen vooral begroeid met Lijsterbes, waarin zich hier en daar Kamperfoelie omhoog slingert. De kruidlaag wordt er gedomineerd door Adelaarsvaren met plaatselijk veel opslag van bramen, waartussen in de lente de tere bloempjes van de Witte Klaverzuring prijken.

Langs de boswegen vonden we hier overvloedig het Pluisjesmos *Dicranella heteromalla*. Vooral langs hellingen en aan de boomvoeten op de grond groeit het Prachtmos *Isopterygium elegans* dat door zijn glans reeds van op afstand herkenbaar is (zie fig. 3). Met een goede loep zijn de zeer fijne broedtakjes te zien in de bladoksels, die bijna altijd en soms overvloedig aanwezig zijn. Ook de nauwverwante platmossen *Plagiothecium laetum* en *Plagiothecium sylvaticum* var. *succulentum* groeien vaak in dezelfde omstandigheden, meestal tesamen met het Gewoon Sterremos.

Onderaan op de stam van oude eiken, alsook op boomstronken, groeit zoals te verwachten overvloedig het Geelsteeltje *Orthodontium lineare* ook Mospest genaamd (zie fig. 4). Dit is een neofiet, afkomstig uit zuidelijk Afrika, die zich tijdens de jongste decennia explosief verspreid heeft in West-Europa en die plaatselijk de inheemse mosflora verdringt. Tussen het Geelsteeltje groeit natuurlijk ook het Gedrongen Kantmos *Lophocolea heterophylla* (zie fig. 5). Dit zeer algemene levermosje vinden we vooral op de voet van bomen en op rottende stronken in het bos, soms op brute boshumus of op rottende bladeren. Het is een zeer veelvormige soort waarvan een vorm met uitgesproken tweetoppige bladeren soms aanleiding geeft tot verwarring met het minder algemene Gewoon Kantmos *Lophocolea bidentata*.

Eveneens op eik werd een zeer fraaie vegetatie van het Neptunusmos *Lepidozia reptans* genoteerd. Dit is een fijn bebladerd levermosje met zeer regelmatig gevormde drietoppige blaadjes, waarvan de bladtoppen naar onder gebogen zijn. Het mosje heeft zijn Nederlandse naam wellicht te danken aan deze drietoppige bladeren, die herinneren aan de drietand van de watergod Neptunus.

Fig 1:

natuurlijke grootte

Het Klauwtjesmos *Hypnum cupressiforme* is een bladmos dat behoort tot de groep van de slaapmossen. Bij de slaapmossen zijn de sporenkapsels zijdelings van de stengel in de bladoksels ingeplant, ze vormen doorgaans lange vertakte en meestal liggende stengels met een onbeperkte lengtegroei.

Fig 2:

natuurlijke grootte

Het thalleuze levermos *Pellia epiphylla* draagt in de lente bolvormige sporenkapsels op lange, tere doorschijnende kapselstelen. Deze sporenkapsels die bij rijpheid vanaf de top overlangs splejten en openspringen met vier kleppen zijn typisch voor de meeste levermossen.

Fig 3: natuurlijke grootte
Prachtmos *Isopterygium elegans* is door zijn plat aanliggende bladeren en bleekgroene glans reeds op afstand herkenbaar. De soort draagt kenmerkende fijne broedtakjes in de oksels van de bladeren.

Fig 4: 3 x verkleind
Het Geelsteeltje *Orthodontium lineare* behoort tot de groep der topkapselmossen. Dit zijn bladmossen met doorgaans beperkte lengtegroei waarvan de sporenkapsels in de stengeltop ingeplant zijn. Het Geelsteeltje is een neofiet die in 1945 voor het eerst in België ingezameld werd. De soort heeft zich intussen explosief verspreid.

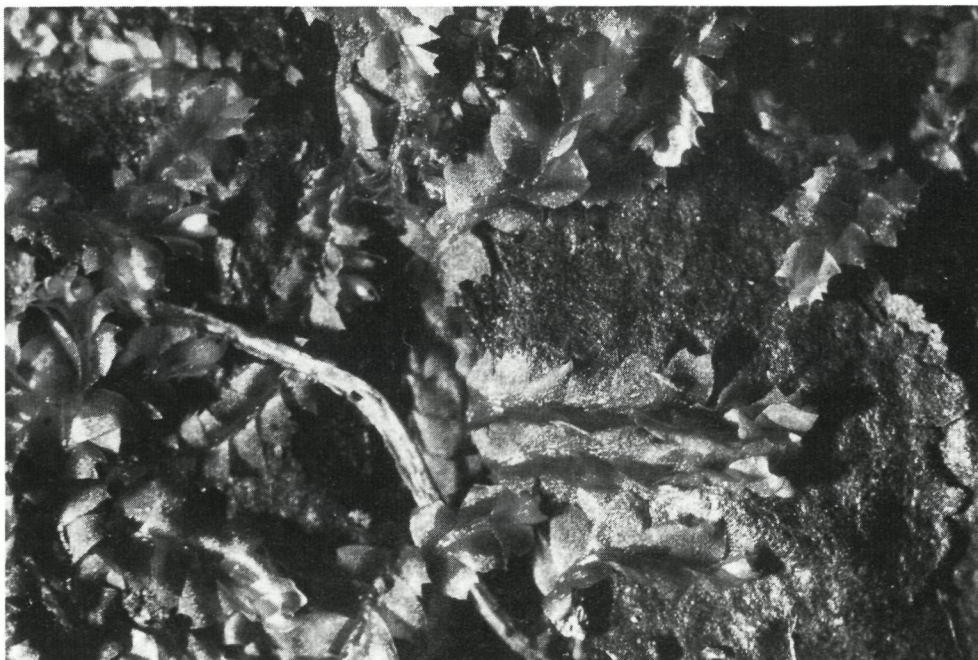

Fig 5:

5 x vergroot

Het Gedrongen Kantmos *Lophocolea heterophylla* behoort tot de bebladerde levermossen. Het is een zeer algemene soort met een epifytische of saprophytische levenswijze.

Fig 6:

2 x vergroot

Het Veenbuidelmos *Calypogela fissa* is eveneens een bebladerd levermos, let op de typische bladinplanting bij de buidelmossen waarbij de voorste rand van de onderstaande bladeren de achterste rand van de voorstaande bladeren bedekt. Het Veenbuidelmos groeit hier langs een grachtwand tussen het Pluisjesmos *Dicranella heteromalla*. Het is ook te vinden op rottende boomstronken en tussen veenmossen vooral in natte dopheide vegetaties.

Dichter bij de Zevenbergse Loop, op de natte en lager gelegen delen van het eikenbos, zijn de rottende boomstammen begroeid met Gedrongen Kantmos, waartussen echter ook minder algemene levermosjes als Veenbuidelmos *Calyptopogon fissa* (zie fig. 6), *Nardia geoscyphus* en *Cephalozia connivens* ontdekt werden.

3. Het populierenbos

Voor het populierenbos met Els en Hazelaar in de struiklaag vertoont ondanks zijn kunstmatige aanblik met stram in de rij staande bomen, een zeer interessante en gevarieerde kruidlaag. Opvallend zijn de vele voorjaarsbloeiërs als Speenkruid, Slanke Sleutelbloem, Bosanemoon, Gevlekte Aronskelk, Gele Dovenetel, Smeewortel, Pinksterbloem en zelfs Eenbes.

Deze waardevolle biotoop is echter plaatselijk door brandnetels overwoekerd en dreigt verder te eutrofiëren door de snelverterende voedselrijke bladeren van de populieren.

Op de beekwand van de Zevenbergse Loop groeien het Klei-Vedermos *Fissidens taxifolius* en het Gezoomd Vedermos *Fissidens bryoides*. Langs de voertuigsporen van de oude veldweg, die het bos doorkruist, groeit nog een derde soort vedermos, namelijk het kleine en zeer zeldzame Dwerg-Vedermos *Fissidens exilis*. De vedermossen zijn gekenmerkt door een zeer typische en eigenaardige bladstructuur. Het onderste gedeelte van de bladheft, tegenaan de stengel, is dubbel geplooid en stengelomvattend. In feite is dit van oorsprong het echte blad dat bootvormig en stengelomvattend is. De andere delen van het blad zijn lamellen of uitgroeisels van de nerf (zie fig. 7).

Tesamen met het Dwerg-Vedermos werd ook een soort goudkorrelmos, namelijk *Fossombronja pusilla* gevonden. Het mosje was gelukkig fertiel zodat het mogelijk was de soort te determineren aan de hand van de rijpe sporen. Goudkorrelmossen vormen immers een groep van nauwverwante soorten die uitsluitend gedetermineerd worden met behulp van de typische tekeningen gevormd door verdikkingslijsten op de sporen. Op de voet van de populieren groeien vooral banale mossoorten die we doorgaans aantreffen op bomen met voedselrijke schors zoals Gedrongen Kantmos, het platmos *Plagiothecium laetum*, Gewoon Sterremos en Klein Laddermos. Ook het minder algemene platmos *Plagiothecium sylvaticum* var. *succulentum* is hier mooi vertegenwoordigd, maar vooral de zeldzame, kleine platmossoort *Plagiothecium latebricola* is het vermelden waard. Dit mosje draagt dikwijls in de bladoksels, alsook bovenaan aan de top van de bladschijf, dunne broeddraden die gemakkelijk afbreken. De soort schijnt zich uit te breiden in onze gewesten. Op een kapvlakte in het populierenbos werd enkele jaren geleden Es aangeplant. Op de vochtige, voedselrijke grond heeft zich een

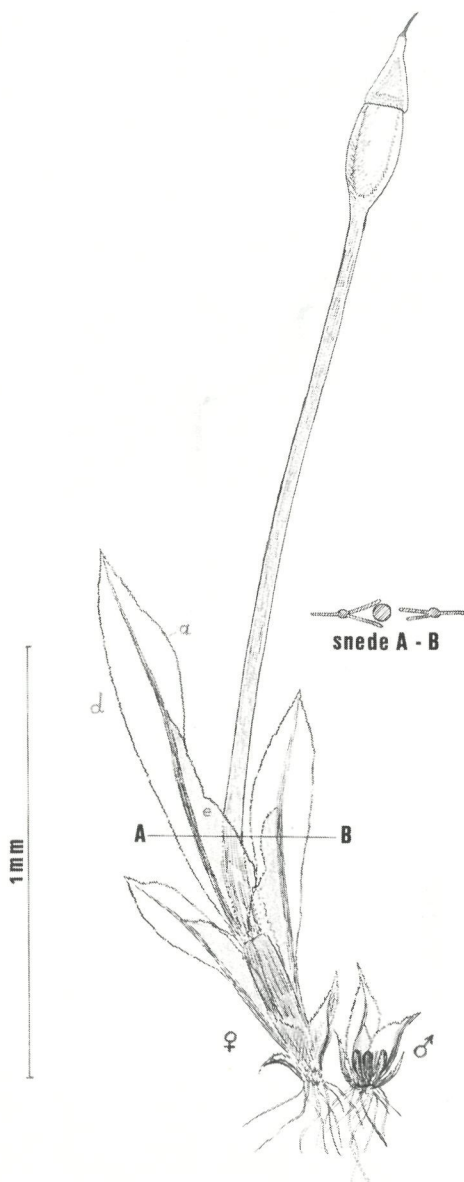

Fig 7:

Het Dwerg-Vedermos *Fissidens exilis*.

a = apicale bladschijf; d = dorsale bladschijf; e = echte bladschijf. De echte bladschijf is stengelomvattend, de apicale en dorsale bladschijf zijn lamellen of uitgroeelingen van de nerf. Het Dwerg-Vedermos is een tweehuizige soort waarvan de mannelijke plantjes gereduceerd zijn tot knopvormige structuren die amper 0,2 tot 0,4 mm hoog zijn. De mannelijke plantjes (♂) dragen de anthridiën waarin zich de zaadcellen ontwikkelen. De vrouwelijke plantjes (♀) dragen archegoniën die de eicel bevat, welke na bevruchting uitgroeit tot de sporenplant (d.i. het kapsel met de kapselsteel).

weelderige vegetatie van hoogopschietende, doorlevende kruiden ontwikkeld waarin onder meer Kale Jonker, Engelwortel, Valeriaan, Moerasspirea en Smeerwortel de toon aangeven. Ook de Grote Keverorchis komt hier voor en in de lente vinden we nog Slanke Sleutelbloem, Bosanemoon, Kruipend Zenegroen enz... In deze eutrofe omstandigheden groeit een goed ontwikkeld, maar zeer soortenarm, mostapijt dat bijna uitsluitend bestaat uit Dikkopmos en Klein Laddermos. Op de natste plekken werd Gerimpeld Sterremos *Mnium undulatum* gevonden, en op de voet van wilgestruiken groeit Beekmos *Leptodictyum riparium*.

4. Omgeving van de spoorweg

Langs de spoorweg groeit een gevarieerde en soortenrijke pioniersvegetatie waarin zeer veel topkapselmossen voorkomen.

Verskillende typische soorten die thuishoren op bewerkte akkers werden er aangetroffen zoals het Kleimos *Pottia truncata* ssp. *truncata*, *Phascum cuspidatum*, *Trichodon cylindricus* alsook een paar levermosjes, namelijk het Gaffelmosje soms ook Landvorkje genaamd *Riccia sorocarpa* en het blaasjesmos *Sphaerocarpos texanus*.

Van het soortenrijke geslacht van de knikmossen

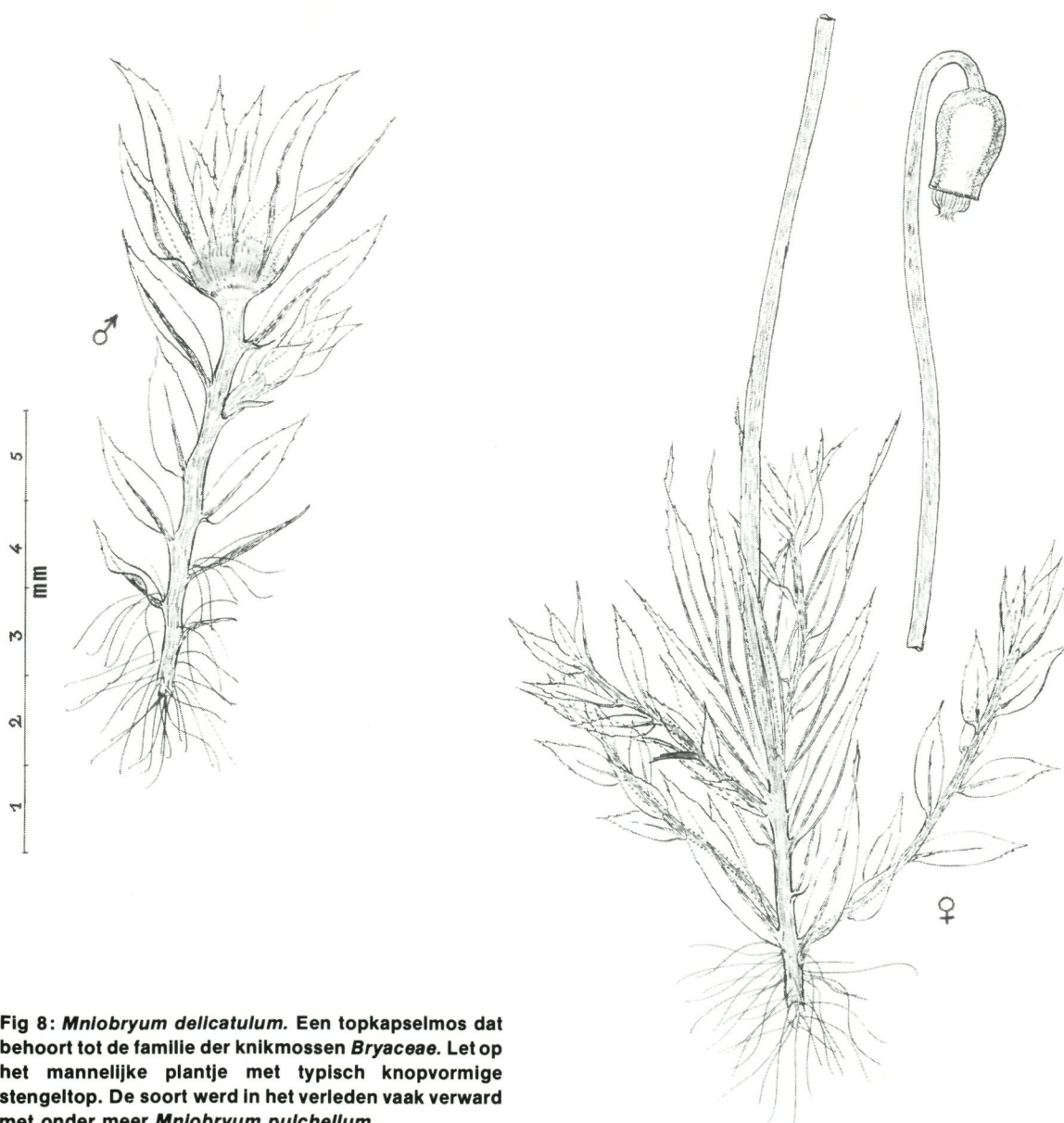

Fig 8: *Mnlobryum delicatulum*. Een topkapselmos dat behoort tot de familie der knikmossen *Bryaceae*. Let op het mannelijke plantje met typisch knopvormige stengeltop. De soort werd in het verleden vaak verward met onder meer *Mnlobryum pulchellum*.

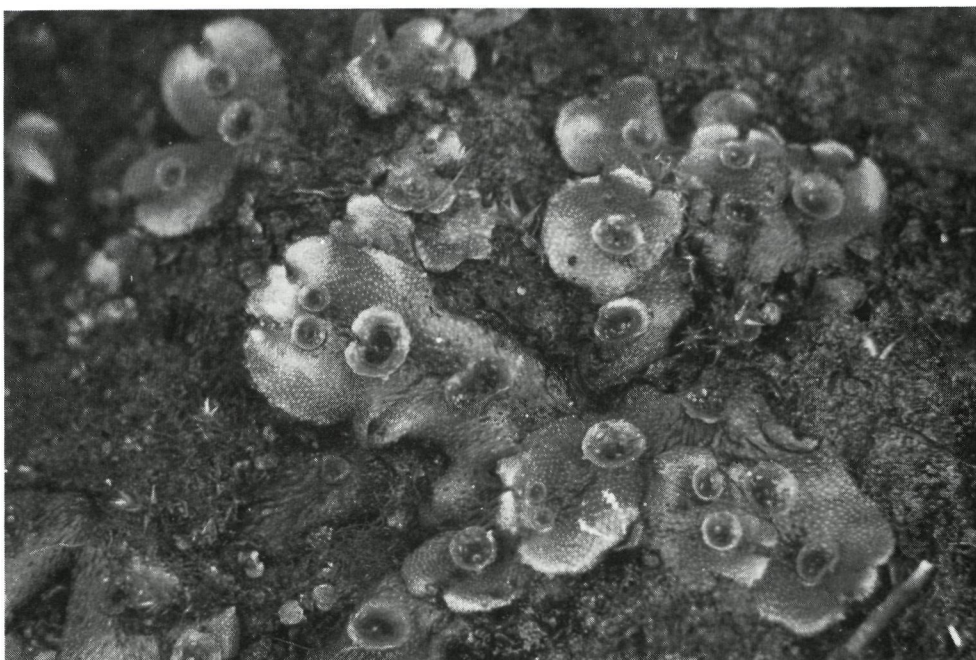

fig. 9a

2 x vergroot

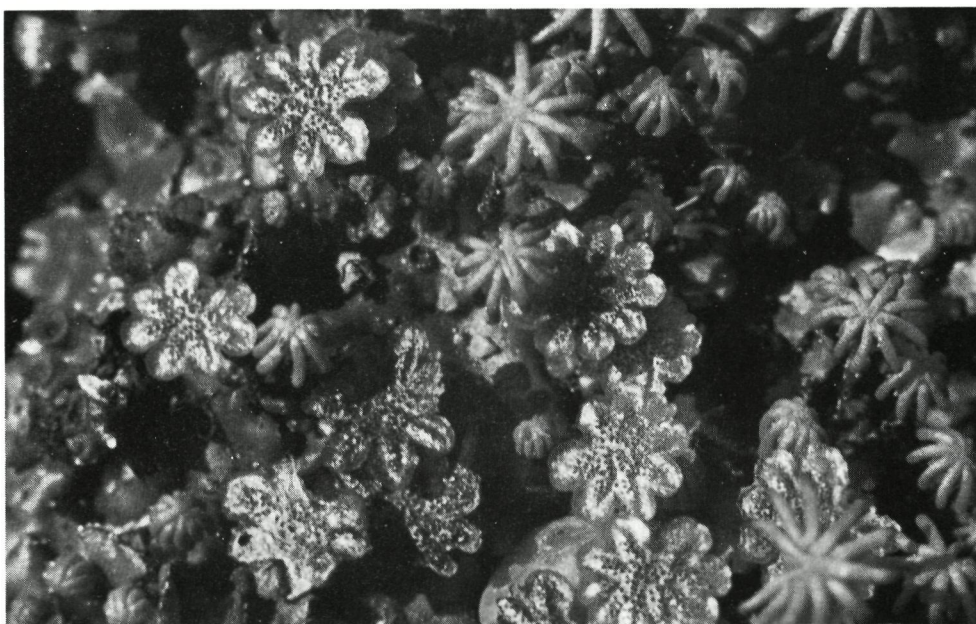

fig. 9a en b: Parapluitjesmos *Marchantia polymorpha* is een zeer algemene en veelvormige soort die steeds schijfvormige broedkorrels vormt in korfjes boven het thallus. De typisch gesteelde parapluitjes zijn uitgroeiingen van het thallus. Onder de gelobde schijfjes bevinden zich de anthridiën met de mannelijke zaadcellen, onder de straalvormig ingesneden schermpjes hangen de archegoniën met de eicellen.

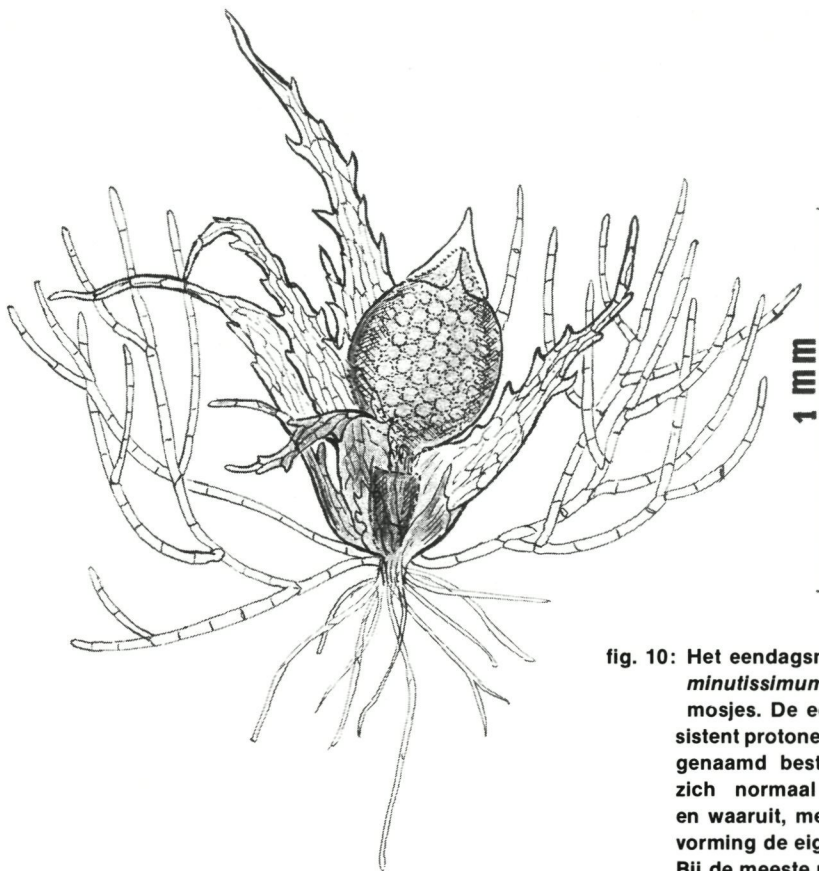

fig. 10: Het eendagsmosje *Ephemerum serratum* var. *minutissimum* is een van onze allerkleinste mosjes. De eendagsmossen hebben een persistent protonema. Dit protonema, ook voorkiem genaamd bestaat uit meercellige draden die zich normaal rechtstreeks uit de sporeen en waaruit, meestal na vertakking, door knopvorming de eigenlijke mosplantjes ontspruiten. Bij de meeste mossoorten heeft het protonema slechts een zeer beperkte levensduur.

noteerden we enkele broedkorreldragende taxa uit het soortencomplex *Bryum erythrocarpum* namelijk: *Bryum rubens* Mitt., *Bryum klinggraeffii* Schimp. en *Bryum violaceum* Crundw. & Nyh., alsook enkele broedknopdragende taxa uit het soortencomplex *Bryum bicolor* s.l. zoals *Bryum barnesii* Wood, *Bryum bicolor* Dicks. en *Bryum gemmiferum* Wilcz. & Demaret. Over de taxonomische status van deze beide soortencomplexen uit het geslacht *Bryum* bestaan nog steeds uiteenlopende opvattingen bij de recente auteurs. Een pioniersvegetatie zoals hier beschreven is, is uiteraard onbestendig op een niet-periodisch bewerkte bodem, door bodemverdichting en door concurrentie van een meer ruderaal vegetatie zullen verscheidene soorten vrij vlug verdwijnen. Vooral langs de grachtwand op het schelpenhoudende zand is de aanwezigheid van kalkminnende soorten opvallend. *Anisothecium schreberianum* groeit er overvloedig en kapsel dragend naast het Smaragdsteeltje *Barbula convoluta*, *Pellia endiviifolia* en het Klei-Schroef-tandmos *Barbula unguiculata*. Verder noteerden we Knikkertjesmos *Physcomitrium pyriforme*, Slankmos *Leptobryum pyriforme*, *Dicranella staphylina* en het bleke, blauwgroene mosje

Mniobryum wahlenbergii. Onze aandacht werd ook getrokken door een tere verschijning met roodblinkende kapselsteeltjes van een topkapselmosje met knikkend sporenkapsel, dus een familielid van de knikmossen of *bryaceae*, die we konden determineren als *Mniobryum delicatulum* (zie fig. 8). Het is een tweehuizige soort waarvan we ook de mannelijke plantjes aantreffen. Deze vertonen een typisch verdikte knop aan de stengeltop waarin zich de anthridiën bevinden die de zaadcellen produceren.

Vanzelfsprekend zijn langs de spoorweg ook de alomtegenwoordige of ubiquiste soorten als Purpersteeltje *Ceratodon purpureus*, Zilvermos *Bryum argenteum*, Krulmos *Funaria hygrometrica* en Paraplutjesmos *Marchantia polymorpha* van de partij (zie fig. 9).

Tenslotte is nog het minuscule en zeldzame eendagsmosje *Ephemerum serratum* var. *minutissimum* te vermelden (zie fig. 10) dat we aantreffen langs de zijkant van een verharde bosweg. Dit is beslist een eigenaardige en „efemere” standplaats voor een soort die voornamelijk thuishoort in enigszins vochtige weiden en stoppelvelden op leem- of kleihoudende gronden.

5. Met natuursteen gemetselde beekwand

Naast het zeer algemene Muurmos *Tortula murale* is deze gemetselde sub-verticale wand vooral begroeid met slaapmossen zoals: Pluisdraadmos *Amblystegium serpens*, Beekmos *Leptodictyum riparium*, Muur-Snavelmos *Rhynchostegium murale*, Steen-Snavelmos *Rhynchostegium confertum*, Dikkopmos en *Eurhynchium hians*.

6. Nawoord

Op te merken valt dat verschillende soorten eerst thuis, bij het zorgvuldig uitprepareren van het ingezamelde materiaal, „gevonden” werden. Ook werden tijdens de uitstap een paar voorlopige namen vermeld die bij nader toezicht dienden „omgedoopt” te worden.

Twee zeldzame soorten, namelijk het Dwerg-Vedermos *Fissidens exilis* en het Eendagsmosje *Ephemerum serratum* var. *minutissimum* zijn nieuw voor de flora van het Vlaams district.

7. Soortenlijst

Van alle in de lijst vermelde soorten, uitgezonderd deze aangeduid met (v) van veldterminatie, bevindt zich materiaal in het persoonlijk herbarium van de auteur. De nummers achter de namen refereren naar de vegetatietypes zoals deze hoger beschreven werden. De soorten die tijdens de uitstap met de werkgroep botanie ingezameld werden zijn door een punt (○) voor de naam gekenmerkt.

Voor een goede afbeelding van alle genoemde soorten raadplege men de plaatwerken als: Landwehr (1978 en 1980), en Philips & Stumpel-Rienks (1980).

1. Bladmossen

<i>Amblystegium varium</i>	3
<i>serpens</i>	5
○ <i>Anisothecium schreberianum</i>	4
<i>staphylinum</i>	4
○ <i>Atrichum undulatum</i> (v)	1, 2, 3, 4
○ <i>Barbula convoluta</i>	4, 5
<i>unguiculata</i>	4
○ <i>Brachythecium rutabulum</i>	1, 2, 3, 4, 5
○ <i>Bryum argenteum</i> Hedw.	4
<i>barnesii</i> Wood	4
○ <i>bicolor</i> Dicks.	4
<i>gemmiferum</i> Wilcz. & Dem.	4
○ <i>clinggraeffii</i> Schimp.	4
<i>pallens</i> Sw.	4
○ <i>rubens</i> Mitt.	4
○ <i>violaceum</i> Crundw. & Nyh.	4
<i>Caliergonella cuspidata</i>	2
○ <i>Ceratodon purpureus</i>	4
○ <i>Dicranella heteromalla</i>	1, 2, 3
<i>Dicranum scoparium</i>	2
<i>Didymodon trifarius</i>	4
○ <i>Ephemerum serratum</i> var. <i>minutissimum</i>	4
○ <i>Eurhynchium praelongum</i>	1, 2, 3, 4
<i>hians</i>	3, 5
○ <i>Fissidens bryoides</i>	1, 3
○ <i>exilis</i>	3
○ <i>taxifolius</i>	1, 3
○ <i>Funaria hygrometrica</i> (v)	4
<i>Hypnum cupressiforme</i>	1
<i>Leptobryum pyriforme</i>	4

<i>Leptodictyum riparium</i>	3, 5
○ <i>Mnium hornum</i>	1, 2, 3
<i>undulatum</i>	3
<i>Mniobryum delicatulum</i>	4
○ <i>wahlenbergii</i>	4
<i>pulchellum</i>	4
<i>Isopterygium elegans</i>	1, 2, 3
○ <i>Orthodontium lineare</i>	1, 3
<i>Phascum cuspidatum</i>	4
<i>Physcomitrium pyriforme</i>	4
<i>Plagiomnium affine</i> var. <i>affine</i>	3
<i>affine</i> var. <i>elatum</i>	1
<i>Plagiothecium laetum</i>	1, 2, 3
<i>latebricola</i>	2, 3
<i>sylvaticum</i> var. <i>succulentum</i>	1, 2, 3
○ <i>Polytrichum formosum</i>	1, 2
○ <i>Pottia truncata</i> ssp. <i>truncata</i>	4
<i>Rhynchostegium confertum</i>	5
<i>murale</i>	5
<i>Tortula muralis</i>	5
○ <i>Trichodon cylindricus</i>	4

2. Levermossen

○ <i>Calypogeia fissa</i>	1, 2
<i>Cephalozia connivens</i>	2
<i>Chilocyphus polyanthos</i> var. <i>pallidescens</i>	1
○ <i>Fossombronia pusilla</i>	3
<i>Lepidozia reptans</i>	2
○ <i>Lophocolea heterophylla</i>	1, 2, 3
<i>Marchantia polymorpha</i>	4
<i>Nardia geoscyphus</i>	2
○ <i>Pellia epiphylla</i> (v)	1
<i>endiviifolia</i>	4
<i>Riccia sorocarpa</i>	4
<i>Sphaerocarpos texanus</i>	4

Samenvatting

Naar aanleiding van een excursie met de werkgroep botanie van De Wielewaal werd de mosflora van het Bos van Zevenbergen te Lier (Provincie Antwerpen, België) geïnventariseerd. Het gebied, met als IFBL-coördinaten C4.48.42, is gelegen in het beekdal van de Zevenbergse Loop en wordt door een spoorweg doorkruist. In totaal werden 12 soorten levermossen en 50 bladmossoorten gevonden, waarvan verschillende zeldzaam zijn in België. Twee soorten, namelijk *Fissidens exilis* en *Ephemerum serratum* var. *minutissimum* zijn nieuw voor de flora van het Vlaams district (noordoosten van België).

Bibliografie

- Landwehr J., 1978. *Atlas van de Nederlandse blad-mossen*, Ed. 3. Hoogwoud, K.N.N.V.
 Landwehr J., 1980 *Atlas Nederlandse levermossen*. Hoogwoud, K.N.N.V.
 Margadant W.D., H. During, 1982. *Beknopte flora van Nederlandse Blad- en Levermossen*. Zutphen, Thieme & Co.
 Phillips R., S.E. Stumpel-Rienks, 1980. *Grassen, varens, mossen en korstmossen*. Utrecht - Antwerpen, Spectrum.

Summary

Following an excursion of the „nationale werkgroep botanie van De Wielewaal” the moss flora of the area „het Bos van Zevenbergen” at Lier (prov. Antwerp, Belgium) was inventorised. The IFBL-co-ordinates of the area are C4.48.42. In sum 12 species of liverworts and 50 mosses were found, some of them are rare in Belgium. Two species *Fissidens exilis* and *Ephemerum serratum* var. *minutissimum* are new for the flora of the Flanders district (North Belgium).

T. Arts, Kerklei 87, 2128 St.-Job in 't Goor.

ontvangen op 25 mei 1983

Enkele nieuwe vindplaatsen van Klein Glaskruid *Parietaria judaica* L.

André de Jonghe

Tijdens een wandeling in het centrum van de stad Mechelen op 2 juli 1982 werd ik getroffen door de rijke begroeiing op de steile bakstenen oevermuren van de toch o zo stinkende Dijle.

Het meest in het oog springend waren wel de overvloedige bloemtrossen van de Gele Helmbloem *Corydalis lutea*. Daartussen echter groeide in grote toefen een tweede erg dominante soort; het zeldzame Klein Glaskruid!

Glaskruid behoort tot de brandnetelfamilie *Urticaceae*, maar heeft in tegenstelling met zijn beter gekend familielid geen brandharen, de bladeren zijn trouwens verspreid én gaafrandig. Erg merkwaardig is het voorkomen van een- en tweeslachtige bloemen op dezelfde plaats. Zulke bloeiwijze heet veeltelig. De bloemen zelf zijn weinig opvallend; een echte kroon of kelk ontbreekt. Wel bemerken we een krans van groene bloembekleedsels: het bloemdek.

Klein Glaskruid geeft de voorkeur aan loodrechte, dikke muren, die liefst aan een kant met aarde werden opgehoogd; aldus blijft de uitdroging van de muur door de invloed van wind en zon beperkt. Alhoewel de wateraanvoer naar de wortels van levensbelang is, verkiest de plant toch de warmere en drogere zuidkant.

Ook de Muurleeuwebek *Linaria cymbalaria* —what's in a name?— bloeide.

Doordat de Dijle eveneens aan het tij onderworpen is, gaat de vieze blubber elke dag op en neer. Niet te verwonderen dat vlak boven de vloedlijn een aantal ruigtekruiden groeien; Ridder- en Kluwenzuring *Rumex obtusifolius* en *R. conglomeratus* zijn veelal storingsplanten evenals de gewone Melkdistel *Sonchus oleraceus*. Forse, niet bloeiende exemplaren van de Kruipende Boterbloem *Ranunculus repens* hadden het gezelschap van Wolspoot *Lycopus europaeus* en Driedelig Tandzaad *Bidens tripartita*. Een plant die niet mocht ontbreken, vermits hij zowel in een matig als in een sterk nitrofiel milieu voorkomt, is de Moeraskers *Rorippa islandica*. Vooral op bodems met een wisselende waterstand gedijt hij goed, zodat hij kan groeien waar andere planten het veel moeilijker hebben.

Op het drogere gedeelte, bovenaan de muur, stond Bijvoet *Artemisia vulgaris* in gezelschap van een 6 tot 7 jaar oude *Es Fraxinus excelsior*. In de smalle zone tussen de Dijleboord en het voetpad hadden zich in de plaveivoegen toch nog enige planten kunnen vestigen. Duist *Alopecurus myosuroides*, Melganzevoet *Chenopodium album* en Spiesmelde *Atriplex hastata* zijn gekende akkeronkruiden. Enige ubiquisten (planten die overal voorkomen) zoals Straatgras *Poa annua*,

Herderstasje *Capsella bursa-pastoris* en Canadese Fijnstraal *Erigeron canadensis* waren eveneens aanwezig. Het voorkomen van Gerst *Hordeum vulgare* en Italiaans Raaigras *Lolium multiflorum* is ongetwijfeld aan menselijke invloeden te wijten.

Klein Glaskruid

Foto : A. de Jonghe

Het gerestaureerde brugje over de Dijle stond in schrille tegenstelling met zijn omgeving. Geen enkele plant had zich tussen de harde cementvoegen kunnen vestigen. De huidige mortelverbindingen zijn zo degelijk dat ze voor een muurflora geen ruimte meer laten.

Al de hierboven genoemde planten kwamen slechts op een lengte van amper 30 meter voor. Verder onderzoek was, wegens huizenbouw niet meer mogelijk, zodat ik naar de vismarkt afzakte. Ook hier domineerden Klein Glaskruid, Gele Helmbloem en Muurleeuwebek. Toch bleken

Klein Glaskruid
Detail bloeiwijze

Foto : A.de Jonghe

tussen de stenen nog enkele andere soorten voor te komen. Zowel van Spiesmelde als van Moerasandoorn *Stachys palustris* werd slechts 1 plant gevonden. Buiten handbereik stonden nog enkele Bastaardwederiken *Epilobium* spec. en een halfrotte eikenhouten steiger voldeed prima voor een groepje Wolfspoot en een forse plant Reukeloze Kamille *Matricaria maritima* subsp. *inodora*. De Blaartrekkende Boterbloem *Ranunculus sceleratus*, indicator van een amoniakrijke grond, vormde enkele grote planten boven het wateroppervlak.

Een andere minder grote vindplaats van Klein Glaskruid bevindt zich, toevallig of niet, ook aan een vismarkt, maar dan te Lier. Opmerkelijk hier was de afwezigheid van de Gele Helmbloem. Deze plant is erg op een kalkrijke ondergrond gesteld zodat de gebruikte metselspecie waarschijnlijk heel wat minder kalk bevat dan te Mechelen. De muurconstructie bleek tevens in mindere mate verweerd te zijn zodat eventuele kandidaatmuurplanten zich moeilijker kunnen vestigen.

Een ander, met verscheidene zintuigen duidelijk waarneembaar verschilpunt was de zuiverheid van het water te Lier.

Wellicht is dat de oorzaak dat hier wel en te Mechelen geen Muurvaren *Asplenium rutamuraria* wordt aangetroffen. Dit kleinnood is erg op arme bodems gesteld en „dank zij” de erge vervuiling te Mechelen zou door de capillaire werking van de bakstenen, toch een aantal voedingsstoffen aan de plantenwortels komen, wat funest is voor de Muurvaren. Muurvaren is niet zo’n zonneklopper als Klein Glaskruid, een beschaduwde ligging aan de noordkant ligt hem meer.

Alhoewel de Lierse muren niet zo rijk aan planten zijn als deze te Mechelen kan er toch een zekere overeenkomst worden vastgesteld.

Muurleuwebek, Moeraskers, Wolfspoot en 1 exemplaar Moerasandoorn werden eveneens gevonden. Nieuwelingsen waren Kattestaart *Lythrum salicaria* en een Vetkruid *Sedum* spec.

Een laatste, maar dan ook een bijzonder rijke vindplaats van Klein Glaskruid werd op 28 augustus 1982 door de nationale werkgroep botanie te Niel ontdekt. Op het terrein van een verlaten steenbakkerij groeiden honderden, zo niet duizenden planten. Een echt onkruid! De plaats tussen de hangars waaronder vroeger de gebakken stenen gedroogd werden is bijna volledig door de soort ingepalmd. Onder de hangars zelf wordt het licht door de pannen tegengehouden en gedijt de soort niet meer; slechts kleine en beschimmelde planten stonden er te verkommeren.

Hieruit blijkt dat Klein Glaskruid niet noodzakelijk aan oude muren gebonden is, maar in overeenkomstige milieus uitbundig tot groei kan komen.

Samenvatting

Alhoewel volgens de plantenatlas de soort in Vlaanderen als zeer zeldzaam wordt aangegeven, zou een verder en diepgaand onderzoek van geschikte stadsmuren denkelijk wel een aantal nieuwe vindplaatsen aan het licht brengen. De plant lijkt me niet zo kieskeurig te zijn om zijn ontbreken in grote landsgedeelten te verklaren.

Bibliografie

- De Langhe J.E., L. Delvosalle, J. Duvigneaud., J. Lambinon, C. vanden Berghen, 1978. *Nouvelle flore de la Belgique, du Grand-Duché de Luxembourg, du nord de la France et des régions voisines*. Meise, Patrimoine du Jardin botanique national de Belgique.
- Van Rompaey E., L. Delvosalle, 1979. *Atlas van de Belgische en Luxemburgse flora. Pteridofyten en spermatofyten*. Meise. Nationale Plantentuin van België.

A. de Jonghe, Mijlstraat 179, 2570 Duffel.

ontvangen op 15 november 1982

Zeldzame planten in de Turnhoutse Kempen - aflevering 7 (1 - 30 juni 1981)

Albert Vermeijen

Langs wegbermen in de heide en hooilanden groeit een plantje met gele bloemen *Potentilla erecta* (L.) RAUSCH dat de Nederlandse naam Tormentil kreeg.

In ruilverkavelingen heeft zich een adventief ontwikkeld: *Potentilla potentata* VERM. waarvoor nog geen vertaling gevonden is en ... waartegen nog steeds geen kruid gewassen is.

Kenmerken zijn onder andere: sterk vertakte wortel, verspreidt zich bij voorkeur op ongerepte plaatsen, overwoekert binnen enkele maanden de oorspronkelijke plantengroei en is praktisch onmogelijk uit te roeien.

Hiermee wil ik de geest aangeven waarmee gezaghebbers het Kempense landschap veranderen en bepalen. Zij, die de eerste trompet bespelen, kennen geen noot muziek!

Het Kijkverdriet te Ravels, met zijn waardevolle biotopen, werd met totale vernietiging bedreigd. Tijdens de besprekingen begin 1982 moest er gebedeld worden (zonder leudersvergunning) om enkele mooie ontwikkelde percelen natte heide, weiland en een laagveenplas veilig te stellen.

Uiteindelijk toonde men begrip en werden de geplande „waterverkrachtigswerken” in gunstige zin aangepast. Ik hoop dat de inzet en overtuigingskracht van enkele vrienden niet tevergeefs was en de komende generaties nog met dezelfde bewondering de „wilde” orchideeën kunnen bekijken als wij.

Juni 1981 leverde vier eerste waarnemingen op. In één, met de hand ingezaaid, korenveld bloeiden twee zeldzaam geworden akker(on)-kruiden Bolderik - *Agrostemma githago* L. en Dreps - *Bromus secalinus* L. Ook het Ondergedoken Moerasscherm - *Apium inundatum* (L.) REICENB. f. kwam terug boven water. Doch de meeste ontdekkersvreugde beleefde ik aan de twee exemplaren van de schilderachtige Verfbem - *Genista tinctoria* L.

Mijn dank aan de heren J. Aertst (JA), E. Machiels (EM), M. Smets (MS), M. Swannet (MSW) en de Wielewaaljongeren van afdeling Turnhout (WJ) voor hun waardevolle inlichtingen.

143 *Agrostemma githago* L. - Bolderik

Kasterlee, korenveld, C5.18.21, 22-6-1981 (WJ, MS).

1426 *Alopecurus aequalis* SOBOL. - Rosse Vossestaart

Ravels, rand ven, B6.21.41, 19-6-1981

1422 *Alopecurus myosuroides* HUDS. - Duist

Ravels, wegberm, B6.21.33, 23-6-1981

Agrostemma githago
Bolderik

Foto : A. Vermeijen

1420 *Anthoxanthum puellii* LECOCQ et LAMOTTE - Slofhakken

Lichtaart, mulle zandgrond, C5.17.43, 7-6-1981

Kasterlee, rand korenveld, C5.18.21, 22-6-1981

608 *Apium inundatum* (L.) REICHENB. f. - Ondergedoken Moerasscherm

Ravels, modderbanken langs vijver, B6.21, juni 1981

Beckmannia syzigachne (STEUD.) FERNALD

Turnhout, aanvoerterein, B5.47.24, 21-6-1981.

Deze uiterst zeldzame grassoort, afkomstig uit Azië en Noord-Amerika, werd voor het eerst in Turnhout waargenomen door wijlen J. Aerts op een gelijkaardige plaats (B5.48.13 op 22-7-1978).

1485 *Bromus secalinus* L. - Dreps

Kasterlee, korenveld, C5.18.21, 22-6-1981 (MS)

1493 *Bromus sterilis* L. - IJle Dravik

Ravels, straatkant, B6.21.31, 23-6-1981

Genista tinctoria

Foto : A. Vermeijen

Verfbrem, de laatste in de Kempen?

1365 *Carex demissa* HORNEM. - Groengele Zegge
Oud-Turnhout, vochtig bospad, B6.31.31, 23-6-1981
(MSW en MS)

1351 *Carex echinata* MURRAY - Sterzegge
Oud-Turnhout, vochtig bospad, B6.31.31, 23-6-1981
(MSW en MS)

1373 *Carex hudsonii* A. BENN. - Stijve Zegge
Tielen, vijverrand, C5.17.41, 20-6-1981

1368 *Carex lasiocarpa* EHRH. - Draadzegge
Oud-Turnhout, Kijkverdriet, B6.31.32, 23-6-1981

1391 *Carex panicea* L. - Blauwe Zegge
Oud-Turnhout, vochtig bospad, B6.31.31, 23-6-1981
(MSW en MS)

1341 *Carex spicata* HUDS. - Aarzegge
Ravels, ruigte, B5.38.23, 28-6-1981

592 *Chaerophyllum temulum* L. - Dolle Kervel
Lichtaart, slootrand, C5.17.43, 7-6-1981

613 *Cicuta virosa* L. - Waterscheerling
Kasterlee, rand trilveenmoeras, C6.11.33, 8-6-1981

1063 *Cirsium oleraceum* (L.) SCOP. - Moesdistel
Turnhout, populierenbestand, B5.48.34, 13-6-1981
(EM)

**519 *Coronopus didymus* (L.) SMITH -
Kleine Varkenskers**

Oud-Turnhout, grasperk, B5.38.34, 16-6-1981

**1275 *Dactylorhiza maculata* (L.) SOO subsp. *maculata*
Gevlekte Orchis**

Weelde, weiderand, B6.21.21, 2-6-1981

Tielen, vochtige heide, C5.17.41, 20-6-1981

Oud-Turnhout, Kijkverdriet, B6.31.32, 23-6-1981 (MSW)

Oud-Turnhout, vochtig bospad, B6.31.31, 23-6-1981
(MSW en MS).

442 *Drosera intermedia* HAYNE - Kleine Zonnedaauw
Weelde, heideven, B6.21.24, 2-6-1981

Turnhout, dopheideberm, B5.37.44, 21-6-1981

Oud-Turnhout, Kijkverdriet, B6.31.23, 25-6-1981 (MSW)

441 *Drosera rotundifolia* L. - Ronde Zonnedaauw
Weelde, heideven, B6.21.24, 2-6-1981

Ravels, dopheideberm, B6.21.43, 19-6-1981

**1312 *Eleocharis multicaulis* (SMITH) SMITH -
Veeltstengelige Waterbies**

Weelde, rand heideven, B6.21.24, 2-6-1981

Turnhout, heideven, B5.37.41, 21-6-1981

1306 *Eriophorum angustifolium* HONCK. - Veenpluis
Weelde, heideven, B6.21.24, 2-6-1981

Turnhout, natte weide, B5.57.44, 6-6-1981

Lichtaart, heideven, C5.17.44, 7-6-1981

Turnhout, heideven, B5.37.41, 21-6-1981

Oud-Turnhout, Kijkverdriet, B6.31.32, 23-6-1981 (MSW)

Oud-Turnhout, rand gagelveld, B6.31.31, 23-6-1981
(MSW en MS)

Oud-Turnhout, Kijkverdriet, B6.31.23, 25-6-1981 (MSW)
Van de eertijds enig mooie „veenpluiscvelden” blijven slechts deze in 'Het Goorke' te Arendonk en 's-Gravendel' te Retie over. Dit jaar werden een bevredigend aantal nieuwe — zij het beperkte — groeiplaatsen opgetekend. Deze soort wordt in de volgende afleveringen weggelaten.

1511 *Festuca arundinacea* SCHREB. - Rietzwenkgras
Kasterlee, slootranden, C6.11.32 en C6.11.33, 8-6-1981

**794 *Galeopsis segetum* NECK. -
Bleekgele Hennepnetel**

Kasterlee, rand korenveld, C5.18.21, 22-6-1981

930 *Gallium saxatile* L. - Liggend Walstro

Weelde, heideberm langs dennebos, B6.21.24, 2-6-1981

354 *Genista tinctoria* L. - Verfbrem
Tielen, heideveld, C5.17, juni 1981

418 *Hypericum elodes* L. - Moerashertshooi

Oud-Turnhout, Kijkverdriet, B6.31.32, 23-6-1981 (MSW)

132 *Illecebrum verticillatum* L. - Grondster
Weelde, zandweg, B6.21.24, 2-6-1981

575 *Impatiens glandulifera* ROYLE - Reuzenbalsemien
Turnhout, boord van waterloop, B5.48.34, 13-6-1981
(JA)

1301 *Juncus articulatus* L. - Zomprus

Ravels, zandplaat langs ven, B6.21.41, 19-6-1981

845 *Linaria cymbalaria* (L.) MILL - Muurleeuwebek
Kasterlee, ruderaal terrein, B5.58.42, 22-6-1981

Eriophorum angustifolium
 Veenpluis in het Goorke te Arendonk

Foto : A. Vermeijen

Beckmannia syzigachne
 (waarschijnlijk een primeur voor België)

Foto : A. Vermeijen

1148 *Luronium natans* (L.) RAFIN. -

Drijvende Waterweegbree

Kasterlee, waterloop, C5.18.33, 7-6-1981

Ravels, ven, B6.21.41, 19-6-1981

2 *Lycopodiella inundata* (L.) HOLUB -

Moeraswolfsklauw

Turnhout, dopheideberm, B5.37.44, 21-6-1981

892 *Melampyrum pratense* L. - Hengel

Kasterlee, rand loofbos, C6.11.34, 8-6-1981

765 *Mentha suaveolens* EHRH. - Witte Munt

Ravels, boord van beek, B6.21.31, 23-6-1981

1206 *Narthecium ossifragum* (L.) HUDS - Beenbreek

Oud-Turnhout, Kijkverdriet, B6.31.23, 25-6-1981 (MSW)

Oud-Turnhout, rand heideven, B6.31.32, 28-6-1981

881 *Pedicularis sylvatica* L. - Heidekartelblad

Weelde, rand heideven, B6.21.24, 2-6-1981

Ravels, dopheideberm, B6.21.43, 19-6-1981

1090 *Picris hieracioides* L. - Bitterkruid

Oud-Turnhout, kanaaldijk, B6.31.32, 28-6-1981

1477 *Poa nemoralis* L. - Schaduwgras

Kasterlee, bosrand bij waterloop, C6.11.33, 8-6-1981

Turnhout, houtkant langs sloot, B5.48.34, 13-6-1981 (JA)

567 *Polygala serpyllifolia* HOSE -

Liggende Vleugeltjesbloem

Weelde, heideberm, B6.21.24, 2-6-1981

Ravels, dopheideberm, B6.21.43, 19-6-1981

Oud-Turnhout, rand van ven, B6.31.32, 28-6-1981

44 *Polypodium vulgare* L. subsp. *vulgare* Eikvaren

Lichtaart, bosrand, C5.17.43, 7-6-1981

1178 *Potamogeton polygonifolius* POURR.

Duizendknoopfonteinkruid

Kasterlee, sloot, C6.11.33, 8-6-1981

Oud-Turnhout, sloot door gagelveld, B6.31.31, 23-6-1981 (MSW en MS)

Oud-Turnhout, heideven, B6.31.32, 28-6-1981

1168 *Potamogeton trichoides* CHAM. et SCHLECHT.

Haarfijn Fonteinkruid

Turnhout, waterloop, B5.48.34, 13-6-1981

***Potentilla anglica* LAICHARD. - Kruipganzerik**

Lichtaart, vochtige zandplaat, C5.17.43, 7-6-1981

295 *Potentilla argentea* L. - Viltganzerik

Ravels, zandgrond, B5.38.23, 28-6-1981

297 *Potentilla intermedia* L. - Middelste Ganzerik

Weelde, veldweg, B6.21.21, 2-6-1981

Lichtaart, wegberm, C5.17.43, 7-6-1981

Ravels, grazige wegbermen in de kwartierhokken

B6.21.34, B6.21.41 en B6.21.43 op 19-6-1981

Kasterlee, ruderaal terrein, B5.58.42, 22-6-1981

Ravels, straatkant, B6.21.31, 23-6-1981

296 *Potentilla recta* L. - Rechte Ganzerik

Kasterlee, wegberm, C6.11.32, 8-6-1981

1002 *Pulicaria dysenterica* (L.) BERNH. - Heelblaadjes

Tielen, vijverrand, C5.17.23, 20-6-1981

228 *Ranunculus ololeucos* LLOYD -

Witbloemige Waterranonkel

Ravels, rand van ven, B6.21.41, 19-6-1981

Oud-Turnhout, Kijkverdriet, B6.31.32, 23-6-1981 (MSW)

230 *Ranunculus peltatus* SCHRANK -

Schildvormige Waterranonkel

Lichtaart, waterloop, C5.17.43, 7-6-1981

Kasterlee, waterloop, C6.11.33, 8-6-1981

Tielen, vijver, C5.17.23, 20-6-1981

218 *Ranunculus sceleratus* L.

Blaartrekkende Boterbloem

Turnhout, weidesloot, B5.48.34, 13-6-1981

Boterbloem van vochtige zandplaten, de kanaaldijk, sloten, rand van elzenbroeken en moerassen. Is minder zeldzaam dan ik aanvankelijk meende en wordt verder niet meer vermeld.

530 *Rapistrum rugosum* (L.) ALL. - Eenjarige Rapistrum

Kasterlee, ruderaal terrein, B5.58.42, 22-6-1981

553 *Reseda luteola* L. - Wouw

Ravels, wegberm, B6.21.43, 19-6-1981

1326 *Rhynchospora alba* (L.) VAHL. - Witte Snavelbies

Oud-Turnhout, Kijkverdriet, B6.31.23, 25-6-1981 (MSW)

Oud-Turnhout, heideven, B6.31.32, 28-6-1981

Scirpus maritimus
Zeebies

Foto : A. Vermeijen

1308 *Scirpus cespitosus* L. - Veenbies

Oud-Turnhout, rand gagelveld, B6.31.31, 23-6-1981
(MSW en MS)

1323 *Scirpus fluitans* L. - Vlottende Bies

Oud-Turnhout, Kijkverdriet, B6.31.32, 23-6-1981
Oud-Turnhout, sloot door gagelveld, B6.31.31, 23-6-1981

1315 *Scirpus maritimus* L. - Zeebies

Oud-Turnhout, kanaaldijk, B5.38.32, 28-6-1981

1322 *Scirpus setaceus* L. - Borstelbies

Weelde, vochtige zandgrond, B6.21.22, 2-6-1981
Tielen, zandige vijverrand, C5.17.41, 20-6-1981

147 *Silene vulgaris* (MOENCH) GARCKE - Blaassilene

Merksplas, grazige wegberm, B5.37.12, 9-6-1981

136 *Spergula morisonii* BOREAU - Heidespurrie

Lichtaart, mulle heidegrond, C5.17.44, 7-6-1981

802 *Stachys sylvatica* L. - Bosandoorn

Turnhout, houtkant langs kanaal, B5.48.11, 13-6-1981

115 *Stellaria palustris* RETZ. - Zeegroene Muur

Kasterlee, vijverrand, C6.11.33, 8-6-1981
Merksplas, vijverrand, B5.27.31, 9-6-1981

350 *Ulex europaeus* L. - Gaspeldoorn

Ravels, veldweg, B6.21.34, 19-6-1981

910 *Utricularia minor* L. - Klein Blaasjeskruid

Oud-Turnhout, heideven, B6.31.32, 28-6-1981

859 *Veronica persica* POIR. - Grote Ereprijs

Turnhout, zandige talud, B5.57.23, 6-6-1981

871 *Veronica scutellata* L. - Schildereprijs

Weelde, oever van heideven, B6.21.24, 2-6-1981
Ravels, rand van ven, B6.21.41, 19-6-1981
Tielen, vijverrand, C5.17.41, 20-6-1981

401 *Viola villosa* ROTH subsp. *villosa* - Zachte Wikke

Turnhout, bouwwerf, B5.47.23, 13-6-1981

431 *Viola palustris* L. - Moerasviooltje

Weelde, vochtig grasland, B6.21.24, 2-6-1981
Weelde, slootrand langs weide, B6.21.21, 2-6-1981
Turnhout, rand elzenbroek, B5.57.44, 6-6-1981
Ravels, vochtige wegberm, B6.21.43, 19-6-1981

Bibliografie

Zie *Wielewaal* 48: 426.

Résumé

L'auteur nous donne un aperçu des plantes remarquables qu'il a découvert en Campine Turnhoutoise durant la période du 1 juin jusqu'au 30 juin 1981.

A. Vermeijen, Weilandstraat 7, 2360 Oud-Turnhout

Foto: L. Kusters

Alternatief wegbermbeheer: een dringende noodzaak

Dirk Symens

Inleiding

Wegbermen zijn al zo oud als de straat, om het letterlijk en figuurlijk te zeggen. Zo brachten de Romeinen reeds beplantingen aan langs hun 'heirbanen'.

Het is vooral in het begin van deze eeuw dat het aantal wegen steeds sneller toenam, vooral te wijten aan de toename van het gemotoriseerd verkeer tijdens de laatste 50 jaar. Het eindresultaat is dan ook dat we in ons land praktisch nergens nog een aaneengesloten vierkante kilometer land aantreffen zonder één of meerdere verharde wegen. Het is dan ook niet verwonderlijk dat de wegbermen in Vlaanderen alleen al een gezamenlijke oppervlakte van ca. 35.000 ha beslaan.

De wegbermen hebben zowel een wegtechnische functie als een landschappelijke en ecologische functie. Wat dit laatste betreft is het zo dat wegbermen voor heel wat planten een refugium-functie en/of reservoir-functie bekleden. Het is bijgevolg van groot belang dat wegbermen goed worden beheerd.

Vroeger werd de begroeiing van de wegberm nuttig gebruikt. De begroeiing werd gemaaid of men liet ze afgrazen door het vee. Slechts sporadisch ontstonden op de bermen houtachtige begroeiingen; dikwijls werden ze door de mens aangeplant. Dergelijke houtkanten of houtwallen aan de buitenzijde van de bermen hadden verschillende functies: bescherming en afscheiding van de weg in het omliggende landschap, levering van brand- en geriefhout, invloed op de opbrengst van landbouwgewassen, enz...

Naarmate de landbouw echter meer intensief bedreven werd, en er voortdurend meer gronden werden ontgonnen, verloren de wegbermen hun oorspronkelijke functie als veevoedings- en materialenbron. Het gevolg was dat de wegbermen ruiger werden.

Waar men vroeger de totale vegetatie van de bermen benutte, ging men ze nu beschouwen als iets wanordelijks en werden uit netheidsoverwegingen de vegetaties kort gehouden door veelvuldig maaien en door het gebruik van herbiciden.

De laatste jaren komt er gelukkig een ommekeer tot stand.

Het principe dat een kleurrijke, bloeiende berm in vele opzichten aantrekkelijker is, wint meer en meer veld; een aangepast en alternatief beheer dringt zich dus op. Dit laatste zal nu verder meer uitvoerig worden behandeld.

Foto: H. Meeus

1. Doelstellingen en richtlijnen van een aangepast beheer.

Een aangepast, alternatief beheer is erop gericht de bodem te verarmen, waardoor een verrijking optreedt van de flora en dus ook de fauna.

De tot nu toe gebruikte onderhoudstechnieken (6, 7 of meer maal per jaar maaien) bevorderen een monotone grasbegroeiing. Door het maaien van relatief kort gras wordt het moeilijk het maaisel nadien te verzamelen en weg te voeren. Het bleef dus meestal liggen met als gevolg een verrijking van de bodem. De zich weinig talrijk ontwikkelende kruiden werden tevens gedood door het gebruik van selectieve sproeistoffen.

De natuurvriendelijke methode heeft tot doel de bodem geleidelijk te verarmen, of op armere plaatsen de verrijking tegen te gaan. Het aanbrengen van een deklaag met rijkere grond en het gebruik van meststoffen moet dus volledig vermeden worden.

Foto: H. Meeus

Door de vroegere technieken zijn onze meeste bermen nu te rijk aan voedingsstoffen. Dit kan nu geleidelijk verminderd worden door het aantal maaibeurten te beperken en het maaisel af te voeren. Door het wegvoeren van het maaisel gaat de voedingswaarde van de grond geleidelijk verminderen. Hierdoor krijgen de kruiden terug een kans om te groeien en zaad te vormen. Ze gaan zich dan verder uitzaaien en geleidelijk krijgen we dan terug een mooie bloemrijke berm die ook steeds meer dieren zal aantrekken. Van essentieel belang is dat wanneer nu éénmaal voor een bepaalde berm een beheersschema is opgesteld, dit ook consequent jaar na jaar wordt nageleefd wat betreft tijdstip, methode van maaien enz...

2. Praktische gegevens betreffende het maaien.

Bij het maaien moet men rekening houden met het omliggende landschap, de aard van de groeiplaats, de verschillen in vegetatie enz...

- In open gebieden kan men de gehele berm op dezelfde wijze beheren nl. 1 à 2 maal maaien per jaar.
- Zijn er storende elementen aanwezig in het landschap dan moet men de berm de kans geven tot het ontwikkelen van een ruigere

vegetatie met hoge kruiden en struiken en dit vooral aan de buitenste rand van de berm. Indien er een gracht aanwezig is, dan slechts langs 1 grachtkant om eventuele ruiming mogelijk te maken.

Langs verkeerswegen moet men omwille van wegtechnische redenen de vegetatie kort houden en dit door nogmaals te maaien tussen de 2 normale maaibeurten.

- Op taluds kan men best een bosplantsoen aanleggen nadat eerst een zwaardere grondsoort als afdeklaag werd aangebracht, dit om achteraf het onderhoud te vergemakkelijken.

2.1. Maaitijdstip en maaifrequentie.

Het tijdstip waarop gemaaid wordt, heeft een zeer belangrijke invloed op de botanische samenstelling van de bermen.

Niet elke plant verdraagt op ieder willekeurig moment een bovengrondse onthoofding.

Indien vroeg in het voorjaar wordt gemaaid, krijgen de voorjaarsbloemen geen kans in bloei te komen en zaad te vormen. Wordt deze vroege ingreep ieder jaar herhaald, dan zullen veel van deze soorten zelfs verdwijnen.

Wanneer daarentegen in juni of juli wordt gemaaid, dan krijgen weer veel zomerbloemen geen kans.

Het streven dient erop gericht te zijn om afhankelijk van de ter plaatse natuurlijke begroeiingen een zodanig maaischema op te stellen, dat zo goed mogelijk aan de eisen van de betrokken soorten tegemoet komt en dat ook praktisch uitvoerbaar is.

Als algemene norm wordt gesteld 1 à 2 maal maaien per jaar, namelijk op armere grond 1 maal in het najaar wanneer de groei is stilgevallen, dus eind september/begin november, en 2 maal per jaar op rijkere grond, een eerste maal als het gras overrijp is en voor het gaat platliggen, meestal in de periode eind mei/begin juli, een tweede maal wanneer er géén nagroei meer te verwachten is, eind september/begin november. Dit geldt vooral in vegetaties met hogere grassen die anders door regen en wind zouden gaan platliggen en de andere planten zouden verstikken.

Door deze dubbele maaibeurt hebben de voorjaarsbloeiers de kans gehad zaad te vormen voor de eerste beurt en kunnen nadien de najaarsbloeiers zich nog ontwikkelen.

Door de geleidelijke verarming aan voedingsstoffen in de bodem krijgen we een minder overvloedige vegetatie en kan reeds na enkele

jaren dikwijls overgeschakeld worden van 2 naar 1 maaibeurt per jaar.

Voor die bermgedeelten waarop zeer bijzondere planten of plantengemeenschappen voorkomen, dient een speciaal maaitijdstip te worden vastgelegd om deze natuurwetenschappelijke waarde te kunnen continueren.

Zo dienen bijvoorbeeld percelen waar orchideeën groeien iets later, na de vruchtzetting, gemaaid te worden, nl. eind juli/begin augustus (indien althans 2 maaibeurten per jaar nodig zijn). Het is bijgevolg belangrijk een grondige inventarisatie te maken van de wegberm, wil men komen tot een gedetailleerd beheerplan.

In ruige bermen maaien we 1 maal per jaar in de herfst op rijkere gronden, en 1 maal per 2 à 3 jaar in de vroege lente op meer voedselarme gronden. Het gaat hier over groeiplaatsen van soorten zoals Fluitekruid *Anthriscus sylvestris*, Zevenblad *Aegopodium podagraria* enz... Komen er hier distels of netels opdagen dan moet er iets vaker gemaaid worden. Hetzelfde beheer geldt voor moerasvegetaties met soorten zoals Valeriaan *Valeriana repens*, Moerasspirea *Filipendula ulmaria*, Harig Wilgeroosje *Epilobium hirsutum* enz...

Foto: H. Meeus

Wegbermen waar heide plaatselijk overheerst, dienen slechts om de 6 tot 8 jaar kort gemaaid te worden, zodat de heide zich kan verjongen en ook om dichtgroeien met grassen en struiken tegen te gaan. Men moet dan wel maaien wanneer de heide is uitgebloeid, d.i. eind september.

Op bermen langs de boswegen volstaat meestal ook 1 maaibeurt per jaar, vermits de geringe lichtintensiteit onder de bomen minder uitbundige kruidengroei veroorzaakt.

Struwelen van jonge bomen en struiken moeten slechts gesnoeid of gekapt worden indien dit

werkelijk noodzakelijk is en dus niet omwille van 'netheidsoverwegingen'. Bremstruwelen dienen enkel gekapt te worden indien zich door veroudering sterfte in de takken begint voor te doen.

Om tot een zekere standaardisatie bij het opstellen van de maaischema's en de maaitijdstipadviezen alsmede het maken van kaarten en tabellen te komen, worden in Nederland de volgende codes gehanteerd. Daarin zijn tevens enkele planten opgenomen, waarop men zich kan richten bij het vaststellen van het maaitijdstip.

Code	Maaitijdstip:
I	half april-half mei Op zand- en kleibermen in de nabloei van Paardebloem <i>Taraxacum officinalis</i> .
II	1 mei-1 juni Op zand- en kleibermen in de nabloei en uitzaai van Scherpe Boterbloem <i>Ranunculus acris</i> en Veldzuring <i>Rumex acetosa</i> .
III	1 juni-1 juli Op zandbermen in de nabloei en uitzaai van Biggekruid <i>Hypochoeris radicata</i> . Op kleibermen in de nabloei en uitzaai van Fluitekruid <i>Anthriscus sylvestris</i> .
IV	half september-half november Op zand- en kleibermen de tweede maaibeurt als alles is uitgebloeid en in zaad staat.
V	half-september-half november Op mineraalarme zandgronden, waar met één maaibeurt per jaar tot en met de wegberm-planken kan worden volstaan, op het moment waarop alles is uitgebloeid en in zaad staat. Niet maaien zonder nader overleg in verband met bijzondere plantesoorten.

Wanneer twee keer per jaar moet worden gemaaid, zijn de volgende combinaties mogelijk:

1ste maaibeurt: half april-half mei: ;	2de maaibeurt: half september-half november
I	+ IV
1ste maaibeurt: 1 mei-1 juni ;	2de maaibeurt: half september-half november
II	+ IV
1ste maaibeurt: 1 juni-1 juli ;	2de maaibeurt: half september-half november
III	+ IV

2.2. Maaihoogte

De beste maaihoogte ligt tussen 5 en 10 cm. Te hoog maaien kan problemen geven bij de volgende maaibeurt, terwijl ook het verdwijnen van het maaisel moeilijker wordt. Bij te laag maaien, tot zelfs in de grond, worden te veel planten en hun wortels vernield. Hierdoor ontstaan vaak open plekken in het plantendek waarin zich minder gewenste soorten gaan ontwikkelen zoals Akkerdistel *Cirsium arvense* en Ridderzuring *Rumex obtusifolius*. Ook beschadigt men hierdoor woonplaatsen van in de grond nestelende dieren zoals insecten.

2.3. Maaitoestellen.

De meeste gemeenten of intercommunes die wegbermen beheren, beschikken thans over klepelmaaiers. Deze vertonen echter enkele opvallende nadelen:

- ze verpulveren het maaisel, zodat het moeilijk kan verwijderd worden; dit werkt dan de bodemverarming tegen.
- de maaihoogte van de klepelmaaier is moeilijk in te stellen, waardoor soms te laag wordt gemaaid en wortels en planten worden vernietigd.
- klepelmaaiers maaien niet echt maar rukken veeleer de planten af. Deze ongelukkige manier van amputeren is voor overblijvende soorten soms nefast.

De genoemde nadelen van de klepelmaaier heeft men niet bij de maaibalk. Een dubbele messenbalk geniet de voorkeur omdat deze minder vlug verstopt geraakt en de maaihoogte gemakkelijk aan de omstandigheden kan aangepast worden. Het gebruik van cirkelmaaiers is af te raden wegens het gevaar voor wegslingerende stenen, blikjes en dergelijke op de rijweg.

Verenigingsberichten De Wielewaal - augustus

AUGUSTUS

- 19 **Land van Waas-Zuid.** Vleermuizentocht onder leiding van R. Joris - Molsbroek (Lokeren). Vertrek: 19 u. Markt Sint-Niklaas aan het Stadhuis. 19.30 u. Infopaviljoen aan het Molsbroek te Lokeren.
- 20 **Herentals.** Voormiddag Bosbergen en Zwart Water te Herentals. Vertrek: Kluis Herentals (Stwg. op Lichtaart). Leiding: P. Dom. Einde: 12 uur.
- 21 **Antwerpen-Centrum.** Daguitstap in de omgeving van Broechem en Grobbendonk. Vertrek: Trefpunt Tramstation te Broechem om 9 u. Leiding: K. Labens.
- 21 **Brussel.** Daguitstap naar Kalmthoutse Heide met personenwagens. Bijeenkomst 8.30 u. te Melsbroek tegen Haachtse steenweg, tussen kruispunt naar Vilvoorde en oprit/autostade (E 10) naar Antwerpen. Leiding W. Penninckx, tel. 767.76.50.
- 21 **Gent.** Dagtocht met private wagens naar de Braakman en Paulinaschor. Afspraak om 8.30 u. op de parking van de G.B. aan de Dampoort.
- 21 **Klein Brabant.** Plantentuin van Meise, serre's + park. Vertrek: 14 u. Romeo Bornem - 14.15 u. en Peleman Puurs. Leiding: M. van Lichtaart.
- 21 **Rupelstreek.** Wandeling in het park van Schilde. Verzameling aan Dodoenstuin om 8 u. Leiding: F. & J. Vermeulen-Poeck. Mee te brengen: plantengids, loupe, verrekijker. Einde: 17 u.
- 21 **Schelde en Leie.** Familiale natuurwandeling te Zingem. Vertrek: Scheldebrug Zingem om 14.30 u. Leiding: F. Vermeulen. Mee te brengen: verrekijker, loupe, gidsen. Einde omstreeks 17.30 u.
- 25 **Demer & Dijle.** Landschaps- en natuurverkenning Hallakenbos - Hooiberg. Vertrek: 19 u. Brug Hallakenbeek. Leiding: P. van Look.
- 28 **Brussel.** Grimbergen-kanaalzone, namiddagwandeling. Bijeenkomst 14 u. aan de Verbrande Brug (kanaal) te Grimbergen. Leiding: J. Masuy, tel. 269.61.82.
- 28 **Denderland.** Gezinswandeling in de Gerstjens te Erembodegem (Namiddag). Vertrek: 14 u. aan de Gertenbaan (zijweg van de Brusselse Steenweg). Leiding: R. Dierick.
- 28 **Kortrijk.** Trek van Sterns in Oostende 1/2 dag. Vertrek: 9 u. aan de vuurtoren te Oostende. Leiding: F. Deckers.
- 28 **Lier.** Kalmthoutse Heide in bloei. Vertrek: 8 u. station Lier. Trefpunt: 9 u. op 1ste parking op verbindingsweg. Leiding: H. Janssen. Mee te brengen: knapzak. Einde: 17 u. Kalmthout.
- Eind aug. - begin sept. Mol.** Beheerswerken (Maaien) in De Most (Balen). Liefhebbers nemen contact op met M. van Buggenhout. (014/31.89.87).
- 28 **Schelde en Leie.** Feestviering 15 jarig bestaan afdeling Schelde & Leie. Barbecue, Volksspelen, Natuurwandeling (om 15 u.). Gezellig samenzijn. Domein Sint-Hubert, Zetelmeersstraat 76, 9600 Ronse. Vanaf 14.30 u. Leiding: J. Vanheuerswyn. Inschrijven op secretariaat (091/84 43 82) vóór 20 augustus. Einde: Barbecue om 18.30 u.
- 28 **Turnhout.** Heide-wandeling naar de Stabrechtse Heide en de Peel met afd. Beerse met eigen wagens. Vertrek: Parking Warande om 8 u. Mee te brengen: knapzak.
- „Zwalm” Wielewaal Zottegem volw.** Familiwandeling naar de Perlenbeek. Vertrek: kerk te St. Cornelis Horebeke om 14 u. Leiding: P. de Clercq, Kastanjelaan 26, Zottegem 091/60.25.08. Mee te brengen: gids, loupe, verrekijker, laarzen. Einde: 17 u.

SEPTEMBER

- 3 **Demer & Dijle.** Flinker staptocht op de Hoge Venen. Vertrek: 7.30 u. kerk Rotselaar. Leiding: P. Hermans. Mee te brengen: picknick, verplaatsing met eigen wagens.
- 3 **Leuven. (JNM + WA).** Daguitstap naar de kust. Vertrek: telefoneren naar M. de Coster 016/48.85.50. Mee te brengen: laarzen, voedsel en drank. Einde: 's avonds.

- 3 **Mortsel.** Fort 7 te Wilrijk. Vertrek: 9 u. Legerstr. 40 Wilrijk. Leiding: A. Uyttendaele (237.35.34). Einde: 12 u.
- 3 **Nationale werkgroep botanie.** Schorren en Slikken, botanisch onderzoek. Vertrek: 9 u. - 14 u. Zandvlietsluis te Zandvliet. Leiding: A. de Jonghe. Mee te brengen: Flora's, loupe, laarzen.
- 3 en 10 sept. **Westkust.** Doornpanne Koksijde. Vertrek: Hoge Blekker Panoramalaan 9 u. Leiding: G. Note. Mee te brengen: kijker, planten- en vogelgids. Einde: 12 u.
- 4 **Antwerpen-Centrum.** Jaarlijkse autocaruitstap naar Schouwen-Duivenland. Voormiddag de Inlage van Kerkwerwe. Namiddag: Brouwersdam. Vertrek Fr. Rooseveltplein om 8 u. Prijs: 300 F (jongeren en gepensioneerden 250 F) te storten op P.C. nr. 000-0087473-76 van de Wielewaal Merksem - Tel. M. Lambert 646.19.68. Leiding: M. de Booseré.
- 4 **Demer & Dijle.** De Heide (samen met foto- en diaclub 't Klikske van Haacht-Station. Vertrek: 7.15 u. kerk Haachtstation. Leiding: W. Bastiaens. Mee te brengen: picknick (hele dag) eigen wagens.
- 4 **Fruitstreek.** Publiek wandeling: viersprong + heide. De insektenwereld. Vertrek: 14 u. aan de viersprong: (dit is 500 m. verder dan het kasteel Nieuwenhoven). Leiding: P. Colemont.
- 4 **Klein Brabant.** Dagtocht naar Eksaarde, prachtige streek, vol afwisseling in het zoete Waasland. Vertrek: 8 u. Romeo Bornem. Leiding: G. Hielegems. Mee te brengen: picknick + laarzen. Einde: 17 u.
- 4 **Land van Waas-Zuid.** Dagtocht: voormiddag naar het Zwin (Knokke) + Zwinbosjes (bedreigd gebied!). Namiddag: Cadzand en omgeving. Vertrek: 8 u. Stadhuis op de markt van Sint-Niklaas. 9.30 u. Ingang het Zwin te Knokke. Leiding: Conservator van het Zwin + Gilbert Keereman.
- 4 **Leuven WA + JNM.** Akkerwandeling o.l.v. M. Herremans. Vertrek: 8 u. Leuven Station. Fiets en/of auto. Einde: middag.
- 4 **Mol.** Heidewandeling op de Cartier (Eersel-NL). Vertrek: Abdij Postel om 8 u. Leiding: D. Draulans. Mee te brengen: Kijkers, loupe, determinatiegidsen. Einde: 12 u. Cartierheide.
- 4 **Schelde en Leie.** Familiale natuurwandeling te Wannegem-Lede. Vertrek: Samenkomst aan de kerk te Wannegem-Lede om 14.30 u. Leiding: E. Saveyn en H. de Jonghe. Mee te brengen: verrekijker, loupe, gidsen. Einde omstreeks 17.30 u.
- 4 **Voorkempen i.s.m. Brechtse Heide.** Autotocht Kreekrak. Vertrek: kerk 's Gravenwezel 9 u. Leiding: M. Couwels.
- 6 **Gent.** Werkgroep botanie. Streektocht op het Klaverblad van de E5-E3 te Zwijnaarde. Bijeenkomst om 18.30 u. Vertrek: aan de Automobieliinspectie.
- 10 **Denderland.** werkgroep botanie: voormiddagexcursie in „Daal” te Denderhoutem en namiddag in „Anderenbroek” te Denderhoutem. Vertrek: 8.30 u. Square J. Geerinck (Boudewijnlaan) Aalst. en 14 u. aan de kerk te Denderhoutem. Leiding: A. Kampen, P. van den Bremt, L. Annaert. Mee te brengen: Picknick, loupe, flora's, veldkijker. Wie maar één excursie meemaakt zorgt voor eigen vervoer.
- 10 **Leuven (JNM + WA).** Tocht in de Dijlevallei met de fiets o.l.v. H. Blockx; vooral voor libellen en prooivogels. Vertrek: 9 u. station Leuven. 9.45 u. Nieuwe Kliniek te Neerijse. Kan lang uitlopen in de namiddag.
- 10 **Schelde en Leie.** Plantenstudie van een spoorwegberm te Ronse. Vertrek: Station te Ronse om 14 u. Leiding: J. Papignies en K. de Waele. Mee te brengen: Flora's, loupe. Einde: omstreeks 17.30 u.
- Demer & Dijle.** Vogelinventarisatie (met de fiets in eigen streek). Vertrek: 8 u. brug Werchter. Leiding: F. Wuyts. Einde: 12 u.
- 11 **Gent.** Bustocht naar Marcke-Durlay: fossielentocht. Vooraf inschrijven door overschrijving van 300 fr. op PCR 000-0520631-32. De Wielewaal Gent. p/a W. Bonheure. Basketbalstraat 16, Lovendegem. Kinderen halve prijs.

- 11 **Kortrijk.** Achtste traditionele picknick tocht. Vertrek: 9 u. aan de kerk van Vlissegem. Leiding: F. Claeys.
- 11 **Lier.** Barbecue ten voordele v.d. aankoop van een moerasreservaat 'de steenbeemden'. Inlichtingen: tel. 03/480.54.24.
- 11 **Mortsel.** Kalmthoutse Heide. Vertrek: 8.30 u. Station Oude-God of 9 u. Heuvelstr. te Kalmthout. Leiding: G. van Hoof - L. Gonnissen. Mee te brengen: Laarzen - picknick.
- 11 **Schelde & Leie.** Bezoek in 't najaar aan diverse bronbossen in de Vlaamse Ardennen. Vertrek: Markt te Oudenaarde (aan de fontein) om 14 u. Leiding: Kinds. Mee te brengen: Laarzen, loupe, verrekijker. Einde omstreeks 18 u.
- 11 **Tervuren.** Bezoek Bostentoonstelling „Dry Borren” te Oudergem. We wandelen naar Oudergem en terug. Vertrek: 13 u. Jezus-Eiklaan (Ravenstein). Leiding: J. Vandiest. Mee te brengen: stevige wandelschoenen. Einde: 16 u.
- 11 **Turnhout.** Fietstocht naar Postel. Vertrek: Miko 8.30 u. Kruispunt Ringlaan/Stwg. op Mol. Mee te brengen: Knapzak.
- 11 **Westkust.** Fluihoek-Barbecue 'Als de appelbomen wegen' Koksijde-Dorp (Fluihoekweg) 12.30 u. Prijs 350 fr.; inschrijven vóór 28 aug. '83 bij R. Billiau Westhoeklaan 13. 8470 De Panne. Let wel. Eetgerief meebrengen! Wagens worden geparkeerd nabij de kerk of in de Veurnestraat!
- 11 **„Zwalm”.** Een rustige familiewandeling in eigen streek te Strijpen. Vertrek: aan de kerk te Strijpen om 14 u. Leiding: T. de Geyter, St. Andriesswg. 134, Zottegem 091/60.44.77. Mee te brengen: aangepaste kledij en schoeisel, gids, loupe, verrekijker. Einde: 17 u.
- 17 **Demer & Dijle.** Nationale werkgroep botanie (wij ontvangen). Vertrek: 9 en/of 14 u. kerk Haacht. Leiding: W. Bastiaens.
- 17 **Klein Brabant.** Stand van „De Wielewaal” op „Pukema” te Puurs, folkloremarkt.
- 17 **Lier.** Bezoek Rubenshuis en plantentuin in de Leopoldstraat te Antwerpen. Vertrek: 14 u. station Lier. Leiding: W. van Spaendonk.
- 17 **Nationale Plantenwerkgroep.** Botanisch onderzoek. Vertrek: 9 u. en 14 u. kerk van Haacht. Leiding: A. de Jonghe en W. Bastiaens. Mee te brengen: Flora's, loupe, laarzen.
- 18 **Brussel. (tezamen met afd. Halle).** Deelname aan de Nat. Natuurbeschermingsdag te Stokkem (Limburg). Vertrek: Brussel (Z) Goederenstation - Frankrijkstraat 7.30 u. Prijs volwassenen 300 F, leden JNM 275 F Storten op P.C.R. 000-0121017-58 van „De Wielewaal” Halle. R. Desmet verwittigen (Tel. 355.90.53) na 18 u. Laarzen - picknick en kijker meebrengen.
- 18 **Fruitstreek.** Nat. Natuurbeschermingsdag te Stokkem (Limburg). Vertrek om 9 u. aan station te St. Truiden. Bus: 200 Fr. per persoon. Inschrijvingen bij A. Verheyden. Tel. 011/68.40.60).
- 18 **Halle (in samenwerking met afd. Brussel).** Deelname aan de Nat. Natuurbeschermingsdag te Stokkem (Limburg). Vertrek: Halle (Possorplein) 7 u. Brussel Z. (Goederenstation) 7.30 u. Prijs volwassenen 300 F leden J.N.M. 275 F Bedrag storten op P.C.R. 000-0121017-58 (De Wielewaal - Halle). R. Desmet verwittigen (Tel. 355.90.53) na 18 uur. Laarzen, picknick, kijker meebrengen.
- 18 **Kortrijk.** Dertigste nationale natuurbeschermingsdag in het Maasland. *Wielewaal* juli 1983, blz. XXXVIII.
- 18 **Schelde en Leie.** Busreis naar de nationale natuurbeschermingsdag te Stokkem. Inschrijven bij J. Vanheuverwijn (091/84.43.82).
- 18 **Land van Waas Zuid.** Naar de Zuidlede (Eksaarde). Vertrek: aan het stadhuis (markt) van Sint-Niklaas. 14 u. Etboshoeve aan de Zuidlede. Leiding: M. Vranken.
- 18 **„Zwalm” Wielewaal Zottegem volw.** Bezoek aan Braakman en Paulinapolder. Vertrek: markt te Zottegem om 7 u. Leiding: G. Eeckhout wurmendries 111 Zottegem 091/60.36.74. J. Otte Haezestraat 15 St. Maria-Oudenhove 091/60.44.82. Mee te brengen: laarzen, aangepaste kledij, loupe, gidsen, verrekijker. Einde: tussen 12 u. en 13 u.
- 22 **Gent.** werkgroep botanie. Streektocht in het park Ridder de Gellinck te Zwijnaarde. Bijeenkomst om 18.30 u. aan de Hutsepot te Zwijnaarde of aan de achteringang van het park.
- 24 of 25. **Leuven WA + JNM.** Daguitstap naar Cap Gris Nez o.l.v. L. Deviaene, enkel bij niet al te slecht weer. Vertrek: om 4.30 u. afspraak verder te regelen met Nelissen (016/25 92 96); verplaatsing met privé-wagens, ca 500 F te voorzien. Mee te brengen: eventueel telescoop, eten, enz...
- 24 **Lier.** werkgroep botanie putten van Cuykens. Kilometerhok C4.58.24. Vertrek: 14 u. ingang steenbakkerij op weg Lier-Duffel.
- 24 **Mortsel.** Met de werkgroep ornithologie naar de Kalmthoutse Heide. Vertrek: 8 u. station Oude-God. Leiding: C. Sneyers - D. Collin. Mee te brengen: laarzen, picknick.
- 25 **Antwerpen-Centrum.** Daguitstap naar Blokkersdijk en de plassen in de omgeving van Doel. Trefpunt: Parking Hammond Orgel. Antwerpen Linker Oever om 10 u. Leiding: R. Huysmans en K. Labens.
- 25 **Demer & Dijle.** Zeevogeltocht te Westkapelle (Nederland). Vertrek: 8 u. Covee (Kampenhout-Sas). Leiding: F. Wuyts. Mee te brengen: picknick (hele daguitstap) verplaatsen met eigen wagens.
- 25 **Kortrijk.** Namiddagtocht in het gebied Heurne-Hullem. Vertrek: 14 u. aan de kerk van Leupegem. Leiding: F. Claeys.
- 25 **Schelde & Leie.** Familiale natuurwandeling in de Leiestreek te Bachte-Maria-Lerne. Vertrek: Kerk Bachte-Maria-Lerne om 14.30 u. Leiding: R. Desmet en V. Looten. Mee te brengen: verrekijker, laarzen. Einde omstreeks 17.30 u.

OKTOBER

- 1 **Schelde & Leie.** Eerste paddestoelenwerkgroep in het domein te Heynsdaele te Ronse. Samenkomst aan ingang provinciaal domein Heynsdaele te Ronse om 14 u. (nabij Hootond). Leiding: K. de Waele en V. Vertongen. Mee te brengen: paddestoelengidsen. Einde omstreeks 17.30 u.
- 2 **Brussel.** Arboretum te Tervuren, met speciale aandacht voor de loofbomen. Trefpunt te 9 u. op parking aan eindpunt van tram 44. Tervuren. Wandelschoenen of laarzen; einde 12.30 u. Leiding W. Penninckx tel. 767.76.50.
- 2 **Gent.** Bezoek aan de Paddestoelententoonstelling in de serres van de Plantentuin van de Rijksuniversiteit. Bijeenkomst om 10 u. aan de ingang van het park, rechtover de Congressaal.
- 2 **Lier.** werkgroep botanie Tallaerthof. Vertrek: ingang Hof 14 u. (Koningshooikt). Leiding: A. de Jonghe. Mee te brengen: flora. Einde: 17.30 u. ingang hof.
- 2 **Schelde en Leie.** Boswandeldag Huise-Lozere. Vertrek: Kerk Lozere om 14.30 u. Leiding: A. de Kimpe en W. Latte. Mee te brengen: gidsen, verrekijker. Einde omstreeks 17.30 u.
- 2 **Schelde en Leie.** Boswandeldag in het bos ter Rijst te Schorisse. Vertrek: Kerk Schorisse om 14.30 u. Leiding: W.J. Papignies. Mee te brengen: Laarzen, gidsen, verrekijker. Einde omstreeks 17.30 u.
- 2 **Schelde en Leie.** Boswandeldag in de „Hospice-bosse” te Nazareth. Vertrek: Ingang militair domein om 14.30 u. Leiding: K. de Waele en afdeling De Stern. Mee te brengen: gidsen, verrekijker. Einde omstreeks 17.30 u.
- 2 **Tervuren.** Arboretum Tervuren - Loofbomen in samenwerking met Wielewaalafd. Brussel. Vertrek: Bronnen van de Voer. Leiding: J. van Diest. Einde: 12 u.

BELANGRIJKE MEDEDELING:

De lidmaatschapsbijdrage voor 1984 zal 450 F bedragen.

Betaal uw lidmaatschapsbijdrage bij de jaarwisseling bij voorkeur aan de postbode.

40STE CONGRES VAN DE WIELEWAAL

Thema: Vogels van de Vlaamse Kust.

ZONDAG, 23 OKTOBER 1983: SYMPOSIUM

in de Katholieke Industriële Hogeschool op de Zeedijk te Mariakerke (bij de paardenrenbaan Wellington). Ingang langs de Troonstraat.

Er is parkeergelegenheid.

9.00 u.: ontvangst met koffie,
gelegenheid tot bezoek aan de tentoonstelling.

9.30 u.: - 10.30 u.: 1ste referaat:
„Zangvogels van de Vlaamse Westkust” door Dr. Fr. Grootaers.

Pauze.

10.45 u. - 11.50 u.: 2de referaat:
„Determinatie van zeevogels” door apotheker P. Vandenbulcke.

12.30 u.: eetgelegenheid ter plaatse:
- ofwel speciale streekschotel tegen 400 F
- ofwel eigen knapzak

Vrije tijd: wandeling mogelijk op de zeedijk en langs het strand.

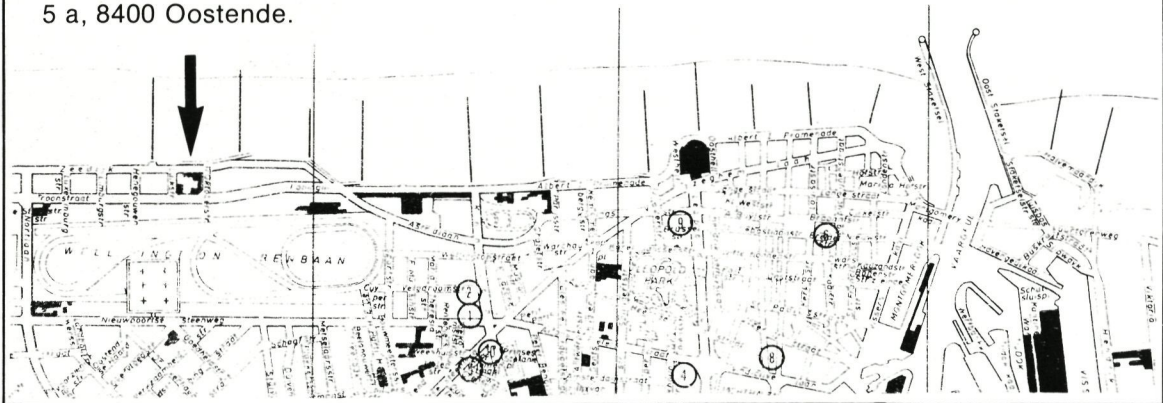
14.30 u. - 15.30 u.: 3de referaat:
„Steltlopers van de Vlaamse Kust” door G. Burggraeve, conservator van „het Zwin”.

Pauze.

15.45 u.: films van de heer J. Vereecke:
„De Kluut en de Steltkluut”
„Doortrekkers en Wintergasten”

Einde rond 17 u.

Inschrijving voor het eetmaal door storting vòòr 9 oktober van 400 F op rekening 000-0135684-78 van De Wielewaal Oostende, p.a. F. de Reygher, Torhoutsesteenweg 173, bus 5 a, 8400 Oostende.

INVENTARISATIE 1983 BOOMLEEUWERIK, KORHOEN, ROEK

Alle veldornithologen die hebben meegewerkt aan de broedvogelinventarisatie van **Boomleeuwerik, Korhoen en Roek** in Vlaanderen in 1983 worden vriendelijk verzocht hun gegevens uiterlijk op 1 september '83 te doen toekomen bij een van onderstaande initiatiefnemers. Ook gegevens van vroeger worden erg op prijs

gesteld gezien deze mogelijk een zinvolle vergelijking toelaten. Een snelle verwerking met publikatie van de resultaten in dit tijdschrift zal nadien beoogd worden. Vanzelfsprekend zullen alle medewerkers worden vermeld.

H. Voet, Oude Baan 5, 2070 Ekeren

H. Meeus, Langvenstraat 25, 2300 Turnhout

WEEK VAN HET BOS 1983

Bossen zijn ongetwijfeld één van de meest waardevolle natuurlijke milieus. Ze zijn in het dichtbevolkte Vlaamse gewest teruggedrongen tot 8.5 % van de oppervlakte, wat overeenkomt met een bosoppervlakte van 115.000 ha.

Wegens hun complexe opbouw, hun grote verscheidenheid in soortensamenstelling en hun langlevendheid, lenen ze zich tot talrijke gebruiksmogelijkheden, een eigenschap die in vele opzichten uniek is. Het bos levert hout, een waardevolle grondstof, en verschaft arbeid aan een niet onbelangrijk aantal mensen. Groter zijn echter het aantal bosbezoekers die in hun vrije tijd naar het bos trekken om zich te ontspannen in een rustige, mooie, aangename en gezonde omgeving. Het bos is ook een plaats bij uitstek om bomen, planten, dieren en microorganismen in hun natuurlijk milieu te observeren en te bestuderen. De betekenis van het bos voor het algemeen belang komt ook tot uiting in de rol die het bos speelt bij de bescherming van de bodem tegen erosie, in zijn waarde als landschappelijk element en in zijn bijdrage tot verbetering van de kwaliteit van het leefmilieu.

Om de aandacht van het brede publiek te vestigen op het bos wordt **de eerste week van oktober** voor de vijfde maal een „Week van het Bos” georganiseerd. Zoals het de afgelopen jaren het geval was gaat het initiatief uit van de Vlaamse Bosbouwvereniging, het Bestuur van Waters en Bossen en het Onderzoekscentrum voor bosbouw R.U.G. De aktie staat onder de bescherming van de Heer P. Akkermans, Gemeenschapsminister van Ruimtelijke Ordening, Landinrichting en Natuurbehoud, die als dusdanig bevoegd is over de bossen in het Vlaamse Gewest.

Het is de bedoeling het publiek aan te sporen om tijdens de „Week van het Bos”, op een of andere manier contact op te nemen met het bos. Gepoogd wordt om aldus de mensen bewust te maken van het belang van het bos voor de gemeenschap en van de noodzaak van de bescherming van het bos.

De organisatoren doen beroep op de medewerking van regionale en plaatselijke milieugroeperingen, gemeenten, verenigingen, scholen, en op elke bosliefhebber om in het kader van de „Week van het Bos” een activiteit te organiseren.

In de eerste plaats wordt gedacht aan het organiseren van een begeleide boswandeling. Een boswandeling is een eenvoudige actie waaraan eenieder gemakkelijk kan deelnemen. Het is een gezonde ontspanning die de mensen tegelijk meer kennis bijbrengt over het bos. Naargelang de belangstelling van de deelnemers kan de nadruk gelegd worden op een of ander aspect van het bos.

Andere suggesties van activiteiten zijn een tentoonstelling, een film- en diavoorstelling, een voordracht en discussie, een boomplanting, een bebossing, een opruimactie, enz...

Voor meer inlichtingen of documentatiemateriaal kan u terecht bij de Vlaamse Bosbouwvereniging, Geraardsbergsesteenweg 267, 9231 Gontrode (091/52.21.13).

ROOFVOGELSILHOUETTEN

Onze moderne woningbouw is voor de gevleugelde tuinbezoekers een voortdurende bedreiging door de weerspiegeling van de bomen of de lucht in de ramen. Plak daarom roofvogelsilhouetten tegen het glas. Te bekomen op de boekhandel van De Wielewaal tegen de prijs van 50 F per blad met 2 silhouetten, plus verzendingskosten. Bestel nu en betaal na ontvangst van de factuur.

XLIV

Flora van België, het Groothertogdom Luxemburg, Noord-Frankrijk en de aangrenzende gebieden (Pteridofyten en Spermatofyten)

door

J. E. DE LANGHE,
hoogleraar aan de Universitaire Instelling Antwerpen
L. DELVOSALLE,
arts, voorzitter van het Instituut voor de Floristiek van België en
Luxemburg en van het Instituut floristique franco-belge
J. DUVIGNEAUD,
redaktiesekretaris van Natura Mosana
J. LAMBINON,
hoogleraar aan de „Université de Liège” en directeur van de kruid-
tuin aldair
C. VANDEN BERGHE,
hoogleraar aan de „Université Catholique de Louvain-la-Neuve”
met medewerking van P. AUQUIER, R. D'HOSE, A. LA-
WALRÉE, J. LEBEAU, R. SCHUMACKER en H. VANNEROM

1983

Vertaling door E. VAN DEN BROECK-DENYS,
met medewerking van J. E. DE LANGHE en E. PETIT

Uitgave van het Patrimonium van de Nationale Plantentuin van België,
B-1860 Meise

Deze Flora is de Nederlandse versie van de aangevulde en herwerkte derde uitgave van de „Nouvelle Flore de la Belgique, ...”; ca. 1000 blz. voorzien van een harde kaft. Prijs 1200 F, verkrijgbaar in de boekhandel van De Wielewaal.

NIEUW IN DE BOEKHANDEL

„DE NATUUR IN EEN OOGOPSLAG”

Dank zij een nieuw symbolensysteem met pictogrammen.

Europese vogels	490 F
Gids voor wilde kruiden	450 F
Zoetwater aquariumvissen	490 F
Bergbloemengids	395 F
Paddestoelen	490 F
Tuinbloemen	490 F
In voorbereiding: Amfibieën	

Deze boeken, uitgegeven door de Nederlandsche Boekhandel, kunnen besteld worden op het secretariaat te Turnhout.

NIEUW IN DE WIELEWAALWINKEL

Telescoop Helios ZRT: 30/60 x 80	4990
Verrekijkers Helios: 7 x 50	2050
12 x 40	2122
Statief Helios T 1	2100
Tweedehands in perfecte staat	
Viking 20 x 65	5000

Voor kleinere of smalle oppervlakten en voor werk rond signalisatiepalen en dergelijke is de bosmaaier of de zeis het aangewezen middel.

2.4. Afvoeren van het maaisel.

Na het maaien laat men het maaisel 3 tot 7 dagen op de berm liggen. Dit biedt verscheidene voordelen.

- het zaad kan versneld rijpen en uitvallen nog voor het hooi verwijderd wordt.
- het hooi beschermt het onderliggende gemaaide gewas tegen uitdroging.
- hooivorming betekent gewichtsverlies en het hooi wordt beter samenpersbaar.

Vervolgens moet het hooi afgevoerd worden. Dit kan eventueel gemechaniseerd worden door gebruik van een hark- en/of opraapwagen.

Het maaisel kan gebruikt worden als strooisel of deklaag of voor compostbereiding. In sommige jaren, bij slechte hooiopbrengst in de landbouw, is er toch vraag vanwege veetelers.

Het maaisel van druk bereden wegen is echter niet bruikbaar, wegens te sterke loodvervuiling. Ook kan het maaisel uitgestrooid worden over wegbermen met een nog arme begroeiing om zo het uitzaaien van kruiden te bevorderen. Indien er geen andere mogelijkheden zijn, kan het tenslotte naar het stort gevoerd worden.

3. Besluit

Hopelijk draagt dit artikel bij tot een meer natuurvriendelijke aanpak van het onderhoud van onze wegbermen.

Het is namelijk een plicht dat de gemeenten en/of intercommunales de zéér waardevolle bermen als dusdanig bewaren en de verwaarloosde bermen terug waardevol maken.

Het is tevens noodzakelijk dat de gemeenten en/of intercommunales overleg plegen met

andere instanties (staat, provincie) die bepaalde wegbermen moeten onderhouden, ten einde tot een uniform beheer te komen.

Het zou een goede (noodzakelijke) hulp zijn voor de gemeenten of intercommunales als ze beroep zouden doen op milieuverenigingen of plaatselijke milieuwerkgroepen. Deze kunnen namelijk aan de hand van wegberminventarisaties een beheersplan en beheerskaart maken voor de voornaamste wegbermen in een gemeente. Aan de hand hiervan kunnen dan de technici van een gemeente de wegbermen onderhouden. Indien dergelijk beheersplan jaar na jaar wordt nageleefd dan vinden we na enkele jaren terug overal aantrekkelijke kruidenrijke wegbermen.

4. Bibliografie

- De Laet P., 1982. Wegbermen. *Galnoot* nr. 11: 6-12 en nr. 12: 6-10.
- Janssen T.W., 1973. De bloemen langs onze wegen in 1972. *Recreatievoorzieningen* nr. 1/73: 6-12.
- Luyts G., 1979. Over beheer en behoud van wegbermen. *Bouwkundig erfgoed in Vlaanderen* nr. 51: 4-16.
- Meert E., 1982. Naar een vernieuwd wegbermbeheer - *Praktische handleiding*. Tienen, Regionale vereniging Natuur en Landschap v.z.w.
- Meynen R., 1981. Natuurlijke wegbermen. *Groenkontakt* nr. 3/81: 16-19.
- Natuur 2000, 1980. M.I.C.J.-Brochure Wegbermen. Antwerpen.
- Pietraszko R., 1978. Onze wegbermen bedreigd! *De Belgische Natuur- en Vogelreservaten* nr. 2/78: 3-5.
- Stichting Studie Centrum Wegenbouw-Werkgroep E6, 1975. *Het onderhoud van begroeiing op wegbermen en taluds*. Mededeling 37. Arnhem.
- Stichting Studie Centrum Wegenbouw-Werkgroep E6, 1980. *Wegbermbeheer*. Mededeling 49. Arnhem.
- Stryckers J., 1979. Onderhoud van wegbermen. *Groenkontakt* nr. 4/79: 25-27.
- Zonderwijk P., 1979. *De Bonte Berm*. Ede, Zomer & Keuning Boeken B.V.

D. Symens, Bredastraat 300, 2170 Wuustwezel.

ontvangen op 7 februari 1983.

Foto: L. Kusters

Jaarverslag Zeezoogdieren 1982

John van Gompel

Kwalitatief is 1982 wellicht minder spectaculair dan het voorgaande jaar, met onder meer waarnemingen van een Beluga en een Gestreepte Dolfijn. Toch zijn er ook nu twee waarnemingen van *Cetaceae*, nl. 1 Bruinvis en 1 niet gedetermineerd exemplaar. Bij de zeehonden is er, naast een reeks waarnemingen van de Gewone Zeehond, een nieuwe waarneming van de Grijze Zeehond, de zevende voor België.

De meeste zeehonden die aan onze kust worden waargenomen zijn jonge dieren, sommige ziek of gewond. Deze laatste worden sinds 1981 overgebracht naar het opvang- en verzorgingscentrum van Pieterburen bij Groningen in Nederland. Twee van de drie exemplaren die in 1981 werden overgebracht, zijn ondertussen al vrij gelaten in de Waddenzee (het derde exemplaar overleed tijdens het transport naar Pieterburen). Ook in 1982 werden vier exemplaren overgebracht, waarvan de eerste twee al zijn vrijgelaten en de andere binnenkort zullen volgen. Een puik resultaat dus, dank zij de inzet van Mevrouw Lenie 't Hart, die hiermee een waardevolle bijdrage levert in de strijd voor het behoud van de erg bedreigde zeehondenpopulatie in de Waddenzee.

In verband hiermee werd op 10 november 1982, door de rechtstreeks betrokkenen van de kustregio en van het Dolfinarium te Brugge, alsmede vertegenwoordigers van het opvangcentrum te Pieterburen, waaronder Mevr. 't Hart, op een bijeenkomst te Knokke verdere praktische samenwerking op punt gesteld. Het hier bereikte akkoord werd tevens bijgetreden door de Vlaamse Vereniging voor de Bestudering van Zeezoogdieren.

Systematische lijst van de waarnemingen in 1982

Cetaceae - Walvisachtigen:

Bruinvis *Phocoena phocoena*:

één waarneming: op 26 april 1982 spoelde een nog levend vrouwelijk exemplaar van 120 cm lengte aan te Blankenberge. Het werd eerst overgebracht naar het Dolfinarium te Brugge en vandaar naar het voor dergelijke gevallen beter uitgeruste Dolfinarium van Harderwijk (Nederland). Hier overleed het echter op 28 juni ten gevolge van een vergevorderde infectieziekte, mogelijk gevolg van stookoliebezoedeling (het had namelijk oorspronkelijk stookolie op de kop en in de darm).

Op 6 december 1982 werd nog een kop van een Bruinvis aangevoerd door een Zeebrugse vissersboot, het betrof de rest van een dood exemplaar dat werd opgevisst bij de Engelse kust.

Zeezoogdier spec.:

Door L. Boudolf werd te Oostende vanop het staketsel, op 28 november 1982 een zeer traag zwemmend zeezoogdier waargenomen waarvan om de 20 seconden de rugvin bovenkwam. Het dier zwom in NO-richting, en werd telkens bij het bovenkomen, gevolgd door een groep Kokmeeuwen (mededeling Wielewaalafdeling Middenkust).

Phocidae - Robben

Gewone Zeehond *Phoca vitulina*:

— het juveniel exemplaar dat al van begin december aanwezig was in de haven te Blankenberge, bleef er overwinteren tot in april (laatste waarneming 17 april 1982), waarna het door de grote Paasdrukke verstoord werd. Geregeld maakte het dier tochtjes langs de kust, en dit meer en meer naargelang het voorjaar vorderde (verkenningstochten?). Zo bijvoorbeeld op 7 maart: om 13.30 uur werd het waargenomen door vissers vanuit Blankenberge richting ZW langs de kust zwemmend. Om 15 uur passeerde het de staketsels van Oostende vanwaar het werd gezien door leden van Wielewaalafdeling Middenkust. Zij zagen het nog doorzwemmen tot bijna voor Mariakerke en dan terugkeren. Om 16.15 uur kwam het terug voorbij Wenduine, nu NO naar Blankenberge zwemmend, waar het om 17.00 uur terug in de haven aanwezig was. In 3 uur tijd legde het dus 50 km. af. Het is de eerste keer dat een zeehond zo lang aanwezig bleef aan onze kust en er overwinterde. In 1978 bleef een exemplaar eens drie maand lang aanwezig in de haven van Nieuwpoort (tijdens de zomer); het werd toen echter gevangen en afgemaakt, en tentoongesteld in een viswinkel.

— Op 9 januari 1982 spoelde een juveniel exemplaar in ontbonden toestand aan op het strand te Koksijde (mededeling in *Marswin*).

— begin januari zag F. Kerckhof een zeehondje zwemmen te Oostende. Mogelijk was dit het exemplaar van Blankenberge.

— begin tot half maart 1982: 1 juveniel werd enkele keren waargenomen in de vaargeul te Nieuwpoort (J. Jacques, G. Rappé e.a.). Met zekerheid niet het exemplaar van Blankenberge.

— 27 juni 1982: 1 exemplaar strand De Panne (mededeling in *Strandvlo*).

— op 21 augustus 1982 zwom een jong zeehondje in het kanaal Brugge-Oostende. Het werd opgehaald en verzorgd in het Dolfinarium te Brugge en later overgebracht naar Pieterburen. Het betrof een vrouwtje van 12 kg dat in november 1982 werd vrijgelaten in de Waddenzee.

Jonge Zeehond *Phoca vitulina* oktober 1982

Foto: J. van Gompel

— van 21 tot 28 augustus 1982 verbleef een juveniele zeehond in de haven te Blankenberge (J. van Gompel)

— op 2 september 1982 spoelde een jong, verzwakt zeehondje aan te Nieuwpoort (mannetje, 12 kg). Het werd overgebracht naar Pieterburen en in november gelost in de Waddenzee (J. Jacques).

— begin september 1982 werd een jong exemplaar zwemmend waargenomen in de vaargeul te Oostende (mededeling in *Strandvlo*). Zeer waarschijnlijk hetzelfde exemplaar werd op dezelfde plaats terug gezien op 20 september (B. de Bruyckere).

— op 17 oktober zwom een jong zeehondje voor de kust bij het Zwin (mededeling Zwin). Mogelijk hetzelfde ex. werd rustend aangetroffen op het strand in De Haan op 22 oktober maar zwom weg in zee bij benadering (Lapeire). Op 29 oktober tenslotte werd het terug gezien op het strand te Knokke, duidelijk ziek en verzwakt (Zwin). Het werd op 30 oktober overgebracht naar Pieterburen. Het betrof een vrouwtje van 15 kg.

— vanaf 23 december verbleef opnieuw een jong exemplaar in de haven van Blankenberge (J. van Gompel e.a.)

— op 13 september 1982 werd nog een dode zeehond aangevoerd door een Nieuwpoortse vissersboot. Het betrof een exemplaar dat in de netten verdronk op 200 mijl van onze kust (mededeling Rijksstation voor Zeevisserij).

Grijze Zeehond *Halichoerus grypus*:

— een jong, gewond exemplaar spoelde aan op het strand te Mariakerke op 27 december 1982 (J. Jacques). Het diertje was nauwelijks 50 cm lang, pas 4 weken oud en had nog zijn witte vacht. Het werd dezelfde dag overgebracht naar Pieterburen waar het thans goed opgroeit. Het betreft voor deze soort het zevende geval voor België. Ook alle vorige waren jongen, vermoedelijk afkomstig van de Farne eilanden, aan de Engelse oostkust. In tegenstelling met de Gewone Zeehond is de Grijze een rotsbewoner. (In *Marswin* werd deze waarneming verkeerdelijk gemeld als een van een gewone zeehond).

Dr. J. van Gompel, J. de Troozlaan 53, B-8370 Blankenberge.

ontvangen op 29 maart 1983.

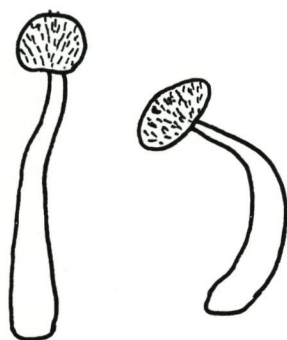
De Vogelveerzwam

Karel Verheyen

Het wegvallen van Jos Aerts, dat velen van ons toch wel erg heeft aangegrepen, is voor L. Prinsen, F. van Wuytswinkel en ondergetekende de aanleiding geworden om elke week op natuurtocht te gaan. Elke vrijdagmorgen trekken we ergens naartoe, in de omgeving van Turnhout, om iets meer van de natuur te leren kennen, ze te bewonderen en ervan te genieten.

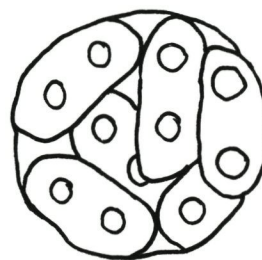
Zo reden we op 10 september 1982 naar de Ravelse staatsbossen, het gedeelte dat grenst aan het kanaal. Er werd vooral uitgekeken naar paddestoelen en paddestoeltjes.

De meest interessante vondst was ongetwijfeld die van de Vogelveerzwam *Onygena corvina* (Alb. et Schw.) Fr. Het was de tweede maal dat ik dit zwammetje vond, de eerste maal op 7 oktober 1978 en nu dus weer. Reeds lang kende ik het uit boeken, maar het was me vroeger nooit gelukt het te vinden.

Vruchtlichamen x 8

Jarenlang heb ik de resten van dode vogels in het bos gezocht en bekeken. Van de Vogelveerzwam echter geen spoor. Op 7 oktober 1978 had ik reeds meer dan een uur in de staatsbossen van Ravels rondgezworven, op zoek naar gekende en niet gekende paddestoelen. Op een afstand van een paar kilometer waren resten van twee dode kraaien, zoals zo vaak gebeurde, grondig bekeken, maar eens te meer zonder resultaat. In een nogal dicht begroeid gedeelte van een gemengd bos zag ik een derde dode kraai liggen, maar ik liep voorbij zonder ze goed te bekijken. „Het zal toch weer niks zijn!” dacht ik. Twintig meter verder werd de nieuwsgierigheid me toch te sterk en ik keerde op mijn stappen terug. Het was deze keer niet nodig lang te kijken: de Vogelveerzwammetjes stonden daar in al hun „kleine” glorie hun werk van opruiming van afval te doen.

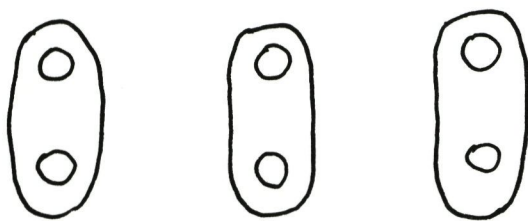

Ascus x 3800

Op 10 september 1982 dan hadden we een paar uur rondgelopen in hetzelfde gebied. We zochten ook de plaats op waar de eerste keer het Vogelveerzwammetje was ontdekt; er was echter niets te vinden. Op een twintigtal meter van onze geparkeerde wagen teruggekomen zagen we een dode vogel liggen. De grote verspreiding van de delen toonde aan dat hij door een roofvogel was gedood en voor het grootste deel opgegeten. Bijna elk onderdeel was bezet met Vogelveerzwammetjes. Voorwaar een prachtige ontdekking van iets dat toch echt zeldzaam is.

Nu iets meer over de paddestoeltjes zelf. Het zijn echt hoedjes op steeltjes, zoals we de paddestoelen gewoonlijk kennen. Het hoedje is meestal iets onregelmatig bolvormig, soms wat meer afgeplat, en bezet met fijne wratjes, okerachtig tot lichtbruin, met een diameter van 1 à 2 millimeter. Het heeft geen plaatjes en ook geen buisjes, want de sporen worden met acht tegelijk in min of meer ronde zakjes, asci genoemd, binnenin het hoedje gevormd. Dit bewijst dat de Vogelveerzwam tot de zakjeszwammen of ascomyceten behoort. Het inwendige van het hoedje neemt men gleba; ze bestaat uit door elkaar gewezen vezels of hyfen. Tussen die vezels zitten de met sporen gevulde asci op een onregelmatige wijze gerangschikt. Als de sporen rijp worden lossen de wanden van de asci als het ware op en dan blijven de sporen als een poederige massa tussen de vezels zitten.

De buitenkant van het hoedje bestaat uit twee verschillende lagen. De buitenste laag is zeer onregelmatig, vandaar de wratjes op het hoedje, en wordt gevormd door ronde tot veelhoekige cellen waarvan de wanden eveneens met wratjes zijn bezet. De diameter van die cellen varieert van zowat vijf tot twintig micrometer. De binnenste laag is steviger omdat ze samengesteld is uit dooreengestrengelde vezels. De ronde tot iets langwerpige asci of zakjes hebben voor de

Sporen x 3800

rijpheid van de sporen een diameter van 7 tot 10 micrometer, grotere heb ik in elk geval niet gezien. De rijpe sporen zijn min of meer ellipsoïdisch of cilindrisch met afgeronde uiteinden, lichtbruin en hebben binnenin twee duidelijke druppels; ze zijn van 5 tot 7,5 micrometer lang en 3 tot 3,5 micrometer breed.

Het steeltje van de Vogelveerzwam is zelden recht, meestal gebogen, soms S-vormig, wit-

achtig tot roomkleurig en loopt gewoonlijk naar beneden toe iets dikker uit. Het bestaat uit vezels of hyfen die in de lengterichting dooreengeweven zijn, zelden evenwijdig met elkaar lopen. De steeltjes die ik gezien heb waren maximaal vijf millimeter lang en een halve tot één millimeter dik.

Het Vogelveerzwammetje komt op alle resten van de dode vogel voor, zowel op het geraamte als op de pluimen en bij deze laatste zowel op de spoel als op de baarden. Men kijkt er gemakkelijk overheen omdat ze zo klein zijn.

Volgens de literatuur zou het ook voorkomen op braakballen van uilen en op uitwerpselen van vossen. Er zouden ook gelijkaardige zwammetjes, maar iets groter, te vinden zijn op rottende hoeven van paarden, runderen en reeën en op horens. Ik heb ze nog niet gezien, maar... uitkijken is de boodschap.

K. Verheyen, Oosthovensteenweg 101, 2300 Turnhout

ontvangen op 5 februari 1983.

Foto: L. Kusters

Ornithologische korte mededelingen

Nest met eieren van Wilde Eend *Anas platyrhynchos* in winter.

Op 21 januari 1983 werd door mij een nest gevonden met legsel van 7 eieren op de noordelijke helling (zijde jeugdherberg) van het vroegere vestingwater aan de Eric Sasselaan te 2020 Antwerpen. De eieren waren ijskoud. Deze zeer vroege datum is wellicht te wijten aan het uitzonderlijk zachte weder van de huidige winterperiode.

H. Roels, Camille Huysmanslaan 122/6, 2020 Antwerpen.

Schrikreactie

Zondag, 13 februari 1983. Een heldere, zonnige winterdag. Op de akkers en tussen de graspolen ligt er een dun laagje bevroren sneeuw. Rond de middag maak ik een korte wandeling langs het Kastanjebos in Veltem-Beisem.

Op een weide naast het bos huppelt een gemengde groep van ongeveer 200 Kramsvogels *Turdus pilaris*, Koperwieken *Turdus iliacus* en enkele Merels *Turdus merula*. Ook enkele Spreeuwen *Sturnus vulgaris* trachten hun kostje bij elkaar te scharrelen. Vanop een uitkijkpost langs de bosrand wordt het tafereel door een Buizerd *Buteo buteo* rustig gadegeslagen.

Plots „verstijven” alle Kramsvogels, Koperwieken, Merels en Spreeuwen. Waar enkele seconden voordien de hele bende nog druk door elkaar huppelde, is geen enkele beweging meer op te merken. Alle vogels zitten doodstil, lichtjes „gehurkt”, de snavel wat naar boven gericht.

Als ik naar boven kijk, bemerk ik op ongeveer 200 meter hoogte, scherp afgetekend tegen de staalblauwe hemel het silhouet van een *Accipiter* species.

Een nader onderzoek met de verrekijker toont de prooivogel, van het formaat van een Buizerd en met licht gekleurde onderzijden, die rondzwervt en de kringetjes af en toe afwisselt met enkele snelle vleugelslagen. De afgeronde staart met donkere eindband blijft tijdens het zweven gesloten.

Ik determineerde de prooivogel als een Havik *Accipiter gentilis*. Nadat deze uit het gezicht verdwenen was, hervatte de hele bende Kramsvogels, Koperwieken, Merels en Spreeuwen terug zijn activiteiten.

M. de Coster, Mastellestraat 54, 3008 Veltem-Beisem.

Oehoe's *Bubo bubo* in Les Alpilles (Provence)

In de maand juli maakten Dirk Vercammen en ikzelf een zeer interessante ornithologische studietrip naar de Rhône-delta. We maakten excursies, per fiets, in de Garrigues, Les Alpilles en uiteraard de Camargue en belendende gebieden, zoals de Crau.

Dat deze streek nog zeer veel te bieden heeft op avifaunistisch gebied behoeft geen betoog. Aasgier *Neophron percnopterus*, Steenarend *Aquila chrysaetos*, Slangarend *Circaetus gallicus*, Eleonora's Valk *Falco eleonora* en Roodpootvalk *Falco vespertinus* zijn enkele van de vele roofvogels die we, vaak meerdere keren, intensief konden observeren.

Uiteraard biedt de streek qua vogelrijkdom (en dan spreken we nog niet van de flora, insecten,...) véél meer, maar daar zullen we in een uitgebreider bestek op terug komen in een volgende bijdrage.

Op de camping van St.-Martin-du-Crau ontmoeten we een Nederlands echtpaar, gespecialiseerd in vogelfotografie (De Zoete). Zij vertelden ons dat er nog een paar Oehoe's in de Alpilles broeden. We werden uitgenodigd op 22 juli 1982 mee een zoektocht (vanop de weg, dus niet in het bosgebied zelf!) te doen naar de Oehoe.

Het gebied Les Alpilles is gelegen nabij de Crau-vlakte en de Camargue. Het bestaat uit enkele bergketens, middelhoog, en voornamelijk begroeid met olijfbos- en druivenaanplantingen. Boven de in cultuur gebrachte gronden treffen we vooral coniferenbossen aan, die hoger op dan weer overgaan in vrijwel kale rotspieken. Het is evident dat zo'n ruw en ontoegankelijk gebied, vrij van toerisme (behalve dan de gekende trekpleisters Les Beaux en Le moulin de Daudet), een unieke broedplaats vormt voor het paar Steenarenden en de, naar het schijnt, 2 paar Oehoe.

Wil men echter de geheimzinnige en zeer schuwe Oehoe kunnen waarnemen moet men ofwel exact de broedterritorium kennen, ofwel zéér veel geluk hebben. We konden echter op de twee elementen rekenen. Op de plaats aangekomen bleek dat het hele bos afgebrand was. Ondanks het feit dat we de Oehoe niet verwachtten bleven we toch rustig op de weg gezeten, afwachten.

En inderdaad, na een tijdje konden we de roep van een jong lokaliseren.

Plotseling verscheen het juveniel exemplaar en zette zich op een uitspringende rots, en dit op maximaal 50 meter. Op dat moment begonnen ook de, wat later bleek, adulte vogels te roepen. Het jong verplaatste zich enkele malen zodat we het vliegbeeld mooi konden zien. Na enige tijd vloog het jong op en zette zich bovenop een rotswand, zodat we het afgetekend tegen de oranje avondlucht konden waarnemen. Het bleef roepen en plots verschenen de twee oudervogels. Eén ervan had een prooi in de poten, en kwam laag boven de rotswand aangevlogen. Het jong vloog op en een paar meter boven de grond draaide het zich op de rug en pakte met de klauwen de prooi over. Dergelijk voedergedrag konden we niet in

Les Alpilles

Foto: D. Vercammen

uilenliteratuur terugvinden; het komt echter wél voor bij dagroofvogels als o.a. Grauwe Kieken-dief *Circus pygargus*. Eén van de ouderdieren vloog op een 10 meter boven ons hoofd het dal in. Het was een enige en unieke belevenis voor ons. We vragen ons dan af of dit gedrag reeds eerder werd opgemerkt bij de Oehoe of bij andere uilesoorten. Een feit is echter dat aan zo'n wijze van voederen heel wat conditioneringsprocessen zullen voorafgegaan zijn.

T. Bogaerts, Essenhoutstraat 19, 2080 Kapellen.

Eigenaardig voedselgedrag van de Bijeneter *Merops aplaster*.

Reeds een drietal jaar bezoek ik, per fiets, het ornithologisch en cultuurhistorisch interessant gebied Les Alpilles, nabij Avignon (Provence, Frankrijk).

Elk jaar blijf ik uren en uren naar het voedselgedrag en de schoonheid van de exotisch gekleurde Bijeneter kijken. In 1980 was dat samen met T. de Schuyter en H. Borglevens, in 1981 met R. Mincier en F. Thijs en in 1982 met T. Bogaerts. Samen probeerden we zoveel mogelijk bijeneterkolonies in kaart te brengen en ze ook kwantitatief te evalueren.

Terwijl 1980 een absoluut piekjaar was qua aantallen (een kolonie nabij Nîmes met niet minder dan 69 bewoonde nesten), vertoonde 1981 een dieptepunt (in dezelfde kolonie slechts 3 bewoonde nesten!). Ook in 1982 konden niet de aantallen van het eerste excursiejaar opgemerkt worden.

Uiteraard werd de streek, per fiets, en met behulp van een stafkaart, intensief uitgekamd (vanop de wegen en paden), want de broedpopulaties zouden zich wel eens intra-regionaal kunnen verplaatsen.

De driehoek Nîmes-Avignon-Camargue werd steeds op dezelfde en doorgedreven wijze onderzocht (telkens in juli). Op 23 juli 1982 mochten we ons verheugen op enkele groepjes doortrekkende Bijeneters, soms van niet minder dan 50 à 60 exemplaren.

Wat we het meest onderzocht hebben is het voedselgedrag van deze prachtige vogel, niet van uit wetenschappelijk oogpunt, maar louter uit interesse en omwille van de fantastisch jachttechniek van dit pareltje. Meestal vangen ze libellen, maar vaak ook hommels en (hoe kan het anders?) bijen. Sommige Bijeneters bleken ook niet vies van sprinkhanen en zelfs mestkevers! In juli 1980 konden we gedurende een zeer lange tijd een Bijeneter waarnemen die een afwijkende jachttechniek had ontwikkeld (?). Daar waar een niet-deviante Bijeneter zijn prooi met de snavel grijpt, ving onze vogel meerdere keren een libel of bij (hommel...) eerst op met de vleugel (binnenkant), en pikte vervolgens met de snavel zijn prooi uit dit „opvangnet”. Alhoewel we drie jaar naar de Bijeneter keken, konden we in de loop van de volgende jaren dergelijke vangtechniek niet meer constateren.

D. Vercammen, Stan Ockersstraat 2/5, 2200 Borgerhout.

Ekster *Pica pica* en Kauw *Corvus monedula*

In de buurt van de wijk Zevenbergen te Lier verbleef er gedurende tenminste twee jaar een vogelpaar, gevormd door twee kraaiachtigen, namelijk een Ekster en een Kauw. Al klinkt het ongeloofwaardig, toch wil ik hier enkele notities bekend maken, zij het slechts om de aandacht van de veldwaarnemers te vestigen op deze mogelijkheid.

Bij mijn weten hebben een viertal personen, onafhankelijk van elkaar, dit ongewoon gedrag geconstateerd en gevolgd: A. Ignoul, één van zijn burens, mijn zoon Gert, en ikzelf.

17 mei 1979: sedert meer dan een maand worden meermaals per week een Ekster en een Kauw te samen gezien. Vandaag was er ook een tweede Ekster, die het paar vanop een zekere afstand volgde. De eerste Ekster lijkt te domineren. De Ekster en de Kauw vlogen samen over een huis in de buurt, de Ekster landde op de nok van het dak, de Kauw vloog even door, doch keerde dadelijk terug, daarbij buitelingen makend zoals Alpenkauwen *Pyrrhocorax graculus* dit dikwijls doen. 13 augustus 1979: Ekster en Kauw samen op TV-antenne van hoger genoemd huis. Kauw maakt gekke vluchten. Het paar wordt geregeld (tot enkele malen per week) waargenomen.

19 oktober 1980: Ekster en Kauw samen op het dak van een ander huis. Het paar wordt niet meer zo geregeld gezien.

21 februari 1981: sinds de jaarwisseling 1978-1979 ziet A. Ignoul geregeld een Ekster en een Kauw bijeen. Ze slapen achter zijn huis in een lorkenbos in het Wielewaal-reservaat Zevenbergen. Ze arriveren rond 17.00 uur en vliegen bij verstoring in dezelfde richting weg. Meestal keren ze snel weer terug. Sinds enkele dagen vertoeft er in de onmiddellijke omgeving ook steeds een tweede Ekster.

29 oktober 1982: volgens A. Ignoul zijn de drie vogels samen gebleven tot in de lente van 1981 (april-mei). De Kauw lag toen dood op het pad in het eikenbos dat eveneens deel uitmaakt van ons reservaat. Gedurende enkele jaren werden ze bijna dagelijks samen gezien. Tientallen keren sliepen ze in het lorkenbos. Ook andere mensen in de buurt spraken over dit merkwaardig geval. W. van Spaendonk, Zevenbergen 50, 2500 Lier.

Boomnesten van de Huismus *Passer domesticus*

Naar aanleiding van de korte mededeling over een boomnest van de Huismus te Retie (*Wielewaal* 48: 345) en onderzoeken hierover in onze buurlanden leek volgend feit mij vermeldenswaardig. Sedert minstens vier jaar bouwen Huismussen boomnesten in mijn tuin te Merelbeke bij Gent. In 1982 bevonden er zich zelfs vier nesten in dezelfde hoogstammige appelboom. Deze nesten hebben steeds dezelfde vorm: bolvormig met een invliegopening aan de zijkant

en naar het oosten of het zuidoosten gericht. Als bouw materiaal worden droge grasstengels en kippen- of duivenpluimen van het erf gebruikt. 's Winters waaien de eerder losse bouwsels altijd uit. In mijn tuin bevinden zich zes hoogstammige fruitbomen, nochtans zitten alle nesten steeds in dezelfde boom. In de buurt zijn geen andere boomnesten van Huismussen te vinden, alhoewel de soort overvloedig aanwezig is.

G. de Meulemeester, Liedermeers 14, 9229 Merelbeke.

Merkwaardig broedgeval van Koolmees *Parus major*

Tijdens de zomer van 1982 werd te Beitem-Ledegem (West-Vlaanderen) het broeden vastgesteld van een Koolmees in een houten brievenbus bij een boerderij. Het nest bevond zich vlak tegen het deurtje van de overigens niet al te grote brievenbus. Bijzonder is wel dat dagelijks het dagblad in deze bus gedeponeerd werd, tegen het weekend bovendien vergezeld van een heel pak reclamebladen. Desondanks kwamen een zevental jongen groot.

J. Vervaeke, Burg. O. Seynaevelaan 13, 8630 Gullegem.

Over onderhoud van nestkasten.

Omtrent het onderhoud van nestkastjes bestaan er verschillende meningen; sommige vogelvrienden zouden liefst in de nestkasten elk jaar grote schoonmaak houden, met schuurpoeder, bleekwater en ragebol.

Twintig jaar beheer als conservator van het natuurreservaat „Maasdalbos” te Halle hebben mij geleerd dat nestkastjes best met rust gelaten worden.

Als er voldoende natuurlijke nestgelegenheid is, broeden de vogels in holle bomen, onder kroonlijsten of in ankerkasten en liefst jaarlijks op dezelfde plaats.

Er is dan niemand die het oude nest schoonmaakt... tenzij de vogels het zelf doen.

Meermaals heb ik in al die jaren meegemaakt hoe vogels een nestkastje totaal schoonmaakten, door het nestmateriaal van de vroegere bewoners gewoon uit elkaar te trekken en het naar buiten te slepen — de rommel vind je dan onder de boom! Vroeger was ik van mening dat nestkasten kraakzindelijk aan de vogels moesten aangeboden worden.

Ik trok dan ook tijdens de wintermaanden met dikke jas en mijn laddertje het reservaat binnen voor de operatie „grote schoonmaak”.

Het bleek echter dat vele kastjes opnieuw bewoond waren door Eikelmuisen en Zeven-slapers. Huurders of niet, de nesten werden schoongemaakt! Het stelletje krakers werd in zijn winterslaap gestoord en verjaagd, wat natuurlijk tot gevolg had dat vele diertjes stierven. Nu hebben wij geen Zeven-slapers meer in het reservaat.

Zulks is beslist geen gezond milieubeheer.

Nu zullen vogelvrienden argumenteren. Ja, maar als je de nestkastjes niet schoonmaakt komen de spechten; die weten dat in z'on oud nest wormen huizen, en die beginnen aan het vlieggat te timmeren van jewelste, omwille van de lekkere vette wormen.

Maar als er rond het vlieggat zinken plaatjes zitten, dan geven de spechten het vlug op. Gevallen waarbij een specht in de zij — of achterkant van het kastje een nieuw gat had getimmerd zijn in al die jaren hier niet voorgekomen.

V. Verdickt, Maasdalstraat 75, Essenbeek, Halle.

Enkele terugmeldingsgegevens van gekleurmerkte meeuwen

P. Vandenbulcke

In mijn vorige bijdrage (*Wielewaal* 47: 450-452) deed ik een oproep om mij de waarnemingen van gekleurmerkte meeuwen door te spelen. Hierop reageerden enkele waarnemers. Dat alle waarnemingen van gekleurmerkte meeuwen niet tot identificatie van het individu leiden vermeldde ik reeds in vorig artikel. Dit is bijvoorbeeld het geval van meeuwen met slechts 1 kleurring. Zo kreeg ik vele meldingen van Zilvermeeuwen met één rode

ofwel één zwarte ring. Hierover is niets te achterhalen. (Wel heb ik vernomen dat de ringwerkgroep van P. Houwen hun grote meeuwen met een rode ring voorzien, doch op mijn vraag in vorig artikel om mij te laten weten welke ringgroepen kleurringen gebruiken, kreeg ik nog geen antwoord).

Over volgende waarnemingen kon ik enkele ringgegevens verkrijgen:

5 januari 1981 Brugge	<i>Larus argentatus</i> adult	(P. Vandenbulcke)	oranje zwart	rood donkergroen
Werd geringd op 14 januari 1979 te Staithes in Noord Yorkshire, in een broedkolonie, alwaar hij broedde in de nabijheid van een in België geringde Zilvermeeuw.				
7 augustus 1982 De Panne	<i>Larus argentatus</i> juveniel	(G. Bulteel)	metaal grijs geel	zwart rood
Werd geringd op 13 oktober 1981 nabij Durham als eerstejaars.				
31 juli 1982 Nieuwpoort	<i>Larus argentatus</i> juveniel	(Zeevogelwerkgroep	Nieuwpoort) geel	zwart rood
Het zou hier om hetzelfde exemplaar gaan als dit van 7 augustus 1982				
8 januari 1983 Mol kanaalplas	<i>Larus argentatus</i> 2de winter	(J. Loos)	geel wit rood	rood
Werd geringd op 5 juli 1982 te Berwick op de grens van Engeland en Schotland en werd gedurende de maand augustus geregeld waargenomen in de nabijheid van Durham.				

P. Vandenbulcke, Bossuytlaan 78, 8320 Assebroek.

Opmerkelijke ornithologische meldingen

Gegevens voor deze rubriek worden verwacht bij de redactie, Langvenstraat 25, 2300 Turnhout

Deze waarnemingen hadden plaats in 1983, tenzij anders vermeld is. Ze werden niet op hun juistheid gecontroleerd en een aantal onder hen dient nog ter homologatie te worden voorgelegd.

00100 Roodhalsfuut *Podiceps grisegena*

Correctie *Wielewaal* 49: 290, 13 en 14 februari en van 24 tot 28 maart 1 ex. niet te Harelbeke maar te Ploegsteert (H. Delvoye); 22 juni: 1 ex. te Antwerpen-Blokkersdijk (L. Janssen).

00120 Geoorde Fuut *Podiceps nigricollis*

24 april: 4 ex. op zandwinningsput te Vlissegem, West-Vlaanderen (C. Rotsaert); 25 april: 10 ex. in prachtkleed te Harelbeke (VW De Gavers); 22 juni: 1 ex. te Harelbeke (M. Bloeyaert, J. Staelens).

00220 Noordse Stormvogel *Fulmaris glacialis*

23 april: 4 ex. richting NO te Oostende (L. Boudolf, E. Vanloo, D. Vanhoecke); 25 april: 2 ex. richting NO te Mariakerke (L. Boudolf); 2 mei: 1 ex. richting NO te Oostende (P. Lingier); 28 mei: 1 ex. te Bredene (G. Jonckheere).

00710 Jan van Gent *Sula bassana*

20 maart: 1 dood ex. op strand te Oostende (R. François, E. Vanloo, D. Vanhoecke); 2 april: 1 adult richting ZW te Oostende (G. Jonckheere).

00980 Woudaapje *Ixobrychus minutus*

21 mei: 1 ♂ te Oorderen (L. Benoy).

01040 Kwak *Nycticorax nycticorax*

Van 21 tot 27 mei: 1 ongeringd ♂ te Snaaskerke (L. Boudolf, P. Lingier, J. Nuyts).

01190 Kleine Zilverreiger *Egretta garzetta*

23 mei: 1 ex. te Emblem (G. Driessens, D. Colin); 16 juni: 1 ex. te Antwerpen-Blokkersdijk (J. van Impe); 17 juni: 1 ex. te Kallo (J. van Impe); 23 juni: 2 ex. te Blokkersdijk (L. Janssen); 25 juni: 2 ex. te Doel (C. Steeman, H. Cassiers).

01340 Ooievaar *Ciconia ciconia*

6 juni: 3 ex. in weide te Oelegem (L. Schillemans).

01590 Kolgans *Anser albifrons*

5 mei: 1 ex. te Zandvliet (C. Steeman, V. Dupont).

01960 Krooneend *Netta rufina*

13 maart: 3 ♂ en 2 ♀ te Lommel (A. Geypen); van 26 maart tot begin april: tot 2 ♀ en 1 ♂ te Ploegsteert (H. Delvoye); 10 en 12 mei: 1 ♂ te Lier (L. Janssen, P. Buys, J. Celis, G. Driessens, D. Colin); van 18 mei tot 15 juni: 1 ♀ te Snaaskerke (P. en B. Opstaele, L. Boudolf).

02040 Toppereend *Aythya marila*

14 maart: 1 ♂ en 1 ♀ te Lommel (A. Geypen).

02120 IJseend *Clangula hyemalis*

Zie *Wielewaal* 49: 41 en 147, het ♂ verbleef te Turnhout van 27 november 1982 tot eind mei 1983 (H. en M.-L. Meeus).

02180 Brilduiker *Bucephala clangula*

17 mei: 1 juveniel ex. te Doel (J. van Impe).

02210 Middelste Zaagbek *Mergus serrator*

10 april: 1 ♀ te Lommel (A. Geuens, L. en H. Hermans).

02380 Zwarte Wouw *Milvus migrans*

17 april: 2 ex. te Harelbeke (J. Staelens, I. Robbe); 19 april en 11 mei: telkens 1 ex. te Mol (J. Henderickx); 25 april: 1 ex. te Harelbeke (J. Staelens); 1 mei: 1 ex. bij Oostende (VWG Oostende); 6 mei: 1 ex. te Lier (D. Colin); 22 mei: 1 ex. te Brecht (D. en P. Symens).

02390 Rode Wouw *Milvus milvus*

15, 17 en 23 april, 6 mei: telkens 1 ex. in het Zwin te Knokke (G. Burggraeve); 22 mei: 1 ex. te Lier (K. de Rouck, G. Driessens, D. Colin); 10 april: 1 ex. te Kaulille (G. Jannis); 4 juni: 1 ex. te Overpelt (H. Poorters).

02900 Ruigpootbuiszard *Buteo lagopus*

26 februari: 1 ex. te Lommel (G. Jannis); 21 april: 2 ex. te Doel (J. van Impe).

03010 Visarend *Pandion haliaetus*

14 april: 1 ex. te Harelbeke (J. Nuttin); 16 en 29 april: telkens 1 ex. te Meeuwen, Limburg (A. Geuens, L. Hermans); 17 april: 1 ex. te Meerhout (J. Henderickx); 19 april: 1 ex. te Kalmthout (D. Verstraete); 24 april: 1 ex. te Mol (J. Henderickx); 17 april: 1 ex. te Harelbeke (M. Lagae); 6 juni: 1 ex. te Zoersel (P. Maes).

03070 Roodpootvalk *Falco vespertinus*

16 juni: 1 ♀ te Antwerpen-Blokkersdijk (L. Janssen).

03200 Slechtvalk *Falco peregrinus*

25 februari: 1 ex. te Lommel (A. Geypen).

04080 Porseleinhoen *Porzana porzana*

22 mei: 1 roepend ex. te Lier (K. de Rouck, G. Driessens, D. Colin).

04210 Kwartelkoning *Crex crex*

12 mei: 1 ex. in het Zwin te Knokke (G. Burggraeve).

04550 Steltkluut *Himantopus himantopus*

5 mei: 1 ex. te Zandvliet (C. Steeman, J. de Ridder); 7 mei: 1 ex. te Kallo (J. van Impe); 9 mei: 1 ex. te Zandvliet (D. Verstraete); 15 mei: 1 ex. te Lier (B. Goovaerts); 5 juni: 1 ex. te Kallo (K. de Rouck, G. Driessens, P. Buys, D. Colin); 17 juni: 2 ex. te Doel (J. van Impe); 20 juni: 2 ex. te Kallo (C. Steeman).

05010 Kleine Strandloper *Calidris minuta*

9 juni: 2 ex. te Kallo (C. Steeman, V. Dupont).

05090 Krombekstrandloper *Calidris ferruginea*

9 juni: 3 ex. te Kallo (C. Steeman, V. Dupont).

05470 Poelruiter *Tringa stagnatilis*

11 juli: 1 ex. te Doel (J. van Impe); 22 juli: 1 ex. te Doel (M. van Aerde, D. Oellibrandt, L. Neuyens).

05640 Grauwe Franjepoot *Phalaropus lobatus*

Van 29 juni tot 1 juli: 1 ex. op Leie-arm te Batikhove, West-Vlaanderen (F. Bossuyt, W. Vlaeminck, Y. Baptiste, J. Dekijvere en meerdere waarnemers).

05750 Zwartkopmeeuw *Larus melanocephalus*

16 april: 3 ex. in 2de zomerkleed richting NO te Oostende (L. Boudolf, E. Vanloo); 23 april: 1 ex. richting NO te Oostende (L. Boudolf, D. Vanhoecke); 24 april: 1 adult en 1 ex. 2de winterkleed richting NO en 1 ex. richting ZW te Oostende (D. Vanhoecke, P. Lingier); 8 mei: 1 adult ex. te Wuustwezel (D. en P. Symens); 16 mei: 1 adult ex. te Kalmthout (D. Symens); 23 juni: 1 ex. te Doel (J. van Impe).

05780 Dwergmeeuw *Larus minutus*

25 juni: 1 onvolwassen ex. te Kalmthout (P. Maes, H. Voet).

(05927) Geelpootmeeuw *Larus cachinnans*

14 juni: 1 derdejaars ex. te Antwerpen-Blokkersdijk (L. Janssen).

06050 Lachstern *Gelochelidon nilotica*

13 juli: 1 ex. te Kallo (J. van Impe).

06240 Dwergstern *Sterna alblfrons*

9 juni: 1 ex. te Kallo (C. Steeman, V. Dupont).

06260 Witwangstern *Chlidonias hybridus*

Zie *Wielewaal* 49: 291, op 19 april op bepaald moment zelfs 3 ex. te Doel (D. Oellibrandt).

06340 Zeekoet *Urula aalge*

14 mei: 1 dood ex. in het Zwin te Knokke (V. Beeldens).

07680 Velduil *Asio flammeus*

2 en 16 april: telkens 1 ex. te Meeuwen (A. Geuens); 20 mei: 1 ex. te Zandvliet (D. Verstraete).

08410 Scharrelaar *Coracias garrulus*

9 juli: 1 ex. te St.-Amands (H. van Doorslaer, H. en P. Mees).

08460 Hop *Upupa epops*

5 mei: 1 ex. te Duffel (D. Frans).

10050 Duinpieper *Anthus campestris*

14 mei: 1 ex. te Meeuwen (A. Geuens).

10140 Waterpieper *Anthus spinoletta*

16 maart: minstens 90 ex. te Nieuwmoer (D. Verstraete).

10170 b Engelse Gele Kwikstaart *Motacilla flava flavissima*

22 april: 5 ♂ te Oostende (L. Boudolf); 24 april: 4 ex. te Oostende (R. François, D. Vanhoecke).

10170 c Noordse Gele Kwikstaart *Motacilla flava thunbergi*

4, 11, 13, 22 mei: respectievelijk 1 ♂, 6 ♂ met 2 ♀, 2 ♂ en 2 ♂ te Lier (D. Collin, P. Buys, G. Driessens, J. Celis, K. de Rouck); van 4 tot 28 mei: geregeld meerdere exemplaren (tot 57 ex.) te Mechelen (D. Symens, K. de Rouck, G. Driessens, D. Colin, P. Buys, L. Janssen, P. Hofman); 6 mei: ± 40 ex. te Kallo (J. van Impe); 7 mei: 2 ex. bij Oostende (L. Boudolf); 14 mei: 2 ex. te Doel (G. Driessens, P. Buys, D. Colin).

10200 b Rouwkwikstaart *Motacilla alba yarrellii*

7 mei: 1 ex. te Oostende (M. Deknock); 28 mei: 1 ex. te Lier (G. Driessens, D. Colin).

11980 Kramsvogel *Turdus pilaris*

mei: geslaagd broedgeval te Lier (E. Voorspoels).

12200 Cetti's Zanger *Cettia cetti*

13 mei: 1 zingend ex. te Lier (D. Colin).

12600 Orpheusspottvogel *Hippolais polyglotta*

16 juli: 1 ex. te Knokke (G. Oreeel).

12260 Waaiersaartrietzanger *Cisticola juncidis*

16 juli: 1 ex. te Knokke (G. Oreeel).

13430 Kleine Vliegenvanger *Ficedula parva*

1 mei: 1 ♂ te Doel (T. de Beelder).

13640 Baardmannetje *Panurus biarmicus*

3 januari: 2 ex. te Neerpelt (M. de Clerck); 8 mei: 2 ex. te Oostende (P. Lingier).

14900 Buidelmees *Remiz pendulinus*

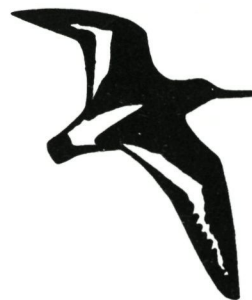
3 april: 1 ex. te Oostende (D. Vanhoecke, E. Vanloo, P. Beekaert); 6 mei: 1 ex. te Lier (D. Colin).

16660 Kruisbek *Loxia curvirostra*

Sedert begin juni talrijke meldingen van enkele exemplaren tot groepen van 20 à 30 ex. in de Turnhoutse Kempen, namelijk te Arendonk, Poppel, Ravels, Kasterlee, Tielen en Turnhout (J. Mostmans, G. Robbrecht, M. Smets, A. Vermeijen, H. Lesseliers, M. Swannet, H. Meeus); ook juni-meldingen uit Helchteren en Eksel in Noord-Limburg (A. Geuens) en uit Sijsele bij Brugge (T. de Schuyter); vanaf eind mei vrijwel dagelijks vastgesteld in groepjes tot een twintigtal exemplaren in het gehele westelijke deel van de Antwerpse Kempen (P. Maes).

18660 Ortolaan *Emberiza hortulana*

1 mei: 1 ♂ te Mechelen (D. Symens); 4 mei: 1 ♀ te Oostende (L. Boudolf); 28 mei: 1 ♂ te Lier (G. Driessens, D. Colin); 6 mei: 1 ex. te Kallo (J. van Impe).

Ornithologische Seizoenoverzichten in Vlaanderen juni - juli - augustus 1982.

Ter verduidelijking:

Indien bij een waarneming geen aantal is vermeld, gaat het steeds om 1 exemplaar, dit om niet nutteloos plaats te verliezen.

Alle waarnemingen hebben betrekking op de hier boven vermelde periode.

Verklaring der tekens:

v: vogel geringd

*: vondst van een vogel

De vermelde gegevens werden door ons niet op hun juistheid onderzocht.

De nummering en naamgeving van de vogels geschiedt volgens Becuwe en Oreel, 1981, *Wielewaal* 47: 363-376. Wij willen allen danken die van ver of nabij aan dit verslag hebben meegewerkt, in het bijzonder de heren H. Voet en Ir. G. Bulteel.

Duiker spec. *Gavia spec.*

1/6 Oostende 1 ex. naar NO (VW Oostende).

00070 Dodaars *Tachybaptus ruficollis*

Broedgevallen (aantal) genoteerd gedurende deze periode: Lier (10), Antwerpen-Blokkersdijk (9), Doel (2), Stuivekenskerke (3), Diksmuide (2), Oostende (3), Beernem (2), Lichtaart (1) en Heusden (Oost-Vl.) (1) (COD, WN Linkeroever, OED, VKG, DSK, VW Oostende, WIG, WA Mortsel, VLK, CAL).

Maxima: juli: 23/7 Antwerpen-Blokkersdijk 55 ex. (DNL, JSL), 27/7 Lier 13 ex. (COD) en 30/7 Kalmthout 17 ex. (DOK, COD); augustus: 14-20-22 en 29/8 Antwerpen-Blokkersdijk respectievelijk 101-108-107 en 105 ex. (JSL, OED, WTL, COD, GOB), 23/8 Lier 23 ex. (GOB, COD), 21/8 Kalmthout 28 ex. (COD)

00090 Fuut *Podiceps cristatus*

Broedgevallen (aantal) genoteerd gedurende deze periode: Brugge (2), Assenede (5), Wachtebeke (1), Antwerpen-Blokkersdijk (13), Lier (11), Stuivekenskerke (5), Beernem (1), Jabbeke (1), Zedelgem (3), Snellegem (1) (WA Brugge, BEL, WN Linkeroever, COD, DSK, POM, VW Beernem, WA Mortsel).

Maxima: juni: 6/6 Hofstade (Bra.) 18 ex. (BLR), 7 en 20/6 Lier 19 en 25 ex. (COD); juli: 23-24/7 Antwerpen-

Blokkersdijk 71 en 82 ex. (DNL, CHJ, JSL), 2 en 27/7 Lier 20 en 13 ex. (COD), 21/7 Roksem 46 ex. (DSK, MKJ); augustus: Antwerpen-Blokkersdijk tot 124 ex. op 24/8 (SNC, WTL, STB, JSL, COD), 3-23 en 31/8 Lier respectievelijk 21-20 en 20 ex. (COD, CSH, JSL), 15/8 Ramskapelle 37 ex. (PES), 10/8 Hofstade 22 ex. (BLR) en 29/8 Roksem ca 30 ex. (POM, POR).

00100 Roodhalstuut *Podiceps grisegena*

Alle waarnemingen: 17 tot 30/6 Mol 2 ex. (DEL), 21/7 Antwerpen-Blokkersdijk (VAA, STM), 4/8 Oostende (VW Oostende), 12/8 Lochristi (VLF) en 25/8 Zolder-Zonhoven (DRD, VVA).

00110 Kuifduiker *Podiceps auritus*

Enige waarneming: 26/8 Oostende (VW Oostende).

00120 Geoorde Fuut *Podiceps nigricollis*

De soort werd broedend aangetroffen te Brecht 1 ad + 1 juv (SID, SSP) en Kalmthout 8 ad waarvan 2 ad met 5 juv (COD, DCK). In tegenstelling met 1981 heeft de soort dit jaar niet gebroed te Antwerpen-Blokkersdijk maar was de gehele periode aanwezig. Buiten deze plaatsen werd de soort nog waargenomen te: 8/7 Oostende (VW Oostende), 27/7 Doel (JSL, WTL), 3/8 Mechelen 3 ex. (VBW), 10-14 en 24/8 Doel (JSL, NVP, SNC, WTL, COD, STB, OED, VKG), 12 tot 17/8 Ramskapelle (PES), 24/8 Zeebrugge-Dudzele 2 ex. (VW Brugge), 27-28/8 Oostende 5 en 14 ex. (VW Oostende) en 29/8 Zingem (SID, SSP).

00220 Noordse Stormvogel *Fulmarus glacialis*

5/7 De Panne 2 ex. (DSK); 7-20 en 28/8 Oostende respectievelijk 1 ex.-2 naar ZW en 1 ex. naar NO (VW Oostende); 15/8 Nieuwpoort (RAD).

00430 Grauwe Pijlstormvogel *Puffinus griseus*

Enige waarneming: 21/8 Oostende 1 ex. naar ZW (VW Oostende).

00460 Noordse Pijlstormvogel *Puffinus puffinus*

19/8 Oostende 1 ex. naar ZW (VW Oostende) en 26/8 Oostduinkerke (VBW).

00710 Jan van Gent *Sula bassana*

2 juni-, 3 juli- en 10 augustuswaarnemingen: 15/6 De Panne (OG De Panne), 21/6 Nieuwpoort 1 imm. (WA Hageland Zuiderkempem); 5/7 De Panne 1 ad + 1 juv.

(DSK), 24/7 Zeebrugge 2 ad + 1 juv. (VW Oostende), 29/7 Oostende 1 ex. naar ZW (VW Oostende); 4 en 16/8 Oostende telkens 2 ex. naar ZW (VW Oostende). Vanaf 22/8 regelmatig te zien aan de kust

00720 Aalscholver *Phalacrocorax carbo*

Geen juniwaarnemingen. Eerste waarneming: 12/7 Oostende (VW Oostende). Vanaf 21/7 op meerdere plaatsen te zien en in augustus met begin van doortrek met maximum 25/8 Knokke 27 ex. naar ZW en Oostduinkerke 21 ex. tussen 8.30 u. en 11 u. (VBW).

00800 Kuifaalscholver *Phalacrocorax aristotelis* BAHC
31/8 Oostende 1 eerstejaars ex. (VW Oostende).

00950 Roerdomp *Botaurus stellaris*

Slechts 3 waarnemingen ontvangen: 10/6 Dessel (WVS, VKF); 17/7 Oostende (VW Oostende) en 16/8 Hamont-Achel (VW Hamont).

00980 Woudaapje *Ixobrychus minutus*

14/6 Geel 2 ex. (MTL); 27/6 Lier (VW Lier); 31/7 en 1/8 Zevegem (DID); 21/8 Oostende (VW Oostende); 22/8 Snaaskerke (VW Oostende); 23/8 Lier 1 juv. (COD); 25/8 Rupelmonde 2 juv. (VPU); 29/8 Lokeren 1 ♀ (DBF) en -/8 Lokeren (VZW Durme).

01040 Kwak *Nycticorax nycticorax*

Enige waarneming: 17/8 Kallo 2 juv. (VIJ).

01080 Ralreiger *Ardeola ralloides*

12/6 Neerpelt (DCM, XEJ, VOJ).

01190 Kleine Zilverreiger *Egretta garzetta*

1/6 Verrebroek (VIJ), 6/6 Assenede (BEL). Antwerpen-Blokkersdijk: 2 ex. van 15/7 tot 8/8 en 1 ex. van 9/8 tot 24/8 (WN Linkeroever en anderen); Knokke-Zwin: 2 ex. hebben overzomerd. Waarnemingen van 10/7 tot 15/8 (SID, SSP, SYP, BUG, VEI, MAK, PES). 1/8 Doel (JSL, STC), 20/8 Bazel (ROI).

01220 Blauwe Reiger *Ardea cinerea*

Aanvullende broedgegevens: Lembeke: één broedpoging en één broedgeval met 2 jongen (BUJ); Bornem 3 broedgevallen (WA Voorkempen); Lier 7 nesten, 18 jongen (COD, JSL, STC). Maxima: juni: 23/6 Geel ca 250 ex. (WA Voorkempen), 7/6 Lier 25 ex. (COD); juli: 31/7 Antwerpen-Blokkersdijk 19 ex. (JSL, STC); augustus: 10/8 Antwerpen-Blokkersdijk 27 ex. (JSL, NVP, SNC, WTL).

01240 Purperreiger *Ardea purpurea*

Eerste augustuswaarnemingen: 6 en 11/8 Lier (COD); van 21 tot 31/8 Antwerpen-Blokkersdijk 1 à 3 ex. (WN Linkeroever, en anderen); 15/8 Eksel 1 juv. (WA Noord-Limburg); 15/8 Nieuwpoort (RAD); 21/8 Kalmthout (COD) en Hechtel 2 juv. (GEA, HML, HEL); 24/8 Eke 2 ex. (VLF), 25/8 Zingem 1 juv. (VLF), 27/8 Lier (WTL) en 31/8 Muizen (VBW).

01340 Ooievaar *Ciconia ciconia*

5/6 Kessel-Lo 3 ex. (AUB): dit is de enige juniwaarneming. 9/7 Oostende (VW Oostende), 13/7 Booischoot (Gazet van Antwerpen) en 20/7 Waasmunster (VXW).

01440 Lepelaar *Platalea leucorodia*

Eerste waarneming uit deze periode: 2/7 Dudzele 4 ex. (ORG) en 8/7 Oostende 2 ad. (VW Oostende). Slechts 6 juliwaarnemingen. Augustuswaarnemingen ontvangen uit Knokke-Zwin, Antwerpen-Blokkersdijk, Doel, Kallo, Ramskapelle, Oostduinkerke, Kalmthout en Dudzele.

Maxima: 2/7 Dudzele 4 ex. (ORG); 16/6 Ramskapelle 11 ad. + 2 juv. (PES) en 24/8 Knokke-Zwin 24 ex. (BUG).

01540 Wilde Zwaan *Cygnus cygnus*

2 zomerwaarnemingen: 24/6 Kalmthout 1 ad. (PES) en 18/7 Overmere (LMG, LMR), betreft kennelijk geen wilde exemplaren.

01570 Rietgans *Anser fabalis*

22 en 29/8 Doel (OED). Aangeschoten exemplaar?

01580 Kleine Rietgans *Anser brachyrhynchus*

20/6 Nieuwpoort (RAD). Gewonde vogel.

01590 Kolgans *Anser albifrons*

12 en 16/6 Doel 1 ad. (JSL, OED, VKG) (opmerking: zie Rietgans); 16 en 17/8 Ramskapelle 1 subad. Gewond? Ontsnapt?

01610 Grauwe Gans *Anser anser*

-/6 en -/7 Zandvliet 3 ex. (VIJ, WA Mortsel); 29 en 30/8 Doel (SMG, COD, CSH, JSL, OED).

01670 Brandgans *Branta leucopsis*

6/6 Kallo (OED), 12-16 en 18/6 Doel (JSL, CSH, STC, VKG). Ontsnapt of aangeschoten exemplaar?

01700 Nijlgans *Alopochen aegyptiaca* BAHC

Enkel uit Mechelen werden waarnemingen ontvangen: 2 ex. op 24/6, 2 ex. van 2 tot 7/8, 4 ad. 4 juv. op 18 en 19/8, 2 ad. 4 juv. van 29 tot 31/8 (VBW).

01710 Casarca *Tadorna ferruginea*

De gehele periode verbleef er te Lier 1 tweedejaars ♂ en dit sedert 12/5 (STC, CSH, RAP en anderen); te Mechelen 1 ♂ van 24 tot 29/6, 1 ex. van 2 tot 7/8, 2 ex. op 18/8, 1 ex. op 19/8 en 2 ex. van 29 tot 31/8 (VBW); te Kallo en Doel werd 1 ♀ (waarschijnlijk steeds hetzelfde) gesignaleerd op 6 en 12/6, op 1 en 2/8 (OED, VVP, VKG, NUH, JSL, STC), op 3/8 waren er 5 ex. (SID, SSP) en/of 6 ex. (NUH).

01730 Bergeend *Tadorna tadorna*

Broedgevallen buiten de kuststreek en Kallo-Doel-Antwerpen: St.-Margriete en St-Jan-in-Eremo (BEL), Klein-Brabant in totaal 3 (WA Klein-Brabant, TMT, CBC, DCU), Kalmthout (COD), Lier (COD, JSL), Heindonk (BEW, VFL), Zonhoven-Zolder (DRD, VVA). De grootste concentraties in deze periode zijn meestal van jongen welke op geschikte plaatsen samenkomen: 4/7 Doel 126 pulli met enkele ad. (SID), 22/7 Kallo en Doel 140 juv. met 16 koppels (OED, VVP), 31/7 Antwerpen tussen Lillo en Zandvliet ca 210 juv. (VIJ). Een groter aantal adulten: 8/6 Antwerpen-Blokkersdijk 205 ad. (JSL).

Verder in het binnenland: 13/6 Turnhout 1 ♂ en 1 ♀ (MEH, MML), 29/8 tot 8/9 Mol 1 juv. (DCG, LSJ, MUD).

01790 Smient *Anas penelope*

Opnieuw heel wat zomerwaarnemingen: 2 - 19/6 en 2/7 Zonhoven-Zolder 1 ♂ (DRD, VVA); 6/6 Stuivekenskerke (DWL); 30/6 Doel 1 ♂ (JSL, STC); 9/7 Stuivekenskerke 1 ♂ 1 ♀ (DSK); in juli: Antwerpen-Blokkersdijk regelmatig waargenomen tot 10 ex. (WN Linkeroever en anderen); Doel 10 ex. op 27/7, 6 ex. op 30/7, 5 ex. op 31/7, 1 ex. op 2/8 en 3 ex. op 29/8 (JSL, OED, STC, WTL, VKG, NUH, SID, SSP, CSH); in augustus: Stuivekenskerke 1 ♀ (DSK); 2/8 Mechelen 1 ♀ (VBW); 5/6 en 1 tot 8/8 Lier 1 ♂ in eclips (RAP, COD, JSL, STC, CSH, WTL); Ramskapelle (bij Brugge) 2 ex. op 7/8, 4 ex. op 16/8 en 5 ex. op 17/8 (PES).

01820 Kraakeend *Anas strepera*

Broedgevallen: Klein-Brabant 3 à 5 (WA Klein-Brabant), Verrebroek 1 en Doel 5 (VIJ), Antwerpen-Blokkersdijk 31 (WN Linkeroever), Zonhoven-Zolder 3 (DRD, VVA), vermoedelijk te Lichtaart (WA Turnhout). Gegevens van Antwerpen-rechteroever ontbreken. Grootste aantallen: juni: 21/6 Antwerpen-Blokkersdijk 135 ex. (JSL), 12/6 Doel 72 ex. (VIJ); juli: 31/7 Antwerpen-Blokkersdijk 137 ex. (OED, VKG, JSL, STC); augustus: 24/8 Doel 258 ex. (COD, JSL, SNC, STB, WTL), 21/8 Antwerpen-Blokkersdijk 135 ex. (OED).

Grootste aantallen buiten de Beneden-Schelde: maximaal 2 ex. te Mechelen, Lier, Kalmthout en Snaaskerke.

01840 Wintertaling *Anas crecca*

Broedgevallen buiten de traditionele gebieden in Antwerpen en Limburg: Klein-Brabant talrijker dan vorige jaren, veel ♀♀ met jongen gezien (WA Klein Brabant), in West-Vlaanderen 1 waarschijnlijk broedgeval. De aantallen stijgen progressief: 14/6 Antwerpen-Blokkersdijk 17 ex. (CSH, JSL), 20/6 Kallo 60 ex. (OED), 30/7 Kalmthout 77 ex. (DOK, COD), 12/8 Antwerpen-Blokkersdijk 140 ex. (COD), 16 en 17/8 Ramskapelle 680 en 600 ex. (PES).

Eén juni-waarneming in Oost-Vlaanderen: 5/6 Gent-St.-Kruis-Winkel 1 ♀ 2 ♂♂ (GEV).

01860 Wilde Eend *Anas platyrhynchos*

Enkele grotere aantallen: 19/6 Antwerpen-Zandvliet 160 ex. (VIJ), 23/7 Snaaskerke 385 ex. (VW Oostende), 2/8 Doel 1200 ex. (CHJ, JSL, SNC, WTL), 5/8 Zeebrugge-Dudzele ca 4000 ex. (ORG, DUG, KIF), 17/8 Ramskapelle minimum 4100 ex. (PES).

01890 Pijlstaart *Anas acuta*

Heel wat zomerwaarnemingen, maar geen broedgevallen gesignaleerd. Te Kallo-Doel en Antwerpen-Blokkersdijk vrijwel de hele periode aanwezig met maximum: 22/6 Kallo-Doel 14 ex. (VIJ) en 10/8 Antwerpen-Blokkersdijk 5 ex. (NUH). Daarbuiten: 6/7 Terhagen 1 ♀ (VBW, XEE), Ramskapelle 2 ex. op 7 en 16/8 en 6 ex. op 17/8 (PES), 8/8 Knokke-Zwin (VEI, NAK).

01910 Zomertaling *Anas querquedula*

Slechts weinig broedgevallen gesignaleerd: Zarren 1 (DSK), Oostende 1 (VW Oostende), Kalmthout 1 (SID, SSP, WUM, NUH), Lier 1 (JSL, COD), Mol 1 (DEL, Beerse (LEJ)).

31 juni-, 25 juli- en 73 augustuswaarnemingen ontvangen: in de tweede decade van juli slechts 2 waarnemingen. Daarna was er een duidelijke doortrekperiode welke tegen einde augustus afnam. Maxima in juni: 29/6 Kallo 22 ex. (CSH, JSL) en 10/6 Mol 15 ex. (DEL); juli: 27/7 Lier 16 ex. (COD); in augustus dan hogere aantallen: 3/8 Kallo 75 ex. en 14/8 Kallo en Doel 100 ex. (VIJ), Antwerpen-Blokkersdijk 33 ex. op 12/8 en 25 ex. op 17/8 (COD), 21/8 Kalmthout 32 ex. (COD), 13/8 Ramskapelle 30 ex. (PES), 31/8 Lier 22 ex. (CSH, JSL, COD) en 25/8 Zonhoven 21 ex. (DRD, VVA).

01940 Slobeend *Anas clypeata*

Broedgevallen ontvangen uit: Diksmuide en omliggende 27 (DSK), Stuivekenskerke 3 (DSK, MKJ), Eke 1 (VLF), Waterland-Oudeman 1 mogelijk (BEL), Bachte-Maria-Leerne 1 mogelijk (ROJ, ROH), Kruibeke 1 (ROI, VHF, VHW), Antwerpen-Blokkersdijk 15 (WN Linkeroever), Boechout 1 (WA Mortsel), Lier 2 (JSL, COD), Klein-Brabant 7 à 10 (WA Klein-Brabant), Heindonk 1 (BEW), Zonhoven-Zolder 5 (DRD, VVA).

Maandmaxima: juni: 10/6 Doel 314 ex. (JSL), 15/6 Antwerpen-Blokkersdijk 65 ex. (CSH, JSL); juli: 31/7 Kallo en Doel 250 ex. (OED, De Ruyte J.), 31/7 Antwerpen-Blokkersdijk 680 ex. (DNL); augustus: grotere aantallen: 14/8 Kallo 750 ex. (VIJ), 24/8 Antwerpen-Blokkersdijk 565 ex. (COD, JSL, SNC, STB, WTL), 17/8 Ramskapelle 325 ex. (PES), 24/8 Doel 170 ex. (COD, JSL, SNC, STB, WTL), 25/8 Zonhoven-Zolder 75 ex. (DRD, VVA).

01960 Krooneend *Netta rufina*

Enige waarneming: van 30/6 tot in september Antwerpen-Blokkersdijk 1 ♂ (CSH, DUV, JSL, STC en vele andere).

01980 Tafeleend *Aythya ferina*

Ontvangen broedgevallen: Kruibeke 2 (VHF, VHW, ROI), Antwerpen-Blokkersdijk 21 (WN Linkeroever), Kalmthout 1 (COD), Lier 4 (COD, JSL), Turnhout minimum 2 (PEJ), Beerse minimum 1 (WA Turnhout), Zonhoven-Zolder minimum 42 (DRD, VVA).

In deze periode veruit de grootste aantallen te Antwerpen-Blokkersdijk: 307 ex. op 25/6, 805 ex. op 31/7 en 247 ex. op 20/8 (JSL, OED, VKG, COD, GOB). Andere maxima: juni: 7/6 Lier 29 ex. (COD), 26/6 Kalmthout 15 ex. (COD); juli: 31/7 Kallo en Doel 32 ex. (OED, VKG), 15/7 Zeebrugge-Dudzele 31 ex. (DUG); augustus: -/8 Meeuwen ca 80 ex. (GEA), 7/8 Kallo min. 20 ex. (OED).

Daarbuiten nog 1 waarneming te West-Vlaanderen: 19/7 Snaaskerke 1 ♂ (VW Oostende).

02030 Kulfeend *Aythya fuligula*

Broedgevallen: Stuivekenskerke 1 (DSK), Woumen 2 (DSK), Oudekapelle 1 (DSK), Hoeke 2 (SYP, BTD), Zeebrugge-Dudzele 1 (KIF, DUG, ORG), St-Jan-in-Eremo 1 mogelijk (BEL, HAW), Gent-Langerbrugge 1 (BEL), Assenede 1 (DSW, BEL), Heusden (O.-Vl.) 1 (VLF), Kruibeke 1 (VHF, VHW), Kallo en Doel meer dan 100 paar (OED, VKG), Antwerpen-Blokkersdijk 35 (WN Linkeroever), Kalmthout 2 (COD, DOK), Brecht 1 (WA Voorkempen), Lier 13 (COD, JSL), Klein-Brabant 10 (WA Klein-Brabant, DHH), Rumst 1 (VBW), Duffel 1 (STK), Mechelen 4 (BEW, VFL, VBW), Walem 1 (DWA), Mol-Postel verschillende (VW Mortsel, HNJ), Zonhoven-Zolder minimum 82 (DRD, VVA).

Maandmaxima: juni: 26/6 Kalmthout 40 ex. (COD), 20/6 Lier 26 ex. (COD), 26/6 Mechelen 14 ex. (VBW); juli: 12/7 Antwerpen-Blokkersdijk 152 ad. (VNW), 24/7 Lier 53 ex. (JSL), 30/7 Kalmthout 23 ex. (COD); augustus: 7/8 Kallo 100 ex. (OED), 31/8 Mechelen 47 ex. (VBW), 9/8 Lier 45 ex. (COD).

02060 Elder *Somateria mollissima*

Enkele overzomerende groepen aan de kust: 1/6 Oostende-Mariakerke 39 ex. en Oostende-Oosterstaketsel 51 ex. (VW Oostende), 17/7 Oostende-Raversijde 14 ex., 23/8 Oostende-Raversijde 96 ex. (beide VW Oostende); van 22 tot 30/6 Nieuwpoort 7 imm. (WA Hageland, Zuiderkempen); 5/7 De Panne 1 ex. (OG De Panne).

02120 IJseend *Clangula hyemalis*

Op 2/8 Doel 1 ♂ (HUG, GVJ), op 7/8 gevangen en overgebracht naar vogelasiel in Berendrecht alwaar overleden op 11/10 als stookolieslachtoffer (STC, CHS). Dit is de derde augustuswaarneming voor België. Zie *Wielewaal* 49: 51-53.

02130 Zwarte Zeeëend *Melanitta nigra*

3 juni- en 2 juliwaarnemingen: 20/6 Koksijde 100 ex. (RAD), 23/6 Nieuwpoort ca 20 ex. naar ZW (WA Hageland-Zuiderkempen), 27/6 De Panne 70 ex. (OG De Panne), Oostende 21 ex. naar ZW op 6/7 en 7 ex. naar ZW op 27/7 (VW Oostende). Vanaf begin augustus talrijker: 8/8 Nieuwpoort 220 en 353 ex. (ZW Nieuwpoort), 8/8 Oostende 127 ex. naar ZW (VW Oostende), 27/8 Oostduinkerke 130 ex. (VBW), 22/8 De Panne 49 ex. (WA Mechelen).

02150 Grote Zeeëend *Melanitta fusca*

Vanaf half augustus waargenomen: Oostende 1 ex. naar ZW op 17/8, 4 ex. naar ZW op 21/8 en 2 ex. naar ZW op 28/8 (VW Oostende), 22/8 De Panne 4 ex. (WA Mechelen), 23/8 Koksijde 8 ex. (RAD).

02180 Brilduiker *Bucephala clangula*

Zomerwaarnemingen van 3 plaatsen ontvangen: Kalmthout 1 juv. overzomerde van 6/6 tot in de herfst (SID, LIH, COD), 17/6 Lommel 1 ♂ (BOA), juni en juli Overpelt 1 ex. regelmatig waargenomen (DCM), zelfde als Lommel? Zie *Wielewaal* 49: 121.

02210 Middelste Zaagbek *Mergus serrator*

Knokke-Zwin 1 ♀ op 30/6 en 29/7 (JSL, STC, SSP), Zeebrugge 2 ♀♀ op 8/7 en 10/8 (VW Oostende).

02250 Rosse Stekelstaart *Oxyura jamaicensis* BAHC 1/8 Eke 1 ex. (WA Gent).

02310 Wespendif PERNIS aplivorus

Wij ontvingen broedgevallen uit Kemzeke (WA Gent) en Eksel (POH, VSH). Waarschijnlijke broedgevallen te Beernem (WIG) en Helchteren (GEA).
 Baltende vogels: -/6 Zonhoven-Zolder 2 paren (DRD, VVA); 14 en 17/8 Mol (LSJ, VGL)
 11 juni-, 15 juli- en 18 augustuswaarnemingen. Laatste juniwaarnemingen: 26/6 Kalmthout 4 ex. (FCH) en 30/6 Munte 2 ex. naar NW (VLF). Najaarstrek merkbaar de eerste en derde decade van juli. Nooit grote aantallen. Maxima: 2/6 Mariakerke-Gent 5 ex. (VHI), 4/6 St-Andries 4 ex. naar O (POM), 26/6 Kalmthout 4 ex. (FCH), 1/8 Munte 3 ex. naar O (BEL, VUW, VBF, ROW), 21/8 Kalmthout 4 ex. (COD), 25/8 Zonhoven-Zolder 11 ex. naar Z (DRD, VVA), 29/8 Bonheiden 3 ex. naar ZO (VBW).

02380 Zwarte Wouw *Milvus migrans*

4 juni-, 1 juli- en 5 augustuswaarnemingen.
 2/6 Wetteren (VLK, CAL) en Mariakerke-Gent (VHI), 3/6 Mol (HNJ) en 30/6 St.-Job-in-'t Goor (DRF, MEP), 15/7 Wuustwezel (NUH), 1/8 Balen-Hulsen (HNJ), 4/8 Moortsele (REM), 9/8 Brecht-Wuustwezel (SID, SSP), 12/8 Knokke-Zwin (BUG) en 17/8 Antwerpen-Blokkersdijk 2 ex. (COD).

02390 Rode Wouw *Milvus milvus*

Slechts drie waarnemingen ontvangen: 1/6 Oostmalle (WA Voorkempen), 15/7 Brecht-Wuustwezel (SID) en 21/7 Rupelmonde (FEH).

02600 Bruine Klekendief *Circus aeruginosus*

Broedgevallen te: St.-Jan-in-Eremo (BUJ, BEL, ANA), Boekhoute 3 (BUJ, DLR, BEL), Assenede 3 (DLR, BEL, DSW), Kallu-Doel (OED, JSL, STC, en anderen), Postel (VGL), Zonhoven-Zolder 2 (DRD, VVA).
 Vanaf 7/8 nemen de waarnemingen vooral buiten de broedgebieden geleidelijk toe, met een plateau vanaf half augustus. Maxima: 21/8 Kallu-Doel 9 ♀ of juv. (OED), 24/8 1 ♀, 3 imm. ♂, 3 juv. (COD, JSL, SNC, STB, WTL), 19-28 en 29/8 Stuivekenskerke respectievelijk 5-5 en 6 ex. (RAD, VEB, DWL, ZW Nieuwpoort).

02610 Blauwe Klekendief *Circus cyaneus*

Nog 1 juliwaarneming: 19/6 Kallu ♂ naar ZW (OED, VKG). Eén uitzonderlijke juliwaarneming: 26/7 1 ♀ (NUH). 5 augustuswaarnemingen: 16/8 Ramskapelle ♀ of juv. (PES), 16/8 Zomergem (SWE), 23/8 Doel 1 ♀ (NUH), 24/8 Doel 1 juv. (COD, DUV, JSL, SNC, WTL, STB), 31/8 Mechelen 1 ♀ (VBW), -/8 Brecht (NUH).

02630 Grauwe Klekendief *Circus pygargus*

3 waarnemingen ontvangen: 4/6 Snaaskerke (VW Oostende), 20 tot 23/8 Knokke-Zwin (BUG), 24/8 Doel 1 ♀ of juv. (COD, DUV, JSL, SNC, STB, WTL).

02670 Havik *Accipiter gentilis*

Ontvangen broedgeval uit deze periode: Munte (VLF). In Noord-Limburg werd een nest geroofd en een ♀ op de horst afgeschoten (COL).
 Buiten de Kempen werd de soort nog gezien te Lokeren 1 juv. op 11/7 (SAP, BMG, DUJ).

02690 Sperwer *Accipiter nisus*

Ontvangen broedgevallen: verschillende Turnhoutse Kempen (SMM, LAJ, VGL); Zichem (WA Hageland-Zuiderkempen).
 Waarschijnlijke broedgevallen: 's Gravenwezel (WA Voorkempen) en Melsbroek (WA NW Brabant). Een verstoord broedgeval te Zoersel (WA Voorkempen). Buiten de waarnemingen uit de broedgebieden nog 3 juni- en 2 juliwaarnemingen: juni: 9/6 Serskamp ♀ (VLK, CAL), 10/6 Beernem 1 ♀ (WIG), 16/6 Zomergem (SWE); juli: 19/7 Itegem (JAS) en 28/7 Hallaar (WVS). Slechts 9 augustuswaarnemingen ontvangen, waarvan 2 uit West-Vlaanderen: 1 en 11/8 Knokke-Zwin 1 ex. en 1 ex. naar ZW (VEI, NAK).

02870 Buizerd *Buteo buteo*

Broedgevallen: Munte en Makegem (VLF), Moerbeke-Waas (DSO, BEL), Bachte-Maria-Leerne (POJ), Bazel 2 (VHF, VHW, BRW, ROI); Mol-Postel (WA Mortsel); Zonhoven-Zolder minimum 2 (DRD, VVA); Perk en Berg (via HEP).
 Mogelijke broedgevallen: Hingene (TMT), Wachtebeke-Eksaarde minimum 2 (BEL), Lembeke (DMJ).
 Mislukt broedgeval te Bornem (WA Klein-Brabant). In West-Vlaanderen 1 juni- en 1 juliwaarneming namelijk 4/6 Bredene (VW Oostende) en 14/7 Koekelare (DWL).
 Najaarstrek merkbaar vanaf 24/7. Nooit grote aantallen.

02920 / 02930 Schreeuwarend / Bastaardarend

***Aquila pomarina / clanga* BAHC**
 1/6 Geel-Zammel (ZOJ, BEH).

03010 Visarend *Pandion halliaetus*

2 juniwaarnemingen: 3/6 Mol en Mol-Postel (DEL). Enkel 8 augustuswaarnemingen: 8/8 Brecht (DRF, DUV) en Meeuwen 2 ex. (GEA, HML, HEL), 19/8 Lier 1 ad (COD), 22/8 Balen-Wezel (VDW) en van 27 tot 30/8 Mol-Rauw (DRD, DTP, LSJ, JND, SSP, MUD, DCG).

03070 Roodpootvalk *Falco vespertinus* BAHC

3 gegevens: 7/6 Oostende 1 ♀ (VW Oostende), 20 tot 28/6 Kalmthout 1 sub. ad. ♂ (PES, FCH, VML, LIH, COD) en 10/7 Wuustwezel 1 ♂ (MEP).

03100 Boomvalk *Falco subbuteo*

Broedgevallen ontvangen uit: Lembeke (FOA), Ussel en Zomergem (SWE), Schilde (SSP, WUH), Turnhout (WA Turnhout), Hamont-Achel (VW Achel).
 Waarschijnlijke broedgevallen: Beernem (2) (WIG), Drongen (VHI), Bonheiden (XUJ), begin/8 Bazel paartje met bedelende jongen (VHF, VHW, ROI, TMT).
 Daarbuiten slechts 7 juni-, 15 juli- en 26 augustuswaarnemingen.
 Grootste aantallen: 26/6 Kalmthout ca 10 (FCH), 20/7 Postel 4-3 en 2 ex. (DUP), 26/7 Houthulst 5 ex. (DSK, MKJ), 21/8 Meeuwen minimum 20 ex. (POH, GEF, VNS). Geen waarnemingen uit Brabant.

03200 Slechtvalk *Falco peregrinus*

2/8 Wuustwezel (SPP).

03320 Korhoen *Tetrao tetrix*

Enige ontvangen waarneming: 23/7 Turnhout 1 ♀ en ♂ (LAJ).

04070 Waterral *Rallus aquaticus*

Broedgevallen te Brecht (SSP, SID, WUH). Waarschijnlijke broedgevallen te Geel en te Eindhout (WA Hageland-Zuiderkempen).
 Grootste aantallen: 1/8 Stuivekenskerke 3 ex. (DSK), 31/8 Lier 8 ex. (STC).

04080 Porseleinhoen *Porzana porzana*

Waargenomen te: 8/6 Stuivekenskerke (DSK); 3/6 Zevergem (GEV); 6/8 Eke (DCJ) en 30/6 Balen (MSJ).

04110 Kleinste Waterhoen *Porzana pusilla* BAHC

Op 9/8 werd te Brecht een exemplaar gedurende 1/2 uur gehoord (SSP, SID).

04120 Kwartelkoning *Crex crex*

Waargenomen te: 11/6 Zwijnaarde (VLF); 24/6 Kalmthout 1 ex. (PES) en 7/6 Neerpelt (DCM).

04290 Meerkoet *Fulca atra*

Maxima: 16/6 - 31/7 en 14/8 Antwerpen - Kallu - Doel respectievelijk 1.200 - 2.012 en 2.075 ex. (OED, STC, JSL, VKG, CSH) en 14/6 - 27/7 en 3/8 Lier respectievelijk 220 - 368 en 391 ex. (COD, RAP, JSL, CSH).

04430 Kraanvogel *Grus grus*

Van 15/6 tot 25/8 een onvolwassen ex. te Brecht (SSP, SID, WUH, LIH, STC, en anderen); op 18/8 werd een ex. waargenomen te Mol (XOJ, SMS).

04500 Scholekster *Haematopus ostralegus*

Broedgevallen ontvangen in deze periode: Zarren, Noordschote (DSK, WA Westkust); Lille 2 (DAW); Bazel (VHF, VHW, TMT, BRW); Retie (WA Mortsel). Vermoedelijke broedgevallen te: Kaprijke (HAW). Maxima: 5/8 Knokke 218 ex. (VEI, NAK), 28/8 Oostende 98 ex. (VW Oostende), 8/8 Nieuwpoort 135 ex. (ZW Nieuwpoort), Antwerpen - Kallo - Doel constant ca 30 ex. (OED, CSH, JSL, STC en anderen).

04550 Steltkluut *Himantopus himantopus*

Waargenomen te: 23-28/6 Kalmthout 1 paartje (PES, SSP, SID, WUH, COD, NUH, FCH); 17/6 - 4/7 Kallo-Doel 2 ex. (OED, NUH, WUH, SSP, JSL, STC); 13/6 en 6/8 Oostende (VW Oostende); 4 en 24/8 Zeebrugge (ORG, VUA, VW Brugge).

04560 Kluut *Recurvirostra avosetta*

Broedgevallen ontvangen in deze periode: Ramskapelle ca 45 ex. (ORG); Assenede (BEL). Maxima: 1/8 Knokke-Zwin 52 ex. (VEI, NAK), 17/8 Ramskapelle 58 ex. (PES), 25/7 Eke 7 ex. (VLF, DRM, DCJ, DTD), 26/6 - 31/7 en 8/8 Antwerpen - Kallo - Doel respectievelijk 350 - 196 en 204 ex. (OED, JSL, RSR, SAG, STC, VKG).

04690 Kleine Plevier *Charadrius dubius*

Broedgevallen uit deze periode: Oostende (VW Oostende), Schulen minimum 3 (WA Klein-Brabant), Lier (COD, CSH, JSL, STC), Geel (WA Hageland-Zuiderkempen). Grootste concentraties: 7/6 Snaaskerke 14 ex. (VW Oostende), 11/7 Veurne 22 ex. (DSK), 31/7 Antwerpen-Linkeroever totaal telling 97 ex. (JSL, OED, STC, VKG), 29/6 Mol ca 40 ex. (LSS).

04700 Bontbekplevier *Charadrius hiaticula*

Broedgeval te Doel: minimum 1 paartje (verstoord) (CSH, JSL, OED, STC en anderen). Vermoedelijk broedgeval te Oostende (VW Oostende). Grootste concentraties: 1/6 Oostende 19 ex. (VW Oostende), 16/6 Kallo 10 ex. (STC, CSH), 31/7 Antwerpen-Linkeroever totaal telling 57 ex. (JSL, OED, STC, VKG), 8/8 Knokke-Heist 121 ex. (VEI, NAK), 15/8 Ramskapelle 127 ex. (PES), 27/8 Oostduinkerke 110 ex. (VBW), 24/8 Doel 48 ex. (OED, JSL, SNL, STB, WTL). Waarnemingen in het binnenland: 16/6 Eke 2 ex. (CLG), 30/8 Lier (CSH, JSL).

04770 Strandplevier *Charadrius alexandrinus*

Broedgevallen uit deze periode te: Nieuwpoort 2 (KAD), Lombardsijde 3 (WA Hageland-Zuiderkempen). Grootste concentraties: 16/6 Doel 105 ex. in groep (JSL), 21/7 Doel ca 40 ex. (NUH), 2/8 Knokke-Zwin 33 ex. (VEI, NAK). Waarnemingen uit het binnenland: 30/7 en 24-25/8 Eke (VLF, DCJ).

04850 Goudplevier *Pluvialis apricaria*

Eén juniwaarneming: 30/6 Kalmthout 4 ex. overvliegend (BNL). Eerste terugtrekkende ex.: 10 en 13/7 Bredene 2 en 3 ex. (VW Oostende), daarna 21/7 Knokke 22 ex. (SYP), 22/7 Assenede (DSW), 31/7 Kluizen (VSP, GEV, ROW, BEL, DMG). Vanaf 7/8 geregeld waargenomen. 16 augustuswaarnemingen. Grootste aantallen: 15/8 Ramskapelle 200 ex. (PES) en De Panne 150 ex. (OG De Panne), 25/8 Oostduinkerke 60 ex. (VBW), 7-12-25-26 en 30/8 Wuustwezel respectievelijk 6-7-8-13 en 20 ex. (NUH, SSP).

04860 Zilverplevier *Pluvialis squatarola*

Laatste voorjaarswaarnemingen 5 en 10/6 Zandvliet 12 en 8 ex. (VIJ). Terugtrek begin op 23/7 Oostende (VW

Oostende) en vooral vanaf 30/7 Kalmthout (DOK, COD).

Grootste concentraties: 10/8 Knokke-Zwin 35 ex. (VEI, NAK) en 25/8 Oostduinkerke 115 ex. (VBW). In het binnenland: 21/8 Oelegem (WA Voorkempen).

04930 Kievit *Vanellus vanellus*

Zomerconcentraties vanaf begin, maar vooral vanaf de 3de decade van juni. Grootste concentraties: 23/6-2/7 en 19/8 Lier respectievelijk 220 - 313 en 900 ex. (COD, JSL). In juli-augustus uitzonderlijk grote groepen van duizende exemplaren te Wuustwezel met o.m. ca 5.000 ex. in 1 weidcomplex (NUH).

04960 Kanoetstrandloper *Calidris canutus*

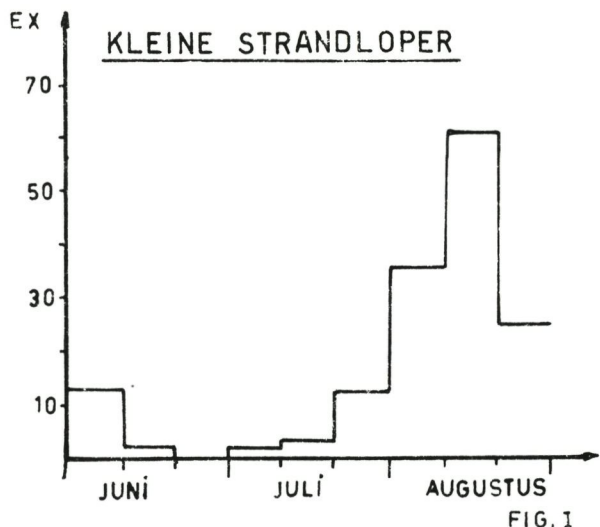
Alle waarnemingen komen uit het Antwerpse en de kuststreek. 4 waarnemingen in de periode van 1/6 tot 3/7 uit het Antwerpse. Uitzonderlijk hoge aantallen eind augustus: 24/8 Knokke-Zwin 124 ex. naar ZW (VEI), Oostduinkerke 917 ex. voorbijtrekkend tussen 8.30 u. en 11.00 u. op 25/8 en 243 ex. op 27/8 (VBW).

04970 Drieteenstrandloper *Calidris alba*

Slechts 4 waarnemingen: 1/8 Zeebrugge 2 ex. (ORG), Knokke 1 ex. op 5/8 (PES) en 1 ex. op 27/8 (VEI) en 30/8 Antwerpen-Blokkersdijk (DNL).

05010 Kleine Strandloper *Calidris minuta*

Opvallend kleinere aantallen dan in 1981. Doortrek komt op gang vanaf eind juli, met een piek half augustus (fig. 1). Alle waarnemingen zijn afkomstig uit het Antwerpse en de kuststreek. Hoogste aantallen: Ramskapelle 19 ex. op 17/8 en 21 ex. op 18/8 (PES).

05020 Temmincks Strandloper *Calidris temminckii*

1 juli- en 7 augustuswaarnemingen. Allen uit de kuststreek. Abnormaal grote groepen in Ramskapelle: 15 ex. op 7/8, 16 ex. op 16/8 en 22 ex. op 18/8 (PES).

05090 Krombekstrandloper *Calidris ferruginea*

2 juni-, 14 juli- en 31 augustuswaarnemingen. Regelmatig te zien vanaf eind juli. Vergeleken met 1981 verliep de trek meer langs de kust en minder in het Antwerpse. 2 waarnemingen uit het binnenland: 13/6 Lier (WUA) en 8/7 Schulen (WA Hageland). Maxima: 15/8 Ramskapelle 65 ex. (PES) en Knokke-Zwin 164 ex. (VEI, BUG).

05100 Paarse Strandloper *Calidris maritima*

Slechts 3 waarnemingen: Oostende 3 ex. op 14/7 en

8 ex. op 27/7 (VW Oostende), enkele ex. op 29/8 (WA Kortrijk).

05120 Bonte Strandloper *Calidris alpina*

Trekverloop sterk vergelijkbaar met Krombekstrandloper. Alle waarnemingen zijn afkomstig uit de kuststreek en het Antwerpse. In het Antwerpse steeds waarnemingen van kleine groepjes. Enkele grote groepen aan de kust: 15/8 Nieuwpoort 330 ex. (DWL, RAD), 27/8 Oostduinkerke 210 ex. (VBW).

05170 Kemphaan *Phlommachus pugnax*

Regelmatig waargenomen over de gehele periode. Het aantal waarnemingen neemt toe vanaf eind juli. Geen waarnemingen ontvangen uit Limburg en Brabant. Maxima: juni: 30/6 Kallo 165 ex. (PES); juli: 22/7 Kallo-Doel 490 ex. (OED, DRJ); augustus: 16/8 Ramskapelle 193 ex. (PES).

05180 Bokje *Lymnocyrtus minimus*

Slechts 4 waarnemingen ontvangen: Lier 1 ex. op 6/8 (JSL) en op 9 en 19/8 (COD), 15/8 Ramskapelle (PES).

05190 Watersnip *Gallinago gallinago*

1 juni-, 15 juli- en 27 augustuswaarnemingen. Grotere groepen vanaf eind juli. Geen waarnemingen ontvangen uit Brabant. Maxima: juli: 31/7 Doel-Kallo 92 ex. (OED, VKG); augustus: 8/8 Meeuwen (Limb.) 800 ex. (GEA, HML, HEL), 15/8 Nieuwpoort 263 ex. (ZW Nieuwpoort).

05200 Poelsnip *Gallinago media* BAHC

1 gegeven: 16/8 Ramskapelle (PES).

05320 Grutto *Limosa limosa*

Geen waarnemingen uit Limburg en Brabant. Maxima: 27/6 Kalmthout 416 ex. (PES).

05340 Rosse Grutto *Limosa lapponica*

Doortrek vanaf begin augustus. 1 juli- en 18 augustuswaarnemingen. Maxima: 8/8 Doel 12 ex. (STC), 9/8 Knokke-Zwin 27 ex. (VEI) en 25/8 Oostduinkerke 220 ex. (VBW).

05380 Regenwulp *Numenius phaeopus*

3 juni-, 9 juli- en 25 augustuswaarnemingen. Geen waarnemingen ontvangen uit Limburg en Brabant. Maxima: juni: 30/6 Brecht 5 ex. (SID, SSP); juli: 26/7 Wuustwezel 15 ex. (NUH); augustus: 25/8 Turnhout 300 ex. (LAJ).

05410 Wulp *Numenius arquata*

Het aantal waarnemingen neemt toe begin augustus. Geen waarnemingen ontvangen uit Limburg en Brabant. Maxima: 11/8 Wuustwezel 200 ex. (NUH) en 14/8 Knokke-Zwin 324 ex. (VEI).

05450 Zwarte Ruiter *Tringa erythropus*

Trek komt op gang eind juli. Intensievere voortrek dan Groenpootruiter (Fig. II). Enkel waarnemingen uit kuststreek en het Antwerpse. Maxima: juni: 31/6 Kallo-Doel 14 ex. (OED, VKG); juli: 31/7 Kallo-Doel 14 ex. (OED, JSL, STC, VKG); augustus: 17/8 Ramskapelle 89 ex. (PES).

05460 Tureluur *Tringa totanus*

In juni en juli enkel kleine groepjes of enkelingen. Doortrek kwam op gang eind juli. Massale doortrek langs de kust half augustus: 15/8 Nieuwpoort 841 ex. (ZW Nieuwpoort) en Knokke-Zwin 550 ex. volgens (PES), 1000 ex. volgens (VEI) en 3000 ex. volgens (BUG).

05470 Poelruiter *Tringa stagnatilis* BAHC

Een nog steeds stijgend aantal waarnemingen van deze soort. 31/7 tot 28/8 Doel (COD, CSH, JSL, OED, STC, VKG) en een ander ex. op 30/8 (COD, SMG); 1 ex. op 8-10 en 14/8 Antwerpen-Blokkersdijk (WN Linkeroever en anderen).

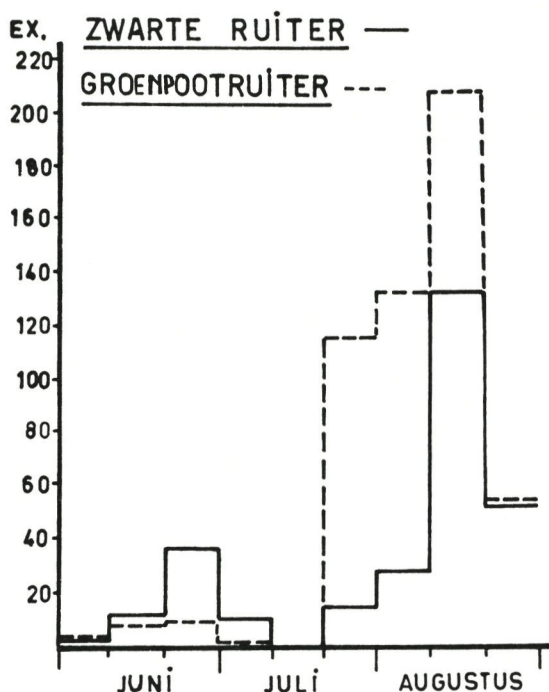

FIG. II

05480 Groenpootruiter *Tringa nebularia*

Trek komt plots op gang eind juli. De grafiek lijkt sterk op deze van Zwarte Ruiter (Fig. II). Veel intensievere najaarstrek dan voortrek vergeleken met Zwarte Ruiter en ook Witgatje (Fig. III). Maxima: 31/7 Kallo-Doel 27 ex. (OED, VKG), 5/8 Ramskapelle 35 ex. en 15/8 Knokke-Zwin 73 ex. (PES).

05530 Witgatje *Tringa ochropus*

Intensievere voortrek dan andere ruiters (Fig. III). Geen waarnemingen ontvangen uit Brabant en één uit Limburg: 28/6 Hamont (VW Hamont). Maxima: Kallo-Doel 48 ex. op 31/6 (OED, VKG) en meer dan 40 ex. op 31/7 (OED, JSL, VKG, STC).

05540 Bosruiter *Tringa glareola*

Geen specifieke voortrek. Wel eerder een vervroegde najaarstrek, dit reeds vanaf begin juli (Fig. III). Meer dan de andere ruiters waargenomen in het Antwerpse en minder aan de kust. Maxima: juni: 27/6 Doel 2 ex. (NUH); juli: 31/7 Kallo-Doel 21 ex. (OED, VKG); augustus: 7/8 Ramskapelle meer dan 40 ex. (PES).

05560 Oeverloper *Actitis hypoleucos*

Het typische trekverloop van deze soort is te zien in Fig. IV. Geen waarnemingen ontvangen uit Brabant, twee uit Limburg. Grote groepen te zien op Antwerpen-L.O. - Kallo-Doel: 117 ex. op 22/7 (OED), 403 ex. op 31/7 (OED, VKG, STC, JSL), 7/8 Kallo meer dan 110 ex. (PES). Maar ook talrijk aan de kust: 19/8 Veurne 34 ex. (DSK, MKJ, MKM), 7/8 Ramskapelle minstens 80 ex. (PES).

05610 Steenloper *Arenaria interpres*

Enkel waarnemingen uit de kuststreek. Toename in aantal in augustus. Maxima: 27/7 Oostende 66 ex. (VW Oostende), 6/8 Knokke-Zwin 63 ex. (VEI). Waarneming begin juni: 1/6 en 18/6 Oostende (VW Oostende).

05630 Grote Franjepoot *Phalaropus tricolor* BAHC

15 tot 17/7 Eke (CLG, GEV, OUH, VJA, DCJ, VJE).

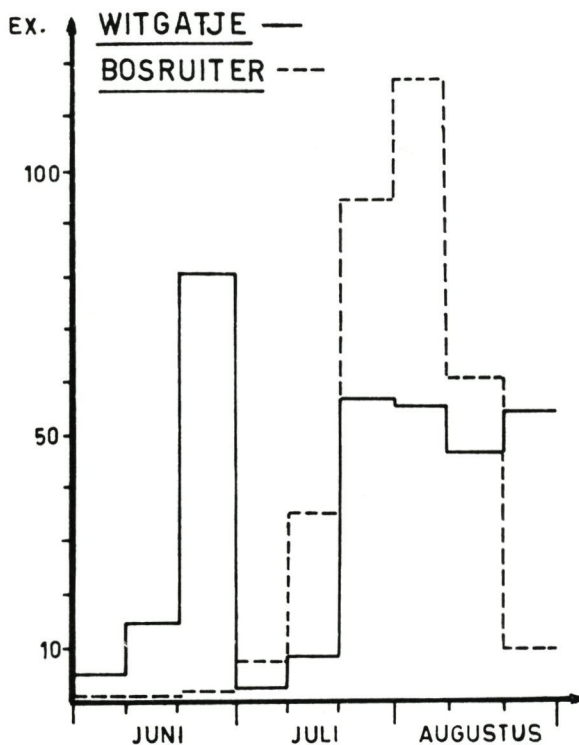

FIG. III

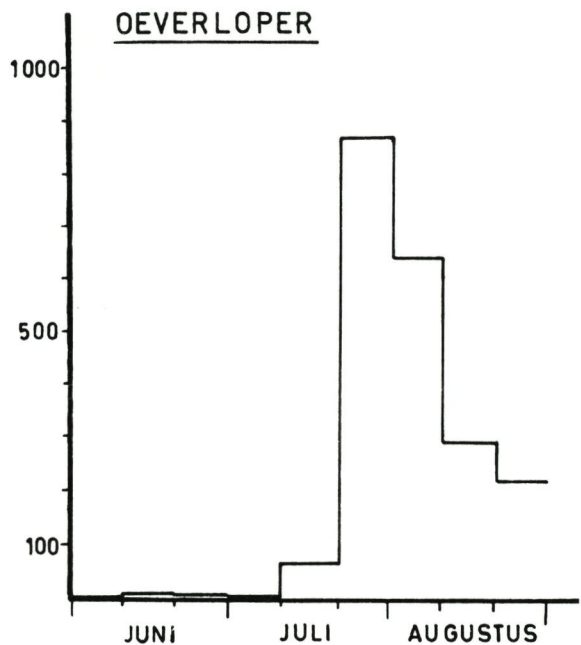

FIG. IV

05640 *Gauwe Franjepoot Phalaropus lobatus*
9-10 en 12/7 Antwerpen-Blokkersdijk 1 ♀ (VIJ, VNW, MXA).

05660 *Middelste Jager Stercorarius pomarinus*
Slechts 2 gegevens ontvangen: 23/8 De Panne (OG De Panne) en 27/8 Oostduinkerke 2 ex. (VBW).

05670 *Kleine Jager Stercorarius parasiticus*
Juni-waarneming in het binnenland: 25 en 26/6 1 ex. lichte fase te Kalmthout (PES, FCH). BAHC
Eerste doortrekkers op 14/8 De Panne (OG De Panne) en Oostende (VW Oostende).

05690 *Grote Jager Stercorarius skua*
Eerste doortrekkers: 20/8 Oostende (VW Oostende).

05750 *Zwartkopmeeuw Larus melanocephalus*
2 juniwaarnemingen buiten de broedgebieden: 5/6 Rijkvorschel 1 ad. (MEP, VOH) en 19/6 Meeuwen (AGC, GEA, VYF, RVP).

05790 *Vorkstaartmeeuw Larus sabini* BAHC
Een waarneming ontvangen: 28/8 Oostende 1 ad. in zomerkleed (VW Oostende).

(05927) *Geelpootmeeuw Larus cachinnans*
Waarneming in het binnenland: 20/8 Woumen 2 ad. (DSK).

06000 *Grote Mantelmeeuw Larus marinus*
Waarnemingen in het binnenland: 6/7 Rumst (VBW), Terhagen (VBW) en 20/8 Antwerpen-Blokkersdijk 1 ad. (COD, COB, JSL).

06020 *Drieteenmeeuw Rissa tridactyla*
4 juniwaarnemingen: 5/6 Bredene 1 ad. (VW Oostende), 18/6 Oostende (VW Oostende). Op 2/7 Nieuwpoort ca 60 ex. (CLG).

06050 *Lachstern Gelochelidon nilotica* BAHC
Een waarneming in het binnenland: 8-9/7 Kalmthout (NUH). Nog waargenomen op 10/8 Knokke-Zwin 2 ex. (VEI, NAK) en 29/8 Oostende (VW Oostende).

06060 *Reuzenster Sterna caspia* BAHC
31/7 Kluizen (BEL, DMG, GEV, ROW, VSP, VUW).

06110 *Grote Stern Sterna sandvicensis*
Enkele maxima: 25/7 Nieuwpoort 170 ex. (ZW Nieuwpoort) 170 ex. (ZW Nieuwpoort), 25 en 26/8 Oostduinkerke 710 en 224 ex. (VBW).

06150 *Visdief Sterna hirundo*
Broedgevallen: Kallio-Doel 14 paar (VIJ), Gent 6 paar (BEL) en St.-Kruis-Winkel 2 paar (BEL, DSW).

06160 *Noordse Stern Sterna paradisaea*
Tweede broedgeval in België: Knokke-Zwin 1 paar (BUG). Doortrek vanaf 25/7.

06240 *Dwergster Sterna albifrons*
Waarnemingen in het Beneden-Scheldegebied: 8/8 Antwerpen-Blokkersdijk 1 ad. (COD, DOK), (derde waarneming aldaar).

06260 *Witwangster Chlidonias hybridus* BAHC
2 meldingen: 14/6 Stuivekenskerke (DWL) en 22/8 Antwerpen-Blokkersdijk 1 ad. + 1 juv. (COD, DOK).

06280 *Witvleugelsster Chlidonias leucopterus* BAHC
2 meldingen: 2/6 Knokke-Zwin 2 ex. (BUG) en 14 tot 22/8 Kallio 1 juv. (CSH, JSL, RSR, SAG, STC, VIJ, COD).

06680 *Holendui Colymba oenas*
Grootste groepen: 30/7 Kallio 110 ex. (JSL, STC) en 62 ex. op 20/8 (COD, GOB, JSL).

07780 *Nachtzwaluw Caprimulgus europaeus*
Waarnemingen ontvangen uit: Arendonk (DEL), Lich-

taart (MTL, MTK, WA Mortsel), Brecht (SID), Moerbeke (ACD, BEL, DSO), Averbode (WA Hageland), Hamont (VW Hamont) en Mol-Postel (DCG, LSJ).

08460 Hop *Upupa epops*

1 melding: 10/8 Geel (DEG, WUS).

09740 Boomleeuwerik *Lulula arborea*

Waarnemingen ontvangen uit de traditionele broedgebieden: Moerbeke-Waas, Kasterlee, Kalmthout en Hamont (BEL, ROW, LAJ, SMM, COD, VW Hamont).

09810 Oeverzwaluw *Riparia riparia*

Broedgevallen te: St.-Kruis-Winkel, ca 170 nest-ingangen (BEL, DSW), Zeebrugg-Dudzele ca 50 (ORG), Assenede 15 (BEL, DSW), Ertvelde-Rieme ca 30 ex. (BEL), Beernem 15 (JAV), Kallu-Doel 806-841 (CSH, JSL, OED, STC), Antwerpen-Blokkersdijk 33 (WN Linkeroever), Antwerpen-Linkeroever ca 15 (CSH, STC), Mechelen ca 150 (VBW), Muizen ca 15 (CEG), Rumst ca 90 (VBW, XEE), Booischot minimum 11 (WA Netevallei), Scholen ca 100, Zelen ca 40, Zichem ca 80 (WA Hageland-Zuiderkempem), Terhagen ca 30 (VBW, XEE), Lier 30 (COD, JSL).

Doortrekkers vastgesteld op 11/8 Zelem 1 eerstejaarsvogel met Westduitse ring (WA Hageland-Zuiderkempem).

Vanaf eind augustus reeds grote aantallen: 20/8 Antwerpen-Blokkersdijk ca 400 ex. (COD, GOB, JSL) en 30/8 Lier ca 600 ex. (CSH, JSL).

10010 Huiszwaluw *Delichon urbica*

Vanaf half augustus sterke doortrek: 21/8 Kalmthout ca 700 ex. (COD) en 30/8 Gent 700 à 800 ex. in 1 groep (OUH).

10140 Waterpieper *Anthus spinoletta spinoletta*

Nog een late waarneming: 10/6 Mol-Postel 2 ex. (DEL). BAHC

10170b Engelse Gele Kwikstaart

Motacilla flava flavissima

6/6 Schellebelle 1♂ (SPM, VCW, VHE) en 25/8 Antwerpen-Blokkersdijk 1 (ROI).

10200b Rouwkwikstaart *Motacilla alba yarrellii*

13 en 14/7 Nieuwpoort (CLG).

11040 Nachtegaal *Luscinia megarhynchos*

Nog zang op 9/8 te Lier (CSH, STC).

11370 Paapje *Saxicola rubetra*

Broedgeval te Gent (BEL). Najaarstrek vanaf half augustus met als maxima: 28/8 Weelde 6 ex. (VGL) en Nijlen 7 ex. (LEM, LER).

11460 Tapuit *Oenanthe oenanthe*

Broedgevallen te Kalmthout 2 (NUH) en 15/7 St.-Kruis-Winkel 1 bedelend jong ex. (BEL, DSW). Najaarstrek-ers vanaf 1/8 Lommel 2 ex. (RUP, SIL), maar algemener vanaf 20/8.

11980 Kramsvogel *Turdus pilaris*

Verder nog broedgevallen te Arendonk 2 (DEL), Heffen (DXL) en Mol-Rauw (BEH, ZOJ).

Waarnemingen buiten de broedgebieden: 20/6 Heusden (O.-VI.) (CAL, VLK) en 24/8 Oostende (VW Oostende).

12020 Grote Lijster *Turdus viscivorus*

Najaarstrek vanaf 16/8 Itegem 25 ex. (JAS) en 18/8 Lembeke ca 40 ex. (BEL).

12200 Cetti's Zanger *Cettia cetti*

Gebroed te Klein-Brabant (WA Klein-Brabant) en waarschijnlijk te Wommel (WA NW Brabant). Opmerkelijk is de afwezigheid te Assenede. Slechts 2 andere waarnemingen ontvangen: 2/6 Oostende (VW Oostende) en 15/8 Averbode (WA Hageland-Zuiderkempem).

12260 Waaiersaartrietzanger *Cisticola juncidis* BAHC Van 25/7 tot 8/8 zingend ♂ te Brecht (heeft op 4/8 mannetjesnest gebouwd) (DRF, DUV, MAP, NUH, SID, SSP, STC en anderen). Op 9/8 aldaar zelfs 2 ex. (NUH, SID, SSP). Verder te Antwerpen-Havengebied (DRF).

12360 Sprinkhaanrietzanger *Locustella naevia*

14/6 Geel (MTL), tot 26/6 Koksijde (GAJ), Mechelen 26/6 en 3/8 (VGW, VBW); 3/7 Balen 2 ex. (ADJ, MEH, MSJ, VUM), 12/7 Heist-o/d-Berg (WLM, WUL), 23/7 Oud-Turnhout 2 ex. (LAS); 6 tot 8/8 Dranouter (ROI), 8/8 Zomergem 2 ex. (SWE). Is in Klein-Brabant zeer zeldzaam geworden (WA Klein-Brabant).

12380 Snor *Locustella luscinioides*

Broedvogel te Zolder-Zonhoven (DRD, VVA) en waarschijnlijk ook te Dessel (DRD). Verder waargenomen te Lier op 14/6 (CSH, JSL).

12420 Waterrietzanger *Acrocephalus paludicola* BAHC 2/7 Antwerpen-Oorden (DRF) en 5/8 Lier (COD).

12430 Rietzanger *Acrocephalus schoenobaenus*

Volgende broedgevallen werden ons gemeld: Assenede ca 10 en Boekhoute 5 (BEL), Antwerpen-Blokkersdijk 2 (WN Linkeroever), Lier 3 (COD, CSH, JSL, STC) en Heusden (CAL, VLK). Verder 8 zangposten te Muizen-Rijmenam op 8/7 (VBW) en ook te Geel werd de soort waargenomen (MTL).

12510 Kleine Karekiet *Acrocephalus scirpaceus*

Later doortrekkers: 13/6 Mortsel (NIJ) en 14/6 Melsbroek (*Ornis Flandriae* 1982: 88). Enkele concentraties: Antwerpen-Blokkersdijk 27 koppels (WN Linkeroever) en Lier 29 paar (COD, CSH, JSL, STC). Op 8/8 te Muizen Rijmenam 18 zangposten (VBW).

12530 Grote Karekiet *Acrocephalus arundinaceus*

Te Zolder-Zonhoven minstens 2 broedkoppels (DRD, VVA) en waarschijnlijk 1 broedgeval tot Klein-Brabant na 7 jaar afwezigheid (WA Klein-Brabant). Verder tot 7/6 te Essen (NER, VIR) en op 19/8 te Lier (COD).

12600 Orpheusspotvogel *Hippolais polyglotta* BAHC

6 tot 9/6 Turnhout (zie *Wielewaal* 48: 279-280).

13080 Fluiter *Phylloscopus sibilatrix*

Verschillende broedparen te Zolder-Zonhoven (DRD, VVA) en te Lippelo (WA Klein-Brabant), ook te Serskamp gebroed (CLL). Verder waarnemingen ontvangen te: v 9/6 Antwerpen-Linkeroever (JSL, STC), tot 27/6 Eeklo (SWE, VBL), 13 en 15/6 Mol-Postel (MTE, MTL, MTM, DHJ), 7/7 Itegem (JAS), 8 en 10/7 Antwerpen-Blokkersdijk 1 en 2 ex. (SPK, MXA).

13490 Bonte Vliegenvanger *Ficedula hypoleuca*

Slechts enkele broedgevallen werden ons gemeld: Lille (DAW), Hamont (VW Hamont), Hertsbergen (VIM), Beernem (WIG), Mol-Postel 2 à 3 en Mol 2 (DRD, WA Mol) en een broedpoging te Lembeke (FOA).

13640 Baardmannetje *Panurus biarmicus*

4/6 Oostende 2 ex. (VW Oostende).

15150 Grauwe Klauwier *Lanius collurio*

Broedvogel te Moerbeke-Waas minimum 1 (ALD, BEL, ROW); Hamont 3 paren (VW Hamont). Verder waargenomen te Lommel 1 paar op 20 en 28/6 en 18/7 (BOA, SIL, Natuur en Vogelwerkgroep Pelt).

15200 Klapexster *Lanius excubitor*

Broedgevallen te: Steendorp (TMT), Zonhoven-Zolder (DRD, VVA) en Klein-Brabant 10 tal (WA Klein-Brabant). Najaarstrek vanaf 17/8 Mechelen (VTS).

16380 Keep *Fringilla montifringilla*

9/6 Moerbeke-Waas 1♂ alarmerend (BEL, DSO) en Serskamp 1♂ zingend (CAL, VLK) en x 19/6 Wetteren 1♂ (CAL, VLK). Geen juli- en augustuswaarnemingen.

16400 Europese Kanarie *Serinus serinus*

Gedurende de gehele periode 3 zangposten te Beernem (VW Beernem). Verder waargenomen op 25/6 Antwerpen-Blokkersdijk 1 ♀ (JSL).

16530 Putter *Carduelis carduelis*

Broedgevallen te Munte minimum 1 (VLF), Zingem (VLF), Antwerpen-Blokkersdijk 1 (WN Linkeroever), Doel 1 (JSL) en Lo 2 (DEA). Verder waargenomen op 20/6 Baasrode 1 paar (WA's Heerenbosch), 30/7 Kallo 2 (JSL, STC), 1/8 Eke (DRM) en 26/8 Turnhout (MTL).

16540 Sijs *Carduelis spinus*

Alle waarnemingen van solitaire ex.: 3 en 14/6 Antwerpen-Linkeroever (STC), 13/7 Mol-Postel (DCG, DRD, LSJ) en * 21/8 Bredene (VW Oostende). Opvallende minder waarnemingen dan vorig jaar. De waarnemers worden er op attent gemaakt dat de eerste zwervers of trekkers reeds vanaf de tweede helft van juni wordt vastgesteld.

16660 Kruisbek *Loxia curvirostra*

17/7 Hertsbergen 5 (JAV) en Messelbroek 3 ex. naar Z (WA Hageland-Zuiderkempem), 21 en 22/7 Lichtaart (MTL), 25/7 Meerhout ca. 15 ex. (DUP), 15/8 Zomergem 4 ex. (SWE) en 18/8 Lembeke ca. 20 (BEL).

17170 Appelvink *Coccothraustes coccothraustes*

Slechts 1 juliwaarneming ontvangen: 13/7 Ronse (VLF).

18660 Ortoolaan *Emberiza hortulana*

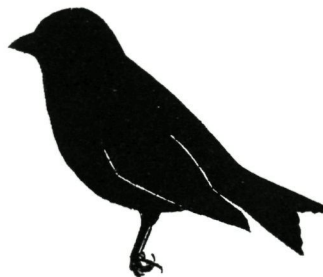
Vermoedelijk broedvogel in Klein-Brabant (WA Klein-Brabant). Verder nog waargenomen op 11/6 Turnhout 1 ♂ (LAJ), 14/8 Kallo 2 ex. (JSL, WTL) en 15/8 Ramskapelle 1 ♀ of juv. (PES).

Lijst der medewerkers

ACD D. Acke; AGC C. Agten; APJ J. Appels; AUB B. Augstijns; BEK K. Bernaers; BEL L. Bekaert; BEV V. Beelden; BEW W. Beullens; BIR R. Billiau; BLG G. Bulteel; BLR R. Blommaerts; BNG G. Boelens; BNLL L. Benoy; BOA A. Bollen; BOB B. Bosmans; BOE J. Borrey; BOK M. Bogaert; BOM M. Boone; BOP P. Boesman; BRK K. Borgs; BRW W. Braem; BSP P. Buys; BTB D. Bonte; BUG G. Burggraave; BUJ J. Buysse; BYJ J. Belloy; CAL L. Caekbeke; CBC C. Coekelberghe; CEG G. Ceuppens; CEJ J. Celis; CHJ J. Cheyns; CLG G. Claeys; CLR R. Claerhout; CLU R. Clinckspoor; COD D. Colin; COL L. Coenen; CRJ J. Corne; CSH H. Cassiers; CY S. Claeys; DAF F. Daeneynt; DAW W. Debaere; DBF F. de Beelde; DBG G. Dobbels; DBP P. de Bruycker; DBR R. Debruyne; DBW G. Deckx; DCJ J. de Cock; DCM M. de Clerck; DCU L. de Clercq; DEA A. Demarey; DEG G. Daems; DEL L. Deckx; DGP P. de Groot; DHH H. d'Hertefelt; DHJ J. Dholander; DIE E. Dickens; DIG G. Driessens; DKD D. de Rouck; DKN A. Dekoning; DLJ J. de Laender; DLR R. de Lust; DMF F. Demey; DMG G. de Meulemeester; DMJ J. de Meyer; DNL L. Denijs; DOD D. Dobbelaere; DOK K. de Rouck; DOL L. Deconinck; DOW W. de Cock; DPT T. de Pauw; DRD D. Draulans; DRF J. de Ridder; DRI J. Driesen; DRJ J. de Rycke; DRMM M. de Raeye; DRN N. de Regge; DSK K. Devos; DSO R. Desmet; DSW W. Desmet; DTD D. de Sutter; DUG G. de Putter; DUJ J. de Beule; DUP P.

Dumortier; DUV V. Dupont; DWA A. de Weert; DWL L. Dewulf; DWS S. Deweer; DXN N. Deseure; DYM M. Dierick; FCH H. Franck; FEH H. Felix; FIG G. Firlefijn; FOJ J. Fontein; FRH H. Franckx; FRR R. Franckx; FSM M. Fasol; GE A. Geuens; GEF F. Geenen; GEU P. Gerene; GEV V. Geers; GOB B. Govaerts; GSM M. Geens; GVJ J. Goovaerts; GYW W. Goyvaerts; HAW W. Hamelinck; HEL L. Hermans; HML L. Hermans L.; HNJ J. Henderickx; HSJ J. Hannes; JAI M. Jacobs; JAS S. Janssens; JAU L. Janssens; JNR R. Janssens; JNS S. Janssens; JOW W. Jonckheere; JSL L. Janssen; KIF F. Keirse; KIJ J. Kiebooms; KOL L. Kongs; LAI I. Lammens; LAJ J. Lauwers; LEJ J. Leestmans; LEM M. Leenaerts; LER R. Leenaerts; LIH H. Lieckens; LMG G. Lemmens; LMR R. Lemmens; LSJ J. Loos; LYA A. Lyssens; LYL L. Lyssens; MEF F. Meeus; MEP P. Maes; MIN N. Michiels; MKJ J. Maekelberghe; MKM M. Maekelberghe; MLM M. Merlevede; MRM M. Mergaert; MRP P. Martens; MTE E. Matthé; MTF F. Matthé; MTK K. Matthé; MTL L. Matthé; MTM M. Matthé; NAK K. Naessens; NER R. Nelen; NIJ J. Niesz; NUH H. Nuytemans; NVP P. Nevelsteens; OED D. Oellibrand; ORG G. Orbie; OUH H. Outtier; PEJ J. Pelckmans; PES S. Peten; PEY Y. Peeters; POA A. Polfliet; POH H. Poorters; POJ J. Pollet; POM M. Pottier; POR R. Pottier; PRP P. Prinsen; PWJ J. Pauwels; RAD D. Raes; RAP Raes P. RBG G. Robbeys; REH H. Reynaerts; REM Reyaert M.; ROD D. Roels; ROI F. Robinet; ROR M. Rottiers; ROW W. Rotgens; RSR R. Rosemont; RUP P. Rutten; RZR R. Rozemond; SAG G. Sallaerts; SAL L. Sagaert; SAP P. Sinessaert; SHJ J. Schrey; SID D. Symens; SIL L. Simons; SMG G. Smet; SMM M. Smets; SNC C. Snyers; SNM M. Schoonbaert; SNS R. Sangers; SPM M. Speleer; SSL L. Smets; SSP P. Symens; STB B. Strauss; STC C. Steeman; STK K. Sterckx; STM M. Stoops; SWE W. Sierens; SWK K. Sweertvaeger; SYP P. Sys; TAR R. Tahon; TMT T. Temmerman T.; TOW W. Torfs; VAA M. van Aerde; VAC C. Vanhoutte; VBF F. van den Bossche; VBL G. van Bastelaere; VBT W. van den Bussche; VBW W. van den Bossche; VCC E. van Marck; VCM M. Vercammen; VCN N. Vervaecke; VCW W. van Caeneghem; VDM M. Verdonck; VEB B. Vercruyssen; VEC M. Verstraelen; VEI D. Vercammen; VFL L. van Hoof; VGE G. Vermeire; VGL L. van Gils; VGW W. van Ginhoven; VHE G. van Heybeek; VHF F. van Hoeyweghen; VHI E. van Hove; VHS J. Verheyen; VHW W. van Hoeyweghen; VHJ J. van Hove; VIJ J. van Impe; VIM M. Vlielink; VIR R. Vermeiren; VJA J. Verhoeve; VJE J. Vermeire; VKB B. Verberckmoes; VKE E. van Kerckhove; VKF F. Valvekens; VKG G. van der Krieken; VKS J. Verbeke; VLF F. Verbelen; VLH H. van Looveren; VLK K. van Laeken; VLM M. van Loock; VMH J. van Gompel; VMR R. Vermeyen; VNB B. van Nimmen; VNS S. Vanhoof; VOE E. Voorspoels; VOH H. Voet; VOJ J. Vanhout; VOL L. van Oosterwyck; VPJ J. van de Put; VPU L. van de Perre; VQE E. Verstraelen; VQJ J. van Goethem; VRD D. van Roosbroeck; VSM M. van Steenkiste; VSP P. van Sanden; VSW W. Spaendonck W.; VTSS S. van Steenkiste; VUA J. Verschueren; VUM M. van Buchenhout; VUW W. Vercruyssen; VVA J. van Vessum; VXF F. van Assel; VXW W. van Muylen; VYF F. van Roy; VZE E. Verhulst; VZM M. Vanhoudt; WEM M. Wens; WIG G. Wieme; WIR R. Willockx; WIW W. Willems; WLE E. Wellens; WLM M. Willems; WTL L. Wouters; WUA A. Wuyts; WUH H. Wuytemans; WUS S. Wuyts; XEE E. Verschueren; XEJ J. van Hertum; XKJ J. van Kerckhove; XLA A. Vanlaere; XUJ J. van Heukelom; YSM M. Ysewijn; ZAF F. Zaman; ZOJ J. Volders; BJN Brugge; BJN Gent; Natuurwerkgroep Groot-Lille; OG De Panne; WA Aalter; WA De Stern; WA Hageland-Zuiderkempem; WA Kortrijk; WA Krekenland; WA Klein-Brabant; WA Mechelen; WA Merelbeke; WA Mortsel; WA Netevallei; WA Noorderkempem; WA Noord-Limburg; WA Rupelstreek; WA's Heerenbosch; WA Turnhout; WA Voorkempem; WA Westkust; WA Zwalm; WJ Gent; WJ Midden-Limburg; WJ Turnhout; WJ Waasland; VW Beernem; VW Brugge; VW Gent; VW Hamont; VW Linkeroever; VW Mortsel; VW Oostende; ZW Nieuwpoort; MXA R. Maes; SPK K. Speelman; VNW W. Verschueren.

H. Outtier, D. Roels, L. Sagaert, *Ornithologische Centrale, Frank Baurstraat 49, 9000 Gent.*

AANWIJZINGEN VOOR DE AUTEURS

Het maandblad *Wielewaal* publiceert in principe alle artikels waarvan de inhoud strookt met de doelstelling van de Vereniging De Wielewaal: de kennis en de bescherming van de natuur en in het bijzonder van de in het wild voorkomende vogels. De redactie behoudt zich nochtans het recht voor te beslissen welke artikels of bijdragen worden geplaatst.

Kopij moet in drievoud in machineschrift worden ingeleverd bij de hoofdredacteur. Uiterlijk twee maanden na het insturen van de kopij ontvangt de auteur bericht of zijn artikel al dan niet zal worden opgenomen. Eventueel kan de auteur gevraagd worden wenselijke veranderingen aan te brengen.

De auteurs zijn persoonlijk verantwoordelijk voor de inhoud van hun artikels.

Elk artikel wordt gevolgd door het volledig adres van de auteur(s).

De redactie dringt er op aan om artikels en belangrijke bijdragen te doen volgen door een samenvatting in de Nederlandse, Franse, Duitse en Engelse taal. Op verzoek van de auteur zal de „résumé“, „Zusammenfassung“ en „summary“ door de redactie worden opgesteld.

In het maandblad wordt de voorkeurspelling toegepast. Nederlandse vogelnamen beginnen steeds met een hoofdletter (bv. Witte Kwikstaart). Groepsnamen (bv. steltlopers) beginnen niet met een hoofdletter. Dezelfde schrijfwijze geldt voor namen van planten, insecten, enz... De eerste vermelding in een tekst van een soort wordt steeds gevolgd door de Latijnse geslachts- en soortnaam, onderstreept.

In datumvermeldingen dienen de namen van de maanden bij voorkeur voluit geschreven. Het gebruik van afkortingen dient vermeden te worden.

Referenties in de tekst worden aldus vermeld: (Segers, 1948); bij meerdere referenties: (Segers, 1948; Grootaers, 1958); en verwijzen naar een alfabetisch gerangschikte bibliografie. Deze bibliografie wordt als volgt opgesteld:

- voor een artikel: Auteursnaam, initialen van de voornamen, jaar. Volledige titel. *Naam van het tijdschrift*, jaargang: eerste pagina van het artikel - laatste pagina.
bv. Grootaers F., 1958. Glanskop (*Parus palustris*) en Matkop (*Parus atricapillus*). *Wielewaal* 24: 1 - 16.
- voor een boek: Auteursnaam, initialen van de voornamen, jaar. *Volledige titel*. Stad van uitgifte, naam van de uitgever.
bv. Segers F., 1948. *Broedvogels in de Kempen*. Antwerpen, Nederlandsche Boekhandel.

Als er meerdere auteurs zijn: Lippens L., H. Wille, 1972. *Atlas van de vogels in België en West-Europa*. Tielt, Lannoo.

In de bibliografie worden slechts die titels vermeld waarnaar in de tekst wordt verwezen. Alle literatuurgegevens moeten bij hun oorspronkelijke bron gecontroleerd worden.

Ter illustratie van bijdragen kunnen in aanmerking komen: zwart-wit- en kleurenfoto's, diapositieven, zwart-wit-tekeningen. Grafieken, tabellen en kaarten dienen met zwarte inkt op wit papier getekend.

Aan de auteur van een artikel (of aan één van hen indien er meerdere zijn) zullen 5 exemplaren van het maandblad worden verzonden. Meer exemplaren (tot maximum 30) kunnen bekomen worden, indien de hoofdredacteur hierom verzocht wordt bij het inzenden van het artikel.

De hoofdredacteur zal graag eventuele bijkomende inlichtingen of adviezen verstrekken aan mogelijke auteurs.

Wij ontvangen wisselnummers van *Ardea*, *Limosa*, *Vogeljaar*, *Vogels*, *Aves*, *Gerfaut-Giervalk*, *Mensen Vogel*, *l'Homme et l'Oiseau*, *Falke*, *Regulus*, *Ornithologische Mitteilungen*, *Vogelwarte*, *Ornithologische Beobachter*, *Milu*, *Egretta*, *Héron*, *Ciconia*, *Tijdingen van de Vrienden van Heverlee-bos en Meerdaalwoud*, *Natuurreservaten*, *Wetenschappelijke Mededelingen KNNV*, *Parcs Nationaux*, *Hautes Fagnes*, *Natuurhistorisch Maandblad*, *Natura*, *Natuurbehoud*, *Mededelingenblad Koninklijke Vereniging voor Natuur- en Stedschoon*.

WIELEWAAL

JAARGANG 49 - AUGUSTUS-SEPTEMBER 1983

T. ARTS. De mosflora van het Bos van Zevenbergen te Lier	293
A. DE JONGHE. Enkele nieuwe vindplaatsen van Klein Glaskruid <i>Parietaria judaica</i> L.	302
A. VERMEIJEN. Zeldzame planten in de Turnhoutse Kempen - aflevering 7 (1-30 juni 1981)	304
D. SYMENS. Alternatief wegbermbeheer: een dringende noodzaak	309
J. VAN GOMPEL. Jaarverslag Zeezoogdieren 1982.	314
K. VERHEYEN. De Vogelveerzwam.	316
Ornithologische korte mededelingen.	318
P. VANDENBULCKE. Enkele terugmeldingsgegevens van gekleurmerkte meeuwen.	321
Opmerkelijke ornithologische meldingen.	322
Ornithologische seizoenoverzichten in Vlaanderen, juni-juli-augustus 1982.	324

Titelblad: In ons natuurreserveaat „de Liereman” te Oud-Turnhout — Foto: J. Lauwers.